DE ARTE BENEMORIENDI LIBRI DVO.

Auctore

ROBERTO
S. R. E. CARD.
BELLARMINO
è Societate IESV

Ad Illustriss. & Reuerendiss. D.
FRANCISCVM
S. R. E. CARD.
SFORTIAM
Episc. Albanen.

ROMAE, Typis Bartholomæi Zannetti. 1620.

Cum Priuilegio, & Superiorum permissu.

Imprimatur ſi videbitur Reuerendiſſimo P. Magiſtro Sac. Pal. Apoſt.

Cæſar Fidelis Viceſg.

Imprimatur. Fr. Hyacintus Petronius Ord. Præd. Sac. Apoſt. Pal. Magiſter.

FRANCISCO SFORTIAE S. R. E. CARDINALI EPISCOPO ALBANENSI.

ROBERTVS CARD. BELLARMINVS S. P. D.

SCRIPSI ante paucos menses, opusculum de arte bene moriendi, tum vt ipse me ad mortem, iam maturum, compararem: tum vt ea, quæ mihi vtilia visa sunt ad negocium negociorum omnium maximum, cum fratribus, vel Dominis

meis libenter, vt mihi ſolitum eſt, communicarem. Hoc autem opuſculum duabus de cauſis, Tibi, FRANCISCE SFORTIA, Cardinalis optime, dicandum eſſe cenſui. Prior mihi cauſa fuit, vt per te memoria ſancta GREGORII XIII. Pontificis Maximi æternitati commendetur. Tu enim ſolus iam ſuperes ex tot lectiſſimis Cardinalium creationibus, quibus Collegium hoc noſtrum Sapientiſſimus Pontifex illuſtrauit: & tu idem ſolus ex nobilitate Romana Familiam Boncompagnam, & ipſam quoque nobilem affinitate contingis. Porrò hic idem Gregorius, Re-

ligioni

ligioni Societatis IESV, quæ mihi ab annis ſexaginta pia mater eſt, non ſolùm Dominus clementiſſimus, ſed etiam pater amantiſſimus ſemper fuit. Is enim diplomata multa Societati attribuit, quibus eius priuilegia à Superioribus Pontificibus conceſſa, vel explicauit, vel auxit. Idem ipſe Collegium Romanum magno ſumptu extruxit: nec minori liberalitate ſumptus, quibus collegæ ſuſtentarentur, attribuit. Idem ipſe Sanctiſſimus Pontifex pro eo quo ardentiſſimè flagrabat deſiderio propagandæ catholicæ fidei, multis in locis Collegia extruxit; atq; in primis Romæ

Germanicum, & Hungaricũ. cuius administrationem propriam Societatis IESV esse voluit. Huius igitur vigilantissimi Pontificis memoriam colit quidem Romæ Societas anniuersarijs sacrificijs, ac laudationibus. Sed visum mihi est, huic etiam epistolæ adiungere beneficia tanti Pontificis in Societatem IESV; vt ea quoque redundent in laudem, decusq; Illustrissimi Principis, cui libros meos, ipsi dicatos, non ingratos esse desidero. Venio nunc ad alteram rationem, quæ me potissimum impulit, vt hos libros Tibi præcipuè, Cardin. Amplissime, nuncu-

pa-

parem. Argumentum operis mei, non allicit ad legendum, ſed abſterret potius, præſertim viros magnos, ſiue principatu politico, ſiue ſacro: non enim continet liber hic meus artem philoſophicam, vel oratoriam, vel poeticam, quę mentem doceat, vel linguam expoliat, vel aures delectet; ſed hortatur ad meditationem mortis, & ad ea ſæpè cogitanda, quę viris magnis placere plerunq; non ſolent: qualia ſunt paupertas, humilitas, patientia, & aliæ christianæ, veriſſimæq; virtutes. Elegi ergo Te, virum Principem, principatu politico, & ſacro; & fretus humanitate tua

ſingulari, dicaui Tibi libros de arte bene moriendi, libros exiguæ eruditionis, ſed magnæ vtilitatis: & fretus benignitate tua ſpem bonam concepi, & abs Te facilè legendos libros non prolixos, & ad imitationem tuam non defuturos, qui id ipſum agant. Erit id mihi res planè gratiſſima; nec me arbitrabor, Tibi munuſculum obtuliſſe, ſed abs te munus ampliſſimum accepiſſe. Vale.

IN

IN PRIMO LIBRO
hæc ſunt Capita.

Gap. 1. DE *primo præcepto artis bene moriendi, quod eſt, vt qui cupit bene mori, bene viuat.*

Cap. 2. *De ſecundo præcepto artis bene moriendi, quod eſt mori mundo.*

Cap. 3. *De tertio præcepto artis bene moriendi, quod eſt de tribus virtutibus theologicis.*

Cap. 4. *De quarto præcepto artis bene moriendi, quod continet tria documenta Euangelica.*

Cap. 5. *De quinto præcepto artis bene moriendi, in quo detegitur error diuitum*

huius mundi.
Cap. 6. *De præcepto ſexto artis bene moriẽdi, quo explicantur tres virtutes morales.*
Cap. 7. *De ſeptimo præcepto artis bene moriendi, quod eſt de oratione.*
Cap. 8. *De octauo præcepto artis bene moriendi, quod eſt de Ieiunio.*
Cap. 9. *De nono præcepto artis bene moriendi, quod eſt de eleemoſyna.*
Cap. 10. *De decimo præcepto artis bene moriendi, quod eſt de ſacramẽto baptiſmi.*
Cap. 11. *De præcepto vndecimo artis bene moriendi, quod eſt de confirmatione.*
Cap. 12. *De duodecimo præcepto artis bene moriendi, quod eſt de Eucbariſtia.*
Cap. 13. *De præcepto decimo-*
tertio

tertio artis bene moriendi, quod est de Pœnitentia.

Cap. 14. *De præcepto decimoquarto artis bene moriendi, quod est de sacramento Ordinis.*

Cap. 15. *De quintodecimo præcepto artis bene moriendi, quod est de Matrimonio.*

Cap. 16. *De præcepto decimosexto artis bene moriendi, quod est de sacramẽto Vnctionis extremæ.*

IN SECVNDO LIBRO hæc sunt Capita.

Cap. 1. DE *primo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de meditatione mortis.*

Cap. 2. *De secundo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de Iudicio extremo.*

Cap. 3. *De tertio præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de gehenna.*

Cap. 4. *De quarto præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de gloria Beatorum.*

Cap. 5. *De quinto præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de testamento condendo.*

Cap. 6. *De sexto præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de confessione peccatorum.*

Cap. 7. *De præcepto septimo artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de*

sa-

sacrosancto viatico.

Cap. 8. *De præcepto octauo artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de vnctione extrema.*

Cap. 9. *De nono præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de prima tentatione Diaboli, idest, de hæresi.*

Cap. 10. *De decimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de secunda tentatione, idest, de desperatione.*

Cap. 11. *De præcepto vndecimo artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de tertia tentatione, idest, odio Dei.*

Cap. 12. *De duodecimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est*

de remedio primo aduersus tentationes Diaboli.

Cap. 13. *De præcepto tertiodecimo artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de secundo remedio aduersus tentationes Diaboli.*

Cap. 14. *De præcepto quartodecimo artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de ijs, qui non ex consueto morbo, sed ex alia causa moriuntur.*

Cap. 15. *De felici morte eorum, qui artem bene moriendi didicerunt.*

Cap. 16. *De infelici morte eorum, qui artem bene moriendi discere neglexerunt.*

Cap. 17. *Summa totius artis bene moriendi.*

DE ARTE
BENE MORIENDI.

PRAEFATIO.

COGITANTI mihi in ſolito meo receſſu, in quo à negocijs publicis vacans, mihi ipſe vaco, quæ cauſa ſit, cur artem bene moriendi, quæ notiſſima omnibus eſſe deberet, pauciſſimi addiſcere ſtudeant; nihil occurrit aliud, niſi quod Sapiens ait, Stultorum infinitum eſſe numerum. Quæ poteſt

Eccleſ. 1.

test enim fingi, vel cogitari stultitia maior, quàm artem illam negligere, ex qua bona summa, & sempiterna dependent: & artes plurimas, ac penè innumerabiles magno labore perdiscere, & non minore studio exercere, quibus peritura bona vel conseruantur, vel augentur? Porrò artem bene moriendi, artem esse artium omnium maximam, nemo negabit, qui attentè cogitare voluerit, in morte reddendam esse Deo rationem de omnibus, quæ toto vitæ spatio egerimus, dixerimus,
Matt. 12. cogitauerimus vsque ad verbum vnum otiosè prolatum, diabolo accusante, conscientia testificante, Deo iudicante, pœna mortis æternæ, vel premio sempiterno nos expectante. Videmus quotidie cùm

iudi-

iudicium expectatur de rebus etiam minimis, litigantes quietem nullam capere; sed nunc aduocatos adire, nunc procuratores, nunc iudices, nunc istorum ipsorum amicos, vel affines; & in obitu, pendente causa coram summo Iudice, de vita, vel morte sempiterna, sæpè reus imparatus, & morbo oppressus, vix sui compos, cogitur rationem reddere de ijs rebus, de quibus dum benè valeret, fortasse nunquam cogitauit. Hinc turmatim miseri mortales in gehennam ruunt: &, vt loquitur Sanctus Petrus, *Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt?* 1. Pet. 4. Ego igitur operæpretium esse duxi, vt me ipse primùm, deinde fratres meos admoneam, vt artem bene moriendi magnifacia-

cia-

ciamus; & ſi qui ſint, qui ab alijs doctioribus magiſtris hanc artem nondum didicerint ea, ſaltem, quæ nos de hac arte ex libris ſacris, & ſcriptis veterum magiſtrorum colligere curauimus, non deſpiciant.

Sed antequàm ad præcepta huius artis veniamus, operæpretium eſſe duxi de natura mortis quærere, vtrum mors in rebus bonis, vel malis reponenda ſit. Et quidem ſi mors abſolutè conſideretur, ſine vlla, dubitatione, mala cenſenda eſt, quippe quæ vitæ opponitur, quam bonam eſſe negare non poſſumus. Accedit præterea, quod *Deus mortem non fecit*, ſed *inuidia Diaboli mors intrauit in orbem terrarum*, vt Sapiens docet. cui ſubſcribit Apoſtolus Paulus, cùm ait, *Per*
Sap. 1. & 2.
Rom. 5.

vnum

vnum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors, in quo omnes peccauerunt. Certè si Deus mortem non fecit, mors bona non est; cùm omne quod Deus fecit, bonum sit, dicente Mose, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*. Gen. 1.

Quamuis autem mors in se bona non sit, tamen sapientia Dei sic mortem quasi condire nouit, vt ex morte multa bona oriri possint. Hinc Dauid canit, *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*. Ps. 115. & Ecclesia de Christo loquēs, ait: *Qui mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit*. Certe mors, quæ mortem destruxit, & vitam reparauit, nisi valde bona esse non potuit: proinde si non omnis,

nis, aliqua ſaltem mors bona fuiſſe dicenda eſt. Itaque ſanctus Ambroſius, librum *de bono mortis* inſcribere, non dubitauit: in quo libro ſatis apertè demonſtrat, mortem, quamuis ex peccato natam, ſuas habere non exiguas vtilitates.

Accedit denique ratio, quæ mortem, quamuis in ſe malam, ex gratia Dei multa bona producere poſſe demonſtrat. Primùm enim, magnum bonum ex morte colligimus, cùm ea finem imponit miſerijs plurimis, & maximis huius vitæ. Iob ſanctus diſertis verbis queritur de

Iob 14. miſerijs vitæ præſentis. *Homo,* inquit, *natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis*

Eccl. 4. *miſerijs.* Eccleſiaſtes ait, *Laudaui magis mortuos, quàm viuentes, & feliciorem vtroque iudi-*

iudicaui, qui nec dum natus eſt, nec vidit mala, quæ ſub Sole fiunt. Eccleſiaſticus autem addit, & dicit, *Occupatio magna creata eſt omnibus hominibus, & iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium*. Apoſtolus quoque de miſerijs huius vitæ conqueritur, & ait, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Eccl. 40. Rom. 7.

His igitur teſtimonijs eloquiorum diuinorum ſatis probatur, mortem id habere in ſe boni, quòd liberet hominem à miſerijs plurimis huius vitæ. Deinde, excellentius bonum mors adfert, cùm ianua efficitur à carcere ad Regnum. Id ſancto Ioanni Euangeliſtæ & Apoſtolo reuelatum eſt à Domino,

mino, cùm propter fidem exu-
Apoc.14. laret in Insula Pathmos, *Au-
diui*, inquit, *vocem de cælo di-
centem mihi, Scribe, Beati mor-
tui, qui in Domino moriuntur.
Amodò iam dicit spiritus, vt
requiescant à laboribus suis:
opera enim illorum sequuntur
illos*. Beata planè mors san-
ctorum est, quæ iussu cælestis
Regis ab ergastulo carnis ani-
mam educit, & ad Regnum cæ-
leste perducit; vbi defunctæ la-
boribus animæ sanctæ dulciter
requiescunt, & pro mercede
operum bonorum, coronam Re-
gni percipiunt. Sed & anima-
bus, quæ ad purgatorium de-
ducuntur, non exiguum bene-
ficium mors adfert, cùm eas à
timore gehennæ liberat, & cer-
tas de futura, ac sempiterna
felicitate constituit. Quid? quod
ipsis

ipſis etiam reprobis hominibus mors adueniens aliquid vtilitatis adferre videtur, dum eos à corpore ſeparans, id efficit, vt menſura pœnarum non amplius creſcat. Propter has egregias vtilitates mors hominibus pijs non oſtendit faciem horrendam, ſed blandam; non terribilem, ſed amabilem. Hinc Apoſtolus Paulus ſecurè clamat, *Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.* deſiderium habens *diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Et in Epiſtola priore ad Theſſalonicenſes, admonet Chriſtianos, probos, vt non contriſtentur in mortibus charorũ, neque eos, vt mortuos lugeant, ſed vt dormientes aſpiciant. Sed vixit etiam mulier quędam ſancta auorum noſtrorum memoria, nomine Catharina Adorna

Phil. 1.

1. Theſ. 4

na

na Genuensis, quæ sic ardebat amore Christi, vt incredibili desiderio cuperet dissolui, & ad dilectum migrare: hinc quasi mortis amore capta, eam sæpè vt pulcherrimam, & speciosissimam laudabat; id solùm in ea reprehendens, quòd se quærentes fugeret, & se fugientes quæreret. Consulat Lector vitam B. Catharinæ Genuensis cap. vij.

Ex his igitur, quæ dicta sunt habemus, mortem vt prolem peccati, malam esse; sed ex gratia Christi, qui mortem subire pro nobis dignatus est, factam esse multis modis vtilem, & salutarem, amabilem, & desiderabilem.

LIBER

DE ARTE BENE MORIENDI LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De primo præcepto Artis bene moriendi: quod est, vt qui cupit bene mori, bene viuat.

AGGREDIOR nunc præcepta artis bene moriendi. Distribuemus autem hanc artem in partes duas: in priore trademus præcepta, quibus vtendum erit dum

bene valemus: in posteriore tra-
demus ea, quibus opus erit, cùm
morbo periculoso laboramus, vt
credibile sit, mortem esse præ fo-
ribus. ac in parte priore trade-
mus primum præcepta, quæ per-
tinent ad virtutes; deinde ea,
quæ pertinent ad sacramenta:
his enim duobus maximè iuua-
mur, tum ad bene viuendum, tum
ad bene moriendum. Sed his om-
nibus præponendum esse videtur
generale præceptum, vt bene vi-
uat, qui bene mori desiderat: nam
cùm nihil sit mors, nisi vitæ fi-
nis; certè omnis qui vsque in fi-
nem bene viuit, bene moritur;
neque potest malè mori, qui nun-
quam malè vixit; quemadmodum
etiam, qui malè semper vixit,
malè moritur, nec potest non
malè mori, qui nunquam bene
vixit. Id quod in omnibus simili-
bus rebus cernimus; omnis enim,
qui rectam viam tenet, ad locum,
ad quem tendit, sine errore per-
tingit: contra verò qui à recta
via

via aberrat, nunquam exitum viæ inueniet; & qui diligenter in studia scientiarum incumbit, breui doctus, vel etiam & doctor euadit: & qui scholas frequentat, sed ad percipiendas disciplinas animum non accommodat, oleum & operam perdit.

SED obijciet fortasse aliquis boni latronis exemplum, qui semper malè vixit, & bene, beatèq; vitam finiuit. Non ita est, quin potius pius ille latro piè, sanctèque vixit; & ea de causa piè quoque, sanctèque mortem obiuit. Nam tametsi partem vitæ maiorem in sceleribus consumpserit, tamen partem aliam vitæ vsque adeò sanctè traduxit, vt peccata præterita facilè purgauerit, & merita eximia comparauerit. Nam & charitate in Deum flagrans Christum ab impiorum calumnijs palàm defendit; & charitate in proximum pariter flagrans, sodalem suum blasphemantem admonuit, & corripuit, atque ad me-

liorem vitam reuocare conatus est. viuebat enim vitam hanc mortalem, cùm sodali suo diceret,
Luc. 23. *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es? & Nos quidem iustè, nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali gessit.* neque mortuus erat, sed viuebat idem ipse latro, cùm præclaram illam vocem emisit, Christum confitens, & inuocans, *Domine memento mei, dum veneris in Regnum tuum.* Itaque videtur hic vnus fuisse ex illis, qui vltimi venerunt ad vineam, & ante primos accepere mercedem.

Vera igitur, & generalis est sententia illa, Qui bene viuit, bene moritur: & illa etiam, Qui malè viuit, malè moritur. Neque tamen negandum est, rem esse periculis plenam, differre ad vltimum vitæ conuersionem à peccatis ad iustitiam; & longè feliciores esse qui iugum legis Dei portare inci-
Thren. 3. piunt *ab adolescentia sua*, vt Ieremias loquitur: & omni ex parte
te

te felicissimos, *qui empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno, qui* non solùm *cum mulieribus non sunt coinquinati*, sed nec *in ore eorum est inuentum mendacium, & sine macula sunt ante thronum Dei*. qualis fuit Ieremias Propheta, & plusquam Propheta Ioannes, & in primis Mater Domini, & alij, atque aliæ, quos Dei solius scientia nouit. Maneat igitur primum pronunciatum, regulam bene moriendi pendere à regula bene viuendi. Apoc. 14.

Cap. II.

De secundo præcepto artis bene moriendi, quod est mori mundo.

IAM verò vt quis benè viuat, necesse in primis est, vt moriatur mundo, antequàm moriatur vitæ corporali. Omnes enim qui mundo viuunt, mortui sunt

Deo; neque fieri vllo modo potest, vt quis incipiat viuere Deo, nisi prius moriatur mundo. Hæc autem veritas in ſcripturis ſanctis tanta euidentia prædicatur, vt nisi ab infidelibus, & incredulis in dubium reuocari poſſit. Ac vt in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum, producam ſanctos Apoſtolos, Ioannem, Iacobum, & Paulum, teſtes omni exceptione maiores, quippè in quibus Spiritus Sanctus, qui ſpiritus eſt veritatis, apertiſſimè loquebatur. Sic igitur ſcribit Ioannes Apoſtolus, & Euangeliſta Chriſtum ipſum loquentem inducens;

Io. 14. *Venit Princeps huius mundi, & in me non habet quidquam.* Vbi, mundi Principem, intelligit Diabolum, qui Princeps eſt omnium iniquorum; & per, mundum, intelligit cœtum omnium peccatorum, qui diligunt mundum, & diliguntur à mundo. Idem paulò

Io. 15. poſt, *Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit:*

buit: ſi de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret; quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Et alio loco, *Ego non pro mundo rogo, ſed pro eis, quos dediſti mihi*. Io. 17.
Vbi manifeſtè Chriſtus pronunciat, mundi nomine, intelligi eos, qui cum Principe ſuo Diabolo audient in iudicio, *Ite maledicti in ignem æternum*. Idem in Epiſtola ſua addit, *Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo ſunt. Si quis diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo: quoniam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt: & mundus tranſit, & concupiſcentia eius: qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum*. 1. Io. 2.

Audiamus nunc Coapoſtolum eius Iacobum, qui in Epiſtola ſua ſic loquitur, *Adulteri neſcitis, quia* Iac. 4.

amicitia huius mundi inimica est Dei? quicunque ergo voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur.

Audiamus denique Coapostolum vtriusque Paulum, Vas electionis. Hic in epistola priore ad Corinthios scribens fidelibus omnibus dicit, *Debueratis de hoc mundo exijsse.* & in eadem epistola addit, *Dum iudicamur, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.* Vbi manifestè pronunciat, mundum totum in die nouissimo esse damnandum. Proinde per mundum non intelligit cælum, & terram, neque omnes homines, qui sunt in mundo; sed eos tantum, qui diligunt mundum. Iusti enim, & pij mortales, in quibus charitas Dei, non carnis concupiscentia regnat; sunt quidem in mundo, sed non de mundo: iniusti autem & impij, non solùm in mundo sunt, sed etiam de mundo, & per hoc, non *charitas Dei regnat in cordibus*

1.Cor.5.
1.Cor.11

eorum,

eorum, sed *concupiscentia carnis*, hoc est, luxuria; & *concupiscentia oculorum*, hoc est, auaritia; & *superbia vitæ*, hoc est elatio mentis, qua se efferunt super alios, & Luciferi arrogantiam, & superbiam, non Christi IESV humilitatem, & mansuetudinem imitantur.

Quæ cum ita sint, si quis velit artem bene moriendi verè perdiscere, oportet eum seriò, & non verbo & lingua, sed opere & veritate exire de mundo, immò etiam mori mundo, & cum Apostolo dicere, *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*. Est autem negocium hoc, non ludus puerorum, sed res maxima, & difficillima. Et ideo Dominus interrogatus, an pauci sint qui saluantur; respondit, *Contendite intrare per angustam portam*. & apertius apud Matthæum, *Intrate per angustam portam, quia lata porta & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem; & mul-*

Gal. 6. Luc. 13. Matt. 7.

ti intrant per eam. quàm angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inueniunt eam.

In mundo viuere, & mundi bona contemnere; res est difficillima: videre res pulchras, & non amare; gustare dulcia, & non delectari; honores contemnere, labores appetere, nouissimum locum libenter tenere, gradus altiores alijs omnibus cedere; denique in carne quasi sine carne viuere, Angelica potius, quàm humana vita dicenda esse videtur. Et tamen Apostolus scribens ad Ecclesiam Corinthiorum, in qua pœnè omnes cum coniugibus suis vitam ducebant, ac per hoc non Clerici, non Monachi, non Anachoretæ; sed, vt nos nunc loquimur, seculares erant; sic tamen
1. Cor 7. eos alloquitur, *Hoc itaque dico fratres, tempus breue est. Reliquum est, vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint; & qui flent, tanquam non flentes; &*

qui

qui gaudent, tanquam non gaudentes; & qui emunt, tanquam non possidentes; & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur; præterit enim figura huius mundi. Quorum verborum hæc sententia est, vt hortetur Apostolus fideles, vt erecti ad spem cælestis felicitatis; rebus terrenis tàm parum afficiantur, ac si ad eos non pertinerent: ament vxores, sed amore tàm moderato, ac si eas non haberent: si flere necesse est ob amissionem filiorum vel fortunarum; tàm moderatè fleant, ac si non tristarentur, neque flerent: si gaudium se offert ob lucrum, vel honorem adeptum; tàm modicè gaudeant, ac si non gauderent, id est, ac si gaudium ad ipsos non pertineret: si domum, vel agrum emunt; ita modicè rebus illis afficiantur, ac si eas non possiderent. Denique iubet Apostolus, sic nos in mundo degere, ac si hospites, & peregrini, non ciues essemus. Quod

etiam Apostolus Petrus adhuc
1. Pet.2. apertius docet, cùm ait, *Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam*. vult enim hic beatissimus Apostolorum Princeps, vt etiam in propria ciuitate, & domo, sic viuamus, ac si in aliena, domo, & regione viueremus; parum omnino solliciti, si res in eo loco deficiant, vel redundent. id verò ideo præcipit, vt sic abstineamus *à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam*: non enim carnalia desideria facilè insurgunt, cùm ea videmus, quæ ad nos non pertinent. Hoc igitur est, in mundo esse, & de mundo non esse; quod ad eos pertinet, qui mundo mortui, soli Deo viuunt; ac per hoc mortem corporalem non timent, quæ ipsis non detrimentum, sed lucrum apportat, iuxta illud Apostoli Pauli, *Mi-*
Philip. 1. *hi viuere Christus est, & mori lucrum*.

At

At quot quæso nostris temporibus inueniemus sic mundo mortuos, vt iam didicerint etiam carni bene mori, ac per hoc salutem suam in tuto ponere? Ego certè non dubito, in Ecclesia Catholica, non solùm in monasterijs, & in clero, sed etiam in sæculo non paucos inueniri homines sanctos, & mundo verè mortuos, qui artem bene moriendi didicerint. Sed illud etiam negari non posse video, plurimos inueniri, non solùm non mortuos mundo, sed mũdo supra modum addictos, & voluptatum, honorum, & diuitiarum ardentissimos amatores, qui nisi mundo mori constituant, & re ipsa mundo moriantur; sine dubio mala morte peribunt, & cum ipso mundo, vt Apostolus loquitur, damnabuntur. 1. Cor. 11.

At, inquient fortasse amatores mundi, nimis difficile est, mundo mori, dum in mundo sumus, & ea bona negligere, quæ Deus hominibus ad fruendum creauit.

His

His ego respondeo, non hoc Deũ velle, vel iubere, vt opes, & honores, atque alia mundi bona penitus negligantur, vel abijciantur: nam & Abraham amicus Dei in primis fuit, & diuitias ingentes possedit. Dauid quoque, & Ezechias, & Iosias Reges ditissimi, & simul Deo amicissimi fuisse leguntur; quod idem de multis Christianis Regibus, & Imperatoribus dicere possemus. Non igitur bona mundi huius, opes, honores, voluptates Christianis hominibus penitus interdicuntur; sed amor immoderatus rerum mundi huius, qui *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ* à Ioanne Apostolo nominantur. Abraham certè ditissimus erat, sed non solùm diuitijs moderatè vtebatur, sed etiam omnia statim ad nutum Dei profundere paratissimus erat. Qui enim filio vnico, optimo, & amatissimo non pepercit, cùm eum Deus ab ipso patre immolari man-

Gen. 22.

da-

dauit: quantò facilius opes omnes ad nutum Domini profudisset? Itaque Abraham diues opum erat, sed ditior fide, & charitate; & ideo non erat de hoc mundo, quin potius mundo mortuus erat. Quod idem dici potest de alijs sanctis viris, qui diuitijs, potentia, & gloria, Regnis etiam, & Imperio præditi, pauperes spiritu fuerunt, & mundo mortui, soli Deo viuentes, artem bene moriendi accuratissimè didicerunt. Itaque non abundantia opum, neque celsitudo honoris, neque Regnum, aut Imperium faciunt hominem esse de mundo, vel vt viuat in mundo, sed *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ*, quæ vno verbo cupiditas dicitur, & diuinæ charitati opponitur. Proinde si quis incipiat, Deo aspirante, ipsum Deum verè diligere propter se; & proximum propter Deum: is incipiet exire de mundo; & crescente charitate, minuetur cupidi-

tas,

tas, & incipiet ille idem mori mundo; non enim potest charitas crescere, quin cupiditas minuatur. Ita fiet, vt quod, regnante cupiditate, videbatur non posse fieri, vt videlicet homo in mundo viuens non esset de mundo; crescente charitate, & imminuta cupiditate, reddatur facillimum: quod enim cupiditati est onus importabile, & durum; id charitati est iugum suaue, & onus leue.

Quod ergo supra diximus; exire de mundo, & mori mundo non esse ludum puerorum, sed rem maximam & difficillimam; verissimè dictum est de ijs, qui potentiam gratiæ Dei non nouerunt; & charitatis dulcedinem non gustauerunt; & qui animales sunt spiritum non habentes: gustato enim spiritu desipit omnis caro. Igitur omnis, qui seriò cupit artem bene moriendi perdiscere, ex qua arte pendet salus æterna, & omnis vera felicitas; non differat exire de mundo, & plane

mori

mori mundo; cùm fieri nullo modo possit, vt quis mundo viuat, & Deo; & terra fruatur, & cælo.

Cap. III.

De tertio præcepto artis bene moriendi, quod est de tribus virtutibus theologicis.

Docuimus in superiore capite, non posse bene mori, qui non exit de mundo, & non moritur mundo. Nunc addendum est, quid sit agendum ei, qui mortuus est mundo, vt viuat Deo: non enim datur bene mori, nisi ei qui bene vixit, vt in primo capite demonstrauimus. Summa bene viuendi ponitur ab Apostolo in priore ad Timotheum in illis verbis, *Finis præcepti charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta*. Non ignora- 1. Tim. 1.

bat

bat Apostolus responsionem Domini ad eum qui interrogauerat, *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* respondit enim, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*: sed voluit explicare paucissimis verbis finem præcepti primarij, ex quo tota lex, & totius legis intelligentia, & adimpletio, & via ad vitam æternam, dependet: & simul docere voluit, quæ virtutes sint necessariæ ad perfectam iustitiam, de quibus alibi dixerat, *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem est charitas*. Ait igitur, *Finis præcepti charitas*, hoc est, finis omnium præceptorum, quorum obseruatio ad bene viuendum est necessaria; in charitate positus est, sic, vt qui charitatem Dei habeat, omnia præcepta adimpleat, quæ ad primam tabulam pertinent: & qui charitatem proximi habeat, omnia præcepta adimpleat, quæ pertinent ad tabulam secundam. Declarat hanc posteriorem partem

Matt. 19

1. Cor. 23

tem, quæ obſcurior videri poterat, idem Apoſtolus in Epiſtola ad Romanos dicens, *Qui diligit proximum, legem impleuit. nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices; & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis eſt dilectio.* Ex qua ratiocinatione vnuſquiſque per ſe poteſt intelligere, omnia præcepta, quæ ad Deum colendum referuntur, in vna charitate impleri. Nam quemadmodum charitas proximi erga proximum non operatur malum; ſic etiam charitas Dei erga Deum operari non poteſt malum: proinde plenitudo legis, tàm erga Deum, quàm erga proximum, eſt dilectio. Rom. 13.

Quæ ſit autem vera, & perfecta charitas, tàm erga Deum, quàm erga proximum; declarat idem Apoſtolus dicens, *Charitas*

ex

ex corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta. In quibus verbis per, conſcientiam bonam, intelligimus cum ſancto Auguſtino, præfatione in pſalmum trigeſimũ primum, virtutem ſpei, quæ eſt vna ex tribus virtutibus theologicis. dicitur autem ſpes conſcientia bona, quia naſcitur ex conſcientia bona: quemadmodum deſperatio ex conſcientia mala.
1.Io.3. hinc eſt illud Sancti Ioannis, *Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*. Sunt igitur tres virtutes, in quibus perfectio legis chriſtianæ conſiſtit; charitas ex corde puro; ſpes ex conſcientia bona; & fides non ficta. Sed quemadmodum ordine perfectionis prima eſt charitas, ſic ordine generationis prima eſt fides, iuxta illud eiuſdem
1. Cor. 13 Apoſtoli, *Nunc manent, fides, ſpes, charitas, tria hæc: maior autem horum eſt charitas*.

Ordiamur à Fide, quæ prima omnium exiſtit in corde hominis

iu-

iustificandi. Non sine causa beatus Apostolus ad fidem addidit, *non ficta*. Fides enim incipit iustificationem, modò sit vera, & sincera, non falsa, vel ficta. Fides hæreticorum non incipit iustificationem, quia non est vera, sed falsa: fides malorum catholicorum non incipit iustificationem, quia non est sincera, sed ficta. Dicitur autem fides ficta duobus modis; quando vel re vera aliquis non credit, sed fingit se credere; vel credit quidem, sed non viuit, vt credit esse viuendum. vtroque modo videntur esse intelligenda verba illa Beati Pauli in epistola ad Titum, *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* sic enim ea interpretantur sancti Patres, Hieronymus in Commentario, & Augustinus sermone 31. de verbis Apostoli. **Tit. 1.**

Et ex hac prima virtute hominis iusti, facilè potest intelligi quanta sit multitudo eorum, qui non bene viuunt, ac per hoc

malè

malè etiam moriuntur. Prætermitto infideles, paganos, hæreticos, atheos, qui artem bene viuendi prorſus ignorant. Inter Catholicos quantus eſt eorum numerus, qui verbis confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant? qui confitentur, Chriſtum eſſe iudicem viuorum, & mortuorum; & tamen ita viuunt, ac ſi iudicem nullum haberent? Qui matrem Domini Virginem eſſe fatentur; & blaſphemando meretricem appellare non timent? qui preces, ieiunia, eleemoſynas, opera cætera virtutum laudant; & vitia contraria ſemper exercent? Omitto cætera, quæ nota ſunt omnibus. Non igitur fidem non fictam ſe habere iactent, qui vel non credunt, quod ſe credere mentiuntur, vel non viuunt, vt fides catholica præcipit eſſe viuendum: ac per hoc agnoſcant, ſe nondum cœpiſſe bene viuere; nec ſperent feliciter ſe morituros, niſi gratia Domini aſpirante,

te,

te, artem bene viuendi, & bene moriendi perdiſcant.

Altera virtus hominis verè iuſti Spes eſt, ſiue *conſcientia bona*, vt eam hoc loco appellandam cẽſuit magiſter noſter Paulus Apoſtolus. hæc virtus ex fide naſcitur; non enim ſperare poteſt in Deo, qui vel Deum verum non nouit, vel eum potentem, & miſericordem eſſe non credit. Sed ad Spem excitandam, & roborandam, vt non ſolùm ſpes, ſed etiam fiducia dici poſſit, plurimum valet conſcientia bona. Qua fronte enim Deum adibit, atque ab eo beneficia petet, qui ſibi conſcius eſt peccati in Deum admiſſi, & per veram pœnitentiam nondum expiati? Quis enim ab inimico beneficia petit? quis ab eo confidit ſe adiuuandum, quem ſibi iratum eſſe non dubitat? Audi ſapientem, quid de ſpe impiorum ſentiat. *Spes impij*, inquit, *tanquam lanugo eſt, quæ à vento tollitur, & tanquam ſpuma gracilis, quæ à pro-* Sap. 5.

procella dispergitur, & tanquam fumus, qui à vento diffusus est, & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis. hæc Sapiens, qui sapientissimè admonet impios, spem illorum rem esse fragilem, non solidam; breuem, non diuturnam. possunt enim dum viuunt, aliquo modò sperare, se aliquando pęnitentiam acturos, & Deo reconciliandos; sed cùm mors aduenerit, nisi Deus eos misericordia speciali præueniat, & pœnitentiam illis inspiret; spes in desperationem commutabitur, & cum alijs impijs dicent, id quod in eodem loco legitur, *Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt illa omnia tanquam vmbra*. hæc Sapiens, qui nos sapienter admonuit, vt si volumus bene viuere, & feliciter mori, non audeamus vel ad punctum horæ in peccatis hærere, inani

Sap. 5.

inani fiducia decepti, multum adhuc nobis vitæ ſupereſſe; & tempore ſuo pœnitentiam ſeriam nos acturos. hæc enim inanis fiducia multos decepit, & adhuc decipiet, niſi artem bene moriendi, dum tempus adeſt, prudenter addiſcant.

Reſtat virtus tertia, quæ iure dicitur regina virtutum, videlicet Charitas; cum qua nemo perit, ſine qua nemo viuit, neque in via, neque in patria. Dicitur autem vera charitas illa eſſe, quæ naſcitur *ex corde puro*; non quòd puritas cordis charitatem propriè gignat: *charitas* enim *ex Deo eſt*, 1. Io. 4.
vt loquitur Sanctus Ioannes, & clarius Sanctus Paulus, cùm ait, *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*. Rom. 5.
Dicitur igitur charitas eſſe ex corde puro, quia charitas non accenditur in corde impuro, ſed purificato per fidem diuinam ab erroribus; iuxta illud Apoſtoli Petri, *Fide* Act. 15.

purificans corda eorum : & per ſpem diuinam purificato ab amore, & cupiditate rerum terrenarum. Quemadmodum enim ignis non accenditur in lignis viridibus, humore aqueo plenis, ſed in lignis aridis; ſic etiam ignis charitatis exigit corda purificata ab amore terreno, & ab inani fiducia in viribus proprijs.

Ex his poteſt intelligi, quæ ſit vera charitas, quæ verò falſa, & fucata. Nam ſi quis fortè de Deo libenter loquatur, & in precibus vſque ad lacrymas compungatur, & opera quædam bona faciat, eleemoſynas diſtribuens, & ſæpè ieiunans: ſic tamen vt in corde retineat amorem obſcœnum, inanem gloriam, odium erga proximum, & alia id genus, quæ cor impurum, & ſordidum reddunt; iſte non charitatem diuinam, & veram; ſed charitatis inanem ſpeciem, vel ſimulachrum gerit. Prudentiſſimè igitur Sanctus Apoſtolus non ſimpliciter fidem, ſpem, & cha-

& charitatem nominauit, cùm de vera, & perfecta iustitia loqueretur; sed ait, *Finis præcepti charitas ex corde puro, & conscientia bona &, fide non ficta*. Atque hæc est ars vera bene viuendi, & feliciter moriendi, si quis in hac vera & perfecta charitate ad mortem vsque perseueret.

Cap. IV.

De quarto præcepto artis bene moriendi, quod continet tria documenta Euangelica.

QVAMVIS ea quæ dicta sunt de Fide, Spe, & Charitate, sufficere posse videantur ad bene viuendum, & bene etiam moriendum; tamen ad hæc ipsa præstanda perfectius & facilius, tria documenta Christus ipse in Euãgelio nobis dare dignatus est.

ſic enim ait apud Euangeliſtam
Luc. 12. Lucam, *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris; & vos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum, quando reuertatur à nuptijs; vt cùm venerit, & pulſauerit, confeſtim aperiant ei. Beati ſerui illi, quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes*. Hæc parabola duobus modis poteſt intelligi; de præparatione ad aduentum Domini in die nouiſſimo; & ad aduentum in die obitus vniuſcuiuſque noſtrum. Atque hæc poſterior explicatio, quæ eſt ſancti Gregorij in Homilia tertiadecima ſuper hoc Euangelium; videtur magis ad rem noſtram facere. Nam expectatio diei nouiſſimæ non pertinebit niſi ad illos, qui tunc in viuis reperientur: Dominus autem eam propoſuit Apoſtolis, & nobis omnibus. Certè autem Apoſtoli, & Apoſtolorum ſucceſſores, per multa ſæcula, longiſſimè aberant à die nouiſſima. Deinde

de diem nouissimam multa signa præuenient, quæ homines excitabunt, dicente Domino, *Erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis, & in terris pressura gentium, arescentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi*; aduentum verò Domini ad iudicium particulare in die obitus cuiusque nostrum, nulla certa signa præuenient; & hunc aduentum significant illa verba in sanctis scripturis sæpissimè repetita, venturum Dominum vt furem, videlicet quando minus expectatur. Luc. 21.

Exponamus igitur breuiter hãc parabolam; & intelligamus præparationem ad mortem, rem esse omnibus nobis, præ omnibus rebus maximè necessariam. Tria nobis omnibus Dominus præcipit; primum, vt simus præcincti lumbos; deinde, vt lucernas ardentes in manibus habeamus; postremò, vt vigilemus, expectantes aduentum Domini, qui quando

ſit venturus, non minus ignoramus, quàm ignorent plerique omnes furis aduentum. Explicemus verba illa, *Sint lumbi veſtri præcincti*. Sententia litteralis horum verborum ea eſt, vt ſimus parati & expediti ad currendum obuiam Domino, cùm nos per mortem vocauerit ad iudicium particulare. Similitudo præcinctorum lumborum ſumpta eſt ex more Orientalium, qui longis veſtibus vtebantur, & cùm celeriter ambulaturi erant, colligebant veſtem, & lumbos præcingebunt, ne veſtis longitudo curſum impediret. Hinc de Angelo Raphaele, qui venerat comitaturus Tobiam iuniorem, dicitur in libro Tobiæ,
Tob. 5. *Tunc egreſſus Tobias inuenit iuuenem ſplendidum, ſtantem præcinctum, & quaſi paratum ad ambulandum*. & ex hac Orientalium conſuetudine ſcripſit ſanctus
1. Pet. 1. Petrus, *Propter quod, ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrij perfectè ſperate, &c.* & ſanctus Paulus in

Epi-

Epiſtola ad Epheſios, *State*, inquit, *ſuccincti lumbos veſtros in veritate*. Eph. 6.

Porrò habere ſuccinctos lumbos res duas ſignificat; primò virtutem caſtitatis; ſecundò promptitudinem ad occurrendum Chriſto venienti ad iudicium ſiue particulare, ſiue generale. Priorem expoſitionem explicant ſancti Patres, Baſilius in explicatione capitis quintidecimi Iſaiæ Prophetę, Auguſtinus in libro de continentia, & Gregorius in homilia tertiadecima ſuper Euangelia. Et verè concupiſcentia carnis, pręter omnes animi perturbationes, impedit velocem, & expeditum curſum ad occurrendum Chriſto venienti: quemadmodum è contrario nihil magis expeditum hominem reddit ad Chriſtum ſequendum, quàm caſtitas virginalis. Nam & in Apocalypſi legimus, Virgines Chriſtum ſequi *quòcunque ierit*. & Apoſtolus hortatur, Apoc. 14. & dicit, *Qui ſine vxore eſt, ſolli-* 1. Cor. 7.

licitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est.

Sed altera expositio, quæ non restringit præcinctos lumbos ad solam continentiam, sed extendit ad expeditum obsequium Christi in omnibus rebus; est sancti Cypriani in libro de Exhortatione martyrij, capite octauo; & eam sequuntur qui commentaria scripserunt in Euangelium Lucę. Sententia igitur huius loci Euangelici est, vt negocia omnia huius vitæ, etiam optima, & necessaria, non ita occupent animos nostros, vt impediant cogitationem primariam occurrendi Christo, cùm nos vocauerit per mortem ad reddendam rationem omnium operum nostrorum, immo etiam verborum, & cogitationum, vsque ad verba otiosa, & cogitationes inutiles. Quid ergo facient cùm mors aduenerit improuisa, qui

toti

toti sunt in rebus temporalibus occupati, & de reddenda Deo ratione de omnibus operibus, de omnibus verbis, de omnibus cogitationibus, de omnibus desiderijs, de omnibus omissionibus, nullo vnquam tempore cogitauerunt? num isti præcincti lumbos current obuiam Christo; an potius implicati, & irretiti iacebunt in sordibus suis, obmutescentes, & desperantes? Quid enim respondebunt Iudici dicenti, cur non attendisti ad verba mea, quibus vos admonui dicens, *Primùm quærite Regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis?* Matt. 6. & cur non considerasti verba illa, quæ sæpè in Ecclesia publicè vobis decantata sunt, *Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima: porrò vnum est necessariũ. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea?* Luc. 10. si reprehendi Marthæ sollicitudinem, quæ mihi ipsi seruire deuotissimè cupiebat; an mihi placere potuit sol-

licitudo tua congregandi diuitias superuacaneas, aucupandi honores periculosos, explendi cupiditates noxias; & interim obliuisci Regnum Dei, & iustitiam eius, quod est præ omnibus maximè necessarium?

Sed veniamus ad alterum officium serui diligentis, & fidelis. *Et lucernæ ardentes in manibus vestris.* Non satis est seruo fideli, succingi lumbos, vt liberè & expeditè currat obuiam Domino: sed requiritur lucerna ardens, quæ viam ostendat, cùm nocturno tempore Dominus à nuptiali conuiuio rediens expectetur. Lucerna hoc loco legem Domini significat, quæ
Psal. 118. viam bonam ostendit, *Lucerna*, inquit Dauid, *pedibus meis ver-*
Prou. 6. *bum tuum.* & *Lex lux*, inquit Salomon in prouerbijs. Sed hæc lucerna non illuminat, neque viam ostendit, si relinquatur in cubiculo, vel in domo; itaque in manibus habenda est, vt viam rectam demonstret. Multi sunt, qui le-

ges

ges diuinas, & humanas nouerunt; ſed ideo peccata multa committunt, vel opera bona & neceſſaria prætermittunt, quia non gerunt lucernam in manibus, id eſt, non applicant ſcientiam legis ad opera. Quàm multi ſunt viri doctiſſimi, qui peccata grauiſſima perpetrant; quia cùm operantur, non conſulunt legem Domini, ſed iram, aut libidinem, aut aliquam aliam ex perturbationibus animi? Si Rex Dauid cùm Bethſabeam nudam aſpexit, conſuluiſſet legem Domini, *Non concupiſces vxorem proximi tui*, nunquam in tam grande ſcelus incidiſſet: ſed quia conſuluit pulchritudinem mulieris, oblitus diuinæ legis, vir alioqui iuſtus, & ſanctus adulterium perpetrauit. Oportet igitur lucernam legis Domini non reconditam in cubiculo, ſed in manibus ſemper habere: & Spiritus ſancti vocibus obedire, qui iubet, *vt in lege Domini* meditemur *die, ac nocte*: & vt cum Pſal. 1.

Pſ. 118. ipſo Propheta dicamus, *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis. Vtinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiēdas iuſtificationes tuas.* Qui enim lucernam legis Domini ſemper ante oculos mentis habet, Domino ſuo venienti ſecurus occurret.

Reſtat officium tertium, atque poſtremum ſerui fidelis, vt ſemper vigilet, incertus quando Dominus veniet. *Beati*, inquit, *ſunt ſerui illi, quos cùm venerit Dominus, inuenerit vigilantes.* Noluit Dominus noſter id efficere, vt homines omnes certo tempore de vita diſcederent; ne toto præcedente tempore indulgerent crapulæ, & ebrietati, ludis & iocis, alijsque operibus malis; & paulò ante mortem conuerterētur ad Deum. Voluit igitur diuina prouidentia, vt nihil eſſet incertius hora mortis, dum alij moriuntur in vtero matris, alij vix nati, alij in extremo ſenio, alij in flore iuuentutis: & rurſum alij diu languent, alij repen-

pentè moriuntur, alij à morbo grauissimo, ac penè incurabili conualescunt, alij leuiter ægrotant; & cùm videntur à morte securi, crescit morbi vis, & eos extinguit. Ad hanc incertitudinem designandam Dominus noster in Euangelio dicit, *Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. Hoc autem scitote, quoniam si sciret Pater familias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam. & vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet.* Porrò vt intelligeremus, quanti momenti sit, nobis persuaderi incertitudinem temporis, in quo Dominus ad iudicandum veniet, siue in morte singulorum, siue in fine mundi; nihil sæpius scriptura sancta repetit, quàm vocem illam, *vigilate*, & similitudinem furis, qui venire solet quando minus creditur esse venturus. Verbum, Luc 12.

vi-

Matt. 24. & 25. Marc. 13. Luc 12. & 21. Matt. 24. Luc. 12. 1. Thes. 5 2. Pet. 3. Apoc. 3. & 16.

vigilate, repetitur paſſim in Euangelio Matthæi, Marci, & Lucæ. & ſimilitudo furis, non ſolùm in Euangelijs, ſed etiam in epiſtolis Apoſtolorum, & in Apocalypſi.

Ex his omnibus intelligi poteſt, quanta ſit negligentia, & ignorantia, ne dicam dementia, & ſtultitia maximæ partis hominum, qui toties admoniti ab ipſo ſpiritu veritatis per ſcriptores ſanctos, qui mentiri non poterant, vt præparemur ad mortem, vt ad negocium maximum & difficillimum, & á quo pendet ſempiterna, & ſumma felicitas noſtra, vel ſempiternum, ſummumq; exitium: tamen pauci ſunt, qui ad voces, vel potius tonitrua ſancti Spiritus excitentur.

Sed dicet aliquis, quid conſilij nobis ſuggeris, vt vigilemus, ſicut oportet, & vigilando ad mortem feliciter obeundam præparemur? Nihil vtilius mihi occurrit, quàm vt frequenter per ſerium conſcientiæ examen ad mortem

nos

nos præparemus. Et quidem catholici homines singulis annis ad confessionem peccatorum accessuri non omittunt conscientiæ examen. Et rursum cùm ægrotare incipiunt, ex decreto Pij Quinti Pontificis Maximi prohibētur Medici ægrotos secundò inuiscre, nisi per confessionem peccata, præmisso cōscientiæ examine, expiauerint. Denique nulli ferè sunt in Ecclesia Catholica, qui morte imminente, præmisso conscientiæ examine, peccata sua non confiteantur. Sed quid dicemus de illis, qui morte repentina abripiuntur? Quid de illis, qui phrænesi laborant, vel in delirium incidunt ante cōfessionem? Quid de illis, qui morbi grauitate oppressi, ne cogitare quidem possunt, quot & quæ peccata commiserint? Quid de illis, qui moriendo peccant, vel peccando moriuntur, vt qui in bello iniusto, vel singulari certamine, vel in adulterio deprehensi interficiuntur?

Ad hæc & similia prudenter, & religiosè vitanda, nihil vtilius excogitari potest, quàm vt qui salutem suam æternam cordi habent; bis diebus singulis, mane videlicet, & vespere, conscientiam suam diligenter discutiant; quid videlicet nocte, vel die præcedente, egerint, dixerint, cupiuerint, cogitauerint, in quo peccati labes interuenerit: & si quid eiusmodi repererint, præsertim quod læthale videri possit; non differant veræ contritionis remedium quærere, cum proposito primo quoq. tempore ad sacramentum pœnitentiæ accedendi. Itaque petant à Deo contritionis donum, recogitent grauitatem peccati, detestentur ex animo culpam suam, discutiant seriò, quis, quem offenderit; homunculus videlicet Deũ Omnipotentem, & seruus inutilis Dominum cæli & terræ: non parcat oculus lacrymis, nec manus tunsioni pectoris: denique propositum verum & efficax conci-

cipiant, Deum nunquam amplius peccando irritandi, neque patrem optimum offendendi. Hoc examen si manè, & vesperè, aut saltem semel in die ritè frequentetur; vix fieri poterit, vt quis moriendo peccet, vel peccando moriatur, vel vt delirio, vel amentia, vel casibus alijs præueniatur. Atque ex hoc fiet, vt bene ad mortem comparatis nobis, neque incertitudo mortis officiat, neque vitæ perpetuæ felicitas desit.

Cap. V.

De quinto præcepto artis bene moriendi, in quo detegitur error diuitum huius mundi.

AD ea, quæ supra dicta sunt, addenda est refutatio cuiusdam erroris, qui passim grassatur inter diuites huius sæculi: & multum

tum impedit vitam bonam, mortemq. felicem. Error autem in eo positus est, quòd existimant diuites, opes, quas possidant, absolutè & simpliciter esse suas, quando iusto titulo eas possident; ac per hoc posse iure suo illas consumere, largiri, distrahere: neque posse illis dici, cur ita facis? cur tam splendidè vestis? cur tam opiparè epularis? cur tam liberaliter in alendis canibus, aut accipitribus, vel in ludis aleæ, vel in alijs oblectationibus pecunias perdis? respondebunt enim, quid ad te? de re mea non licet mihi facere quod volo? Hic verò error est sine dubio grauissimus, & maximè perniciosus. Esto enim diuites huius sæculi domini sint opũ suarum, si comparentur ad alios homines: tamen si comparentur ad Deum, Domini non sunt, sed administri, aut œconomi, aut villici. Id verò multis testimonijs possum ostendere. Audi Prophe-
Ps. 23. tam regium, *Domini*, inquit, *est*
ter-

terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. & rursum alibi, *Meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus, & boues. Si esuriero, non dicam tibi; meus est enim orbis terrarum, & plenitudo eius.* & in libro primo Paralipomenon, cùm in ædificationem Templi obtulisset Dauid tria millia talentorum auri, & septem millia talentorum argenti probatissimi, & marmor Parium abundantissimè: & ad exemplum Regis, Principes Tribuum obtulissent auri talenta quinque millia, argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoque centum millia talentorum: dixit Dauid ad Deum, *Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria: cuncta enim, quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt. tuum Domine Regnum, & tu es super omnes Principes: tuæ diuitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium. Quis ego, & quis populus*

Ps. 49.

1. Paralip. 29.

lus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. His addi potest testimonium ipsius Dei, qui per Aggæum Prophetam dicit,
Agg. 2. *Meum est argentum, & meum est aurum*; quod ideo Dominus dixit, vt populus intelligeret, ad nouam Templi ædificationem nihil omnino defuturum, cùm ipse Templum reædificari iuberet, cuius est aurum, & argentum, quod in vniuerso terrarum Orbe reperitur.

Addam ex testamento nouo, & verbis Christi duo alia testimonia. Parabola extat apud Lucam
Luc. 16. de villico iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus est, quasi dissipasset bona ipsius; & vocauit illum, & ait illi, Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ; iam enim non poteris villicare.* Nomine diuitis non potest esse dubium, quin

quinl intelligatur Deus, qui, vt paulo ante dicebamus, per Aggæũ clamat, *Meum est argentum, meum est aurum*. Nomine villici, siue œconomi, vt legitur in codicibus græcis, intelligi debet homo diues, vt exponunt sancti Patres Ioãnes Chrysostomus apud sanctum Thomam in Cathena aurea, Augustinus in quæstionibus Euangelicis libro 2. quæst. 34. Ambrosius, Bèda, Theophilactus, & Eutymius, & alij in hunc locum sancti Euangelistæ Lucæ. Omnis igitur homo diues sæculi huius, si Euangelio credit, fateri debet, opes, quas possidet siue titulo iusto, siue iniusto, non esse suas; sed si iusto titulo possidet, se villicum, siue œconomum esse Dei; si iniusto, esse furem, & latronem. Quòd autem homo diues in hoc mundo non sit dominus opum, quas possidet; ex eo potest intelligi, quòd accusatum iniustitiæ apud Deum; Deus aut per mortem corporis, aut per egestatem

illum

illum amouet à villicatione: hoc enim significant illa verba, *Redde rationem villicationis tuæ; iam enim non poteris villicare.* Neque desunt Deo rationes multæ redigendi diuites ad inopiam, & sic eos amouendi à villicatione; naufragia, latrocinia, grandines, erucæ, nimiæ pluuiæ, nimiæ siccitates, nimiæ procellæ, & alia id genus multa; voces Dei sunt, quæ diuitibus dicunt, non poteris diutius villicare.

Quod autem in extrema parabola Dominus dicit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula;* non significat eleemosynas esse faciendas de iniustis diuitijs; sed eleemosynas esse faciendas de diuitijs, quæ re vera non sunt diuitiæ, sed vmbræ diuitiarum. Id apertè colligitur ex eodem loco Euangelij secundum

Luc. 16. Lucam, vbi Dominus dicit, *Si in iniquo mammona fideles non fuistis; quod verum est; quis credet*

vo-

vobis? quorum verborum hæc eſt ſententia, *ſi in mammona iniquo*, id eſt, ſi in diuitijs falſis *fideles non fuiſtis*, vt eas liberaliter largiremini pauperibus; *quis credet vobis* diuitias veras, diuitias virtutum, quæ hominem verè diuitem faciunt? Sic intellexit, & explicauit hunc locum ſanctus Cyprianus in ſermone de opere, & eleemoſynis. nec multo aliter expoſuit ſanctus Auguſtinus in libro ſecundo Quæſtionum Euangilicarum, quæſtione trigeſima quarta, vbi, mammona iniquitatis, eſſe dicit diuitias, quas ſoli iniqui, & ſtulti reputant pro diuitijs; cùm homines iuſti & ſapientes nihili eas faciant, & ſola dona ſpiritualia diuitias veras eſſe contendant.

Alter locus Euangelicus eſt in eodem cap. 16. Sancti Lucæ, qui poteſt haberi tanquam commentarius parabolæ de villico iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat diues, qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur* Luc. 16.

tur

tur quotidie ſplendidè. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus plenus, cupiens ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diuitis, & nemo illi dabat: ſed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius. Factum eſt autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt autem & diues, & ſepultus eſt in inferno. Hic certè diues Epulo vnus erat ex illis, qui exiſtimant, ſe dominos eſſe diuitiarum ſuarum, & non villicos, aut œconomos Dei: Ideo non exiſtimabat, ſe peccare in Deum, ſi indueretur purpura & byſſo, & epularetur quotidie ſplendidè, & canes multos aleret, fortaſsè etiam mimos, & histriones. Dicebat enim intra ſe, ego res meas conſumo, nulli facio iniuriam, non violo leges Dei, non blaſphemo, non peiero, obſeruo ſabbathum, honoro parentes, non hominem occido, non adulte-

rium

rium perpetro, non furor, non falsum testimonium dico, non concupisco vxorem, aut rem alienam. At si res ita se habet, cur sepultus est in inferno? cur cruciatur in igne gehennæ? Fatendum igitur est, falli omnes qui arbitrantur, se esse dominos absolutos opum suarum. nam si diues Epulo habuisset alia peccata grauiora, scriptura sancta aliquo modo eorum meminisset. Sed cùm nihil addiderit, videtur omnino intelligi voluisse, superuacaneum illum cultum corporis in vestibus nimis pretiosis, & quotidianos, magnosque sumptus in conuiuijs, & multitudinem seruorum, & canũ, cum nulla misericordia erga pauperem vlceribus plenum; satis magnam causam fuisse, cur diues ille sepultus sit in inferno, æternis ardoribus cruciandus.

Sit igitur certa lex bene viuendi, & bene etiam moriendi: sæpè cogitare, & seriò considerare, ac mente reuoluere reddendam esse

Deo rationem de superuacaneo luxu in palatijs, in hortis, in curribus, in multitudine seruorum, in pretio vestium, in conuiuijs, in coaceruandis opibus, in alijs sumptibus non necessarijs, ob quæ fit iniuria magna multitudini pauperum, & ægrotorum, quibus deest, quod alijs superest; qui sine dubio, & nunc ad Deum clamant, & in die iudicij clamare non desinent, donec ipsi quoque cum diuite Epulone flammis inextinguibilibus cremandi tradantur.

CAP. VI.

De præcepto sexto artis bene moriendi, quo explicantur tres virtutes morales.

QVAMVIS tres virtutes theologicæ, Fides, Spes, Charitas, compendio quodam contineant

neant omnia præcepta bene viuendi, ac per hoc etiam bene moriendi: tamen Spiritus sanctus auctor primarius omnium librorum diuinorum, ad maiorem intelligentiam huius artis saluberrimæ, addere voluit tres alias virtutes, quæ mirum in modum adiuuant homines, vt bene viuant, & bene etiam moriantur. Eæ sunt Sobrietas, Iustitia, & Pietas; de quibus sic loquitur Apostolus Paulus in Epistola ad Titum, *Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos vt abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi*. Erit ergo sextum præceptum bene viuendi, & bene moriendi, *vt abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc sæculo*: Habetur hic summa totius diuinæ legis ad vnam sen- Tit. 2.

tentiam incredibili breuitate con-
Ps 36. tracta: *Declina à malo, & fac bonum*, ait sanctus Propheta Dauid. In malo duo sunt, auersio à Deo, & conuersio ad creaturas, iuxta
Hier. 2. illud Hieremiæ, *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, quæ continere non valent aquas.* Quid igitur faciet qui vtrumque malum cupiet declinare? abnegabit *impietatem & sæcularia desideria.* Impietas enim auertit à Deo, & sæcularia desideria conuertunt ad creaturas. Quod verò attinet ad faciēdum bonum, tunc legem implemus, cùm *sobriè, iustè, & piè* viuimus, hoc est, cùm sumus sobrij erga nos ipsi, iusti erga proximum, & pij erga Deum.

Sed placet hæc paulò copiosius explicare, vt saluberrimum, breuissimumq. præceptum, facilius ad praxim redigi possit. Quid igitur est impietas? vitium contrarium pietati. Quid pietas? virtus siue do-

donum Spiritus sancti, quo Deum respicimus, colimus, & veneramur, vt patrem. Iubemur ergo sic abnegare impietatem, *vt piè viuamus in hoc sæculo*: vel quod in idem recidit, sic piè viuere in hoc sæculo, vt omnem abnegemus impietatem. Sed cur duo ista posita sunt, cùm alterum sufficeret? Nimirum placuit Spiritui sancto ita loqui, vt intelligamus, debere nos, si volumus Deo placere, sic pietatem colere, vt nullam admixtam habeat impietatem. Neque enim desunt inter Christianos, qui pietatem colunt, dum orant Deum, dum sacrificio tremendo assistunt, dum sacerdotem concionantem audiunt: sed interim vel blasphemant Deum in ludo, vel iurant per Deum sine caussa, vel vota Deo facta non implent. Id verò quid aliud est, quàm piè colere Deum, & impium esse in Deum? Oportet igitur, eos qui cupiunt bene viuere, vt detur illis bene mori, ita piè Deum cole-

re, vt abnegent omnem impietatem, immo etiam omnem vmbrã, quamuis tenuissimam impietatis. Parum enim prodest, quotidie Missam audire, & Christum in sacro mysterio venerari; si interim impiè Deum blasphemes, vel per Deum peieres.

Est verò illud etiam diligenter attendendum, quòd non dixit Apostolus, abnegantes impietatem, sed *omnem impietatem*, id est, omne genus impietatis, & non solùm atrocem, sed etiam leuem impietatem. Quod aduersus eos dicitur, qui non magnifaciunt iurare sine necessitate, in locis sacris petulanti oculo quamuis non lasciuo feminas respicere, inter sacra solemnia confabulari, & alia id genus peccata committere; quasi Deum præsentem esse, & omnia cernere, & peccata quantumuis leuia notare non crederent. Exo.20. Deus noster, *Deus zelotes* est, *visitans iniquitates patrum in filios, in tertiam, & quartam*

ge-

generationem eorum, qui oderunt eum; & *faciens misericordiam in millia his qui diligunt* eum, & *custodiunt præcepta* eius. Hoc ipsum exemplo suo docuit Filius Dei, qui cùm mitis, & humilis esset, & *cùm malediceretur, non* 1. Pet. 2.
maledicebat; cùm pateretur, non comminabatur: tamen cùm vidisset *in templo vendentes colum-* Io. 2.
bas, & nummularios sedentes, zelo magno succensus, flagello facto ex funiculis, *eiecit* vendentes, & ementes, & mensas nummulariorum euertit; & dixit, *Scriptum est, quia domus mea domus orationis est, & vos fecistis illam speluncam latronum*. atque hoc ipsum bis fecit, semel anno primo prædicationis, teste sancto Ioanne; & semel anno postremo, Io. 2.
testibus tribus alijs Euangelistis. Mat. 21. Mar. 11.

Pergamus ad secundam virtu- Luc. 19.
tem, quæ dirigit actiones erga proximum. Secunda virtus est Iustitia, de qua dicit Apostolus, *abnegantes sæcularia desideria iustè*

viuamus. Hic etiam locum habet illa ſententia generalis, *Declina à malo, & fac bonum.* non enim poteſt eſſe vera iuſtitia erga proximum, vbi non ceſſant ſæcularia deſideria. Quid enim ſignificant deſideria ſæcularia, niſi concupiſcentiam carnis, concupiſcentiam oculorum, & ſuperbiam vitæ, quæ non ſunt ex Deo, ſed ex mundo, ſiue ſæculo? Itaque ſicut iuſtitia iniuſta eſſe non poteſt, ſic etiam ſæcularia deſideria non poſſunt vllo modo cum iuſtitia vera coniungi. Poterit quidem filius huius ſæculi verbo & lingua ſimulare iuſtitiam, ſed opere, & veritate eam præſtare nullo modo poterit. Prudentiſſimè igitur ſanctus Apoſtolus non dixit ſolùm, iuſtè viuamus, ſed præmiſit, *abnegantes ſæcularia deſideria*; vt radicem infectam veneno cõcupiſcẽtiæ, prius euellendam eſſe ſignificaret, quàm bona arbor iuſtitiæ plantari in corde bono & optimo poſſit.

Quid autem ſit iuſtè viuere, non

vi-

videtur in dubium reuocari debere. Notum enim omnibus est, iustitiam hoc iubere, vt detur vnicuique suum. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita; cui tributū, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorē, timorem; cui honorem, honorem*. Principi debetur tributum, parentibus honor, dominis timor: sic enim loquitur Dominus per Malachiam, *Si pater ego sum, vbi est honor meus? & si Dominus ego sum, vbi est timor meus?* Venditori debetur iustum pretium, operario iusta merces, & sic de alijs ad eundem modum. Nec minori ratione, sed multo etiam maiore, ij, ad quos pertinet distribuere bona communia, secundum iustitiam distributiuam ea conferre debent magis merentibus; non secundum acceptionem personarum magis coniunctis, vel magis dilectis. Si quis igitur artem bene viuendi, & bene moriēdi discere velit, audiat sapientem initio libri sui clamātem, *Diligite*

Rom. 13.

Malac. 1.

Sap. 1.

iustitiam, qui iudicatis terram. audiat & sanctum Iacobū in Epistola
Iac. 5. sua lamentantem; *Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit.*

Restat virtus tertia, quæ dicitur Sobrietas, cui non minus cōtraria sunt desideria sæcularia, quàm Iustitiæ. Neque enim per sobrietatē hoc loco intelligimus solùm virtutem contrariam ebrietati, sed in vniuersum virtutem temperantiæ, siue moderationis, quæ facit, vt homo secundum rationem, non secundum cupiditatem metiatur, quæ sunt necessaria ad corpus curandum, vel conseruandum. Porrò virtus ista rarissimè apud homines inuenitur; & sæcularia desideria videntur, domos penè omnium diuitum repleuisse. Sed qui sapiunt, non attendere debent ad id quod stulti faciunt, quantumuis plurimi, ac penè innumerabiles sint: sed ad

id,

id, quod faciunt sapientes. Certè sapientissimus fuit Salomon, & tamen orauit Deum dicens, *Duo* Prou. 30.
rogaui te, ne deneges mihi, antequam moriar: mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria. Apostolus Paulus sapiens erat, & dicebat, *Habentes alimenta, &* 1. Tim. 6.
quibus tegamur, his contenti simus: nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium, quod nec auferre quid possumus. quæ ratio sapientissima est. Quorsum enim solliciti esse debemus de superuacaneis diuitijs, cùm eas nobiscum asportare ad locum, ad quem per mortem pergimus nequeamus? Christus Dominus non solùm Salomone, & Paulo sapientior, sed ipsa diuina sapientia erat, & tamen dicebat, *Beati pau* Luc. 6.
peres, & væ vobis diuitibus: & de se ipse dixit, *Vulpes foueas ha-* Luc. 9.
bent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Si *in ore duo-*

Deut. 19. *rum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum*, quanto magis in ore trium horum ſapientiſſimorum virorum ſtare debet omne verbum? Quid ſi addamus, quòd diuitiæ, quæ nobis ſuperſunt, noſtræ non ſunt, ſed pauperum, vt communis ſententia Sanctorũ Patrũ, & Scholaſticorum Doctorum habet; nonne ſtulti ſunt, qui diligenter cuſtodiunt id, vnde ad gehennam diuino iudicio damnabuntur.

Si quis igitur cupiat artem bene viuendi, & feliciter moriendi, omnino perdiſcere, non ſequatur turbam, quæ non credit, vel non magnifacit, niſi quæ videt: ſed Chriſtum, & Apoſtolos eius ſequatur, qui verbō & opere docuerunt, negligenda eſſe præſentia, & expectandam eſſe *magnam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris* IESV *Christi*. Tit. 2. Verè enim tam magna res eſt, quam ſperamus in glorioſo aduentu Domini noſtri IESV Chriſti de cælo ad iudicium; vt omnis gloria,

& om-

& omnes diuitiæ, & omnia gaudia præterita mundi huius, habenda ſint, quaſi non fuerint; & ſtultiſſimi, & infeliciſſimi iudicandi ſint, qui in re tanti momenti ſtultis potius, quàm ſapientibus fidem habere voluerint.

Cap. VII.

De ſeptimo præcepto artis bene moriendi, quod eſt de oratione.

DVXIMVS hactenus præcepta bene moriendi ex tribus virtutibus theologicis, fide, ſpe, & charitate; & rurſum ex tribus moralibus, ſobrietate, iuſtitia, & pietate; de quibus omnibus beatus Apoſtolus Paulus nos admonuit. Addam nunc aliud præceptum ex tribus operibus virtutum, Oratione, Ieiunio, & Eleemoſyna, quod ab Angelo Raphaele didicimus. ſic enim legimus in li-

libro Tobiæ Raphaelem Angelum esse locutum, *Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, magis quã thesauros auri recondere*. Est autem hoc ternarium operum bonorum, fructus trium virtutum, religionis, misericordiæ, & temperantiæ, quæ cum pietate, iustitia, & sobrietate magnam habent similitudinem. Nam quemadmodum pietas respicit Deum, iustitia proximum, sobrietas se ipsum: sic etiam oratio, quæ est actio religionis, respicit Deum; eleemosyna, quæ est actio misericordiæ, respicit proximum; ieiunium, quod est actus abstinentiæ, respicit se ipsum. De oratione multi multa scripserunt: nos pro ratione instituti nostri, tria solum capita explicabimus; vnum de necessitate orationis; alterum de fructibus orationis; tertium de modo fructuosè orandi.

Tob. 12.

Necessitas orationis in diuinis literis adeo perspicua est, vt nihil ea clarius vel præcipiatur, vel osten-

ostendatur. Quamuis enim sciat Deus, quibus rebus indigeamus, vt Dominus ipse affirmat apud Matthæum: tamen vult vt ea petamus, & per orationem, quasi per manus spirituales, vel instrumentũ aliquod ad hanc rem accõmodatũ, ea capiamus. Audi Dominũ apud Lucam, *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* item, *Vigilate omni tempore, orantes.* Audi Apostolum, *Sine intermissione orate.* Audi Ecclesiasticum, *Ne impediaris orare semper.* Quæ præcepta, non hoc significant, vt nihil aliud agamus; sed vt huius tàm salubris exercitationis nunquam obliuiscamur, & ad eam identidem reuertamur. Id quod nos Dominus, & Apostolus eius, exemplo suo, docuerunt. Christus enim, & Apostolus non ita semper orabant, vt non etiam populos docerent, & signis ac prodigijs sermonem confirmarent; & tamen dici poterant semper orare, quia frequentissimè orabant. Quo modo intelliguntur illa,

Matt. 6.
Luc. 18.
Luc. 21.
1 Thes. 5.
Eccles. 18

Psal. 24. illa, *Oculi mei semper ad Dominum*. &, *Semper laus eius in ore*
Psal. 33. *meo*. & illud de Apostolis, *Erant*
Luc. 24. *semper in templo laudantes & benedicentes Dominum*.

Iam verò fructus orationis præcipuè sunt tres, Meritum, Satisfactio, & Impetratio. De merito testimonium Christi habemus in
Matt. 6. Euangelio, *Cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso hostio ora patrem tuum in abscondito; & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi*. Quibus verbis, non prohibet Dominus orationem in loco publico fieri; nam & ipse publicè orauit, antea quā Lazarum
Io. 11. excitaret: sed prohibet orationem publicam, quando ea fit, vt qui orat à multis videatur; idque ob inanis gloriæ cupiditatem: alioqui

qui etiam in tẽplo possumus orare, & ibidem inuenire cubiculum cordis, & in eo orare Patrem *in abscondito*. Illud antem, *reddet tibi*, significat meritum: nam quemadmodum de Pharisæo dixit, *recepit mercedem suam*, id est laudem humanam: sic de orante in cubiculo cordis, & solum Deum respiciente, intelligendum est, reddendam illi esse mercedem à patre, *qui videt in abscondito*. De satisfactione pro peccatis præteritis, notum est ex vsu Ecclesiæ, in qua semper cùm iniungitur satisfactio, cum eleemosyna, & ieiunio adiungitur oratio: immò verò sæpè omittitur eleemosyna, vel ieiunium, sed oratio nunquam omittitur. Denique quod sit impetratoria beneficiorum multorum, docet pulcherrimè sanctus Ioãnes Chrysostomus in duobus libris de oratione: vbi vtitur similitudine manuum humanarum. Nam quemadmodum homo nascitur inermis, & nudus, & egenus omnium rerũ,

& ta-

& tamen queri nō poteſt de creatore, quia dedit illi manus, quæ ſunt organum organorum, quibus poteſt homo ſibi parare cibū, & veſtes, & domum, & arma, & reliqua omnia: ſic etiam homo ſpiritualis nihil poteſt ſine ope diuina, ſed habet orationis virtutem, quaſi organum organorum ſpiritualium, per quam facilè poteſt omnia ſibi parare.

Præter hos tres primarios fructus, ſunt alij permulti. Nam in primis oratio mentem illuſtrat. Neque enim fieri poteſt, vt homo mentis oculos in Deum, qui lux eſt, intentè defigat, quin ab eo
Pſ. 33. aliquantulum illuſtretur. *Accedite ad eum*, inquit Dauid, *& illuminamini*. Deinde oratio ſpem & fiduciam alit. Quo enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eò fidentius ad eum accedit. Tertio inflammat oratio charitatem, & mentem ad maiora dona
Lib. 2. de ferm. Dñi in monte cap. 7. recipienda capaciorem reddit, vt S. Auguſt. affirmat. Quarto auget hu-

humilitatem,& timorem castum. Nam qui ad orationem accedit, intelligit,se Dei esse mendicum,ac per hoc humiliter coram eo apparere solet; & diligentissimè cauet, ne eũ offendat,cuius ope in rebus omnibus eget. Quinto gignit oratio frequens in animo orantis cõtemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest, vt non vilescant, & sordeant omnia terrena illi, qui cælestia, atque æterna assiduè speculatur. vide Sanctum Augustinum in libro nono Confessionum. Sexto parit Lib.9.c.8 & 10. oratio delectationem incredibilẽ, cùm per eam fiat, vt incipiat homo gustare, quàm suauis sit Dominus. Quanta autem sit hæc suauitas, vel ex eo potest intelligi, quòd nonnullos non solùm pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione coniungere sine labore potuisse nouimus. Denique præter vtilitatem, & voluptatem affert etiã oratio dignitatem, atque honorẽ

non

non exiguum oranti. Ipsi enim etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tàm familiariter, & tam crebrò ad colloquiū diuinæ Maiestatis admitti. Vide sanctum Ioannem Chrysostomum libro primo de orando Deum.

Restat, vt de ratione bene orãdi aliquid dicamus, in qua re posita est præcipuè ars bene viuendi, ac per hoc etiam ars bene moriendi. Nam quod ait Dominus,
Luc. 6. *Petite, & accipietis. &, Omnis qui petit, accipit*, declarauit sanctus Iacobus in Epistola sua esse intelligendum cum conditione, si
Iac. 1. bene petamus. *Petitis*, inquit, *& non accipitis, eo quod malè petatis*. Licebit ergo sic ratiocinari, Qui bene petit donum bene viuendi, vtique accipiet; & qui bene petit perseuerantiam bene viuendi vsque ad mortem, & per hoc ipsam felicem mortem, sine dubitatione accipiet. Explicemus igitur breuiter cõditiones bonæ orationis, vt discamus bene orare, bene

bene viuere, & bene mori.

Prima conditio est Fides, dicente Apostolo, *Quomodo inuocabũt, in quem non crediderunt?* cui consonat sanctus Iacobus, *Postulet in fide nihil hæsitans*. Sed hæc necessitas fidei, non ita intelligenda est, vt necesse sit, certò credere, Deum facturum esse quod petimus; sic enim fides non rarò falsa inueniretur, ac per hoc nihil omnino impetraremus. Credendum igitur est, Deum esse potentissimum, sapientissimum, optimum, fidelissimum; & proinde posse, & scire, & paratum esse facere, quod petimus, si deceat illum dare, & nobis expediat accipere, quod petiuimus. Hanc fidem postulauit Christus ab illis duobus cæcis, qui curari desiderabant, *Creditis quia hoc possum facere vobis?* Eadem fide orauit Dauid pro filio ægrotante. Nam non certò credidisse, Deum facturum, sed posse facere quod petebatur, demonstrant illa verba,

Rom. 10.

Iac. 1.

Matt. 9.

Quis

2.Reg.12 *Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus?* Simili fide orasse Apostolum Paulum, vt auferretur ab
2.Cor.12 eo stimulus carnis; dubitari non potest: quoniam orauit ex fide, & fides eius falsa fuisset, si certò credidisset, Deum facturum fuisse, quod eo tempore petijt; non enim tunc quod petijt, impetrauit. Neque alia fide orat Ecclesia, vt omnes hæretici, pagani, schismatici, denique mali Christiani conuertantur ad pœnitentiam; quos tamen certum est, non omnes conuerti. de qua re vide
Li.1.c.4. sanctum Prosperum in libris de vocatione gentium.

Altera conditio bonæ orationis, eaque valdè necessaria, spes, siue fiducia est. Quamuis enim non oporteat per fidem, quæ est opus intelligentiæ, certò statuere, Deum facturum esse, quod petimus; oportet tamen per spem, & fiduciam, quæ est actio voluntatis, firmiter adhærere benignitati diuinæ, & certò confidere

Deum

Deum facturum esse, quod petimus. Hanc conditionem quæsiuit Dominus in Paralytico, cui dixit, *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*. Matt 9. Eamdem requirit Apostolus ab omnibus, cùm ait, *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius*. Heb. 4. & multo antea Propheta Deum dicentem induxit, *Quoniam in me sperauit, liberabo eum*. Ps. 90. Quia verò fiducia nascitur ex perfecta fide, ideo cùm scriptura requirit fidem in rebus magnis, adiungit aliquid pertinẽs ad fiduciam. hinc legimus apud Marcum, *Quicunque dixerit monti huic, tollere, & mittere in mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit quia quæcumque dixerit, fiant; fiet ei*. Mat. 11. de qua fide gignente fiduciam intelligitur illud Apostoli, *Si habuero tantam fidem, ita vt montes transferam, &c.* 1. Cor. 13 Hinc scribit Io. Cassianus in collatione de oratione, signum certum impetrationis esse, cùm quis in oratione certò confidit, se Collat. 9. c. 32.

acce-

acceptarum quod petijt; & nullo modo in ea petitione hæſitat, & lætitia ſpirituali orando perfunditur.

Tertia conditio eſt charitas, ſiue iuſtitia, qua iuſtificamur à peccatis: non enim certò impetrant beneficia Dei, niſi qui ſunt eius amici. ſic enim loquitur Dauid in
Pſ. 33. Pſalmis, *Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius ad preces eorũ.*
Pſ. 65. & in alio loco, *Si aſpexi iniquitatem in corde meo, non exaudiet Dominus.* & in teſtamento nouo
Io. 15. Dominus dicit, *Si manſeritis in me, & verba mea*, id eſt, præcepta mea, *in vobis manſerint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet*
1. Io. 3. *vobis.* & Diſcipulus dilectus, *Si cor noſtrũ non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum, & quicquid petierimus, accipiemus, quoniam mandata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita, coram eo facimus.* Neque huic doctrinæ contrarium eſt, quod Pu-
Luc. 18 blicanus petens à Deo indulgen-

tiam

tiam peccatorum, iuſtificatus diſceſſerit. Nam peccator pœnitens non impetrat, vt peccator, ſed vt pœnitens: vt peccator enim inimicus eſt Dei, vt pœnitens amicus Dei eſſe incipit. Nam is, qui peccat, facit quod Deo non placet; ſed is, quem peccaſſe pœnitet, facit quod Deo maximè placet.

Quarta conditio eſt humilitas, qua is, qui orat, non in ſua iuſtitia, ſed in Dei benignitate confidit. *Ad quem aſpiciam*, inquit Isa. 66.
Deus, *niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos?* & Eccleſiaſticus addit, *Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit, & non diſcedet, donec Altiſſimus aſpiciat.* Eccleſ. 35.

Quinta conditio, Deuotio eſt, quæ facit vt qui orat, non negligenter oret, vt plerique facere ſolent, ſed attentè, ſollicitè, diligenter, atque ardenter oret. Reprehendit enim Dominus grauiter eos, qui ſolis labijs orant. *Populus hic*, inquit Dominus per Iſa 29.

Mat. 15 Isaiam, *labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me.* Oritur autem hæc virtus ex fide viua, & non in solo habitu, sed in actu po sita. Qui enim attentè, & firma fide cogitat, quanta sit maiestas Dei, quanta vilitas nostra, quàm magna res, quam petimus; vix fieri potest, vt non cum summa humilitate, reuerentia, deuotione, ardore ad orandum accedat.

Placet hic adiungere duo sanctorum Patrum egregia testimonia. Sanctus Hieronymus in dialogo aduersus Luciferianos, *Ad orationem*, inquit, *assisto; non orarem, si non crederem: sed si verè crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerem ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certè trunco crucis, nec prius omitterem, quàm misericordiam impetrarem; nunc verò creberri-*

mè

mè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam ea quæ dictu erubescenda sunt, gero. Vbi est fides? siccinè putamus orasse Ionam? sic tres pueros? sic Danielem inter leones? sic certè latronem in cruce? Sanctus Bernardus in sermone de quatuor modis orandi, *Omnino*, inquit, *oportet nos orationis tempore curiam intrare cælestem, illam vtique curiam, in qua Rex Regum stellato sedet solio, circundante innumerabili, & ineffabili beatorum spirituũ exercitu. Quanta ergo cum reuerentia, quanto timore, quanta illùc humilitate accedere debet à palude sua procedens, & repens ranuncula vilis? Quàm tremebundus, quàm supplex, quàm denique humilis, & sollicitus, & toto intentus animo, Maiestati gloriæ in præsentia Angelorum, in concilio iustorum, & congregatione assistere poterit miser homuncio? in*

cunctis igitur actionibus nostris multa est opus animi vigilantia, sed præcipuè in oratione.

Sexta conditio, perseuerantia est, quam Dominus duabus parabolis propositis cōmendauit apud
Luc. 11. Euangelistam Lucam. Prior est de illo, qui media nocte perrexit ad amicum, vt accommodaret ei tres panes; qui cùm sæpè reijceretur, quòd esset importunum tempus; tamen perseuerans in petendo, obtinuit quod petebat. Po-
Luc 18. sterior est de vidua, quæ interpellabat iudicem, vt eam vindicaret de aduersario suo; qui Iudex quãuis esset valde malus, & neque Deum timeret, neque hominem reuereretur; tamen victus perseuerantia, & importunitate mulieris, vindicauit illam de aduersario suo. Ex his colligit Dominus, multo magis perseuerandum nobis esse in oratione ad Deum, qui iustus, & benignus est. Atque, vt
Iac. 1. addit Sanctus Iacobus, *Dat omnibus affluenter, & non impro-*

pe-

perat; hoc eſt, *dat* liberaliter omnibus dona ſua petentibus, *& non improperat* importunitatem, quòd videlicet nimis ſæpè moleſti ſint in petendo. Deus enim eſt ſine menſura diues, & ſine menſura miſericors. Addit ſanctus Auguſtinus in explicatione vltimi verſic. Pſalmi 65. ad illa verba, *Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & miſericordiam ſuam à me; Si videris, non eſſe amotam deprecationem tuam, ſecurus es, quia non eſt amota à te miſericordia eius.*

CAP. VIII.

De octauo præcepto Artis bene moriendi, quod eſt de Ieiunio.

SEQVITVR, vt de ieiunio, ſecundum ordinem ab Angelo poſitum, breuiter exponamus. Ac omiſſis multis, quæ Theologi

 de

de ieiunio disputant, ea solum, adferemus, quæ ad rem nostram faciunt. Propositum nobis est, artem bene viuendi exponere, quatenus ea ad artem bene moriendi viam sternit. Ad hanc artem tria illa sufficere videntur, quæ disputauimus de oratione, necessitas, fructus, & modus. Necessitas ieiunij pendet ex duplici lege, diuina, & humana: de lege diuina testis est Ioel Propheta,

Ioel. 2. qui ex parte Dei dicit, *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu*. Idem

Ion. 3. habetur ex Iona Propheta, qui testatur, Niniuitas ad placandum Deum prædicauisse ieiunium, & saccum; & tamen nulla tunc erat lex positiua de ieiunio. Idem intelligi potest ex verbis Domini apud

Mat. 6. Sanctum Matthæum, *Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, vt non videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo, qui videt in abscondito; & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi*.

Ad-

Addamus vnum, vel alterum, ex Patribus. Sanctus Augustinus sic loquitur in Epistola ad Casulanum, *Ego in Euangelicis, & Apostolicis litteris, totoq. instrumento, quod appellatur testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium: quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum, non inuenio definitum.* Sanctus Leo in sermone de Ieiunio decimi mensis. *Illa*, inquit, *quæ rerum futurarum figuras gerebant impletis, quæ significauere, finita sunt: ieiuniorum verò vtilitatem noui testamenti gratia non remouit; & continentiam corpori, atque animæ semper profuturam pia obseruatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christianam, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, & cætera talia mandatorum: ita, quod in eisdem libris de ieiuniorum sanctificatione præceptum* Epist. 86

eſt, nulla interpretatione vacuatur. Hæc Sanctus Leo, qui non voluit ſignificare, illis iiſdem temporibus ieiunandum eſſe Chriſtianis, quibus ieiunabant Iudæi: ſed præceptum ieiunandi Hebræis traditum, obſeruandum eſſe Chriſtianis iuxta determinationem eorum, qui præſunt Eccleſiæ, quod ad tempus, & modum attinet. Quæ autem illa determinatio ſit, notius eſt omnibus, quàm vt ſit à me neceſſe declarari: atque hæc de neceſſitate ieiunij.

Porrò fructus, & vtilitates ieiunij facilè demonſtrabimus. Ac primum, vtiliſſimum eſt ieiunium ad animam præparandam ad orationem, & rerum cæleſtium contẽplationem, vt Angelus Raphael ſignificauit, cùm ait, *Bona eſt oratio cum ieiunio*. Sic Moſes qua-
Exo. 34. draginta dierum ieiunio animam præparauit, antequàm ad colloquium Dei auderet accedere. Sic
3. Reg. 19. Elias quadraginta dies ieiunauit, vt cum Deo in mõte Oreb, eo modo

do quo poterat, colloqui posset. Sic Daniel ieiunio hebdomadarũ trium præparatur ad reuelationes Dei recipiendas. Sic Ecclesia in profestis magnarum celebritatum ieiunia instituit, vt Christiani paratiores reddantur ad vacandum rebus diuinis. Porrò sancti Patres hanc ipsam vtilitatem ieiunij passim prædicant. Consulat lector sanctum Athanasium in libro de Virginitate; sanctum Basilium in Oratione prima, & secunda de ieiunio; sanctum Ambrosium in libro de Elia, & ieiunio; sanctum Bernardum in sermone de Vigilia sancti Andreæ. Sed verba sancti Ioannis Chrysostomi ex Homilia prima in Genesim, quæ pauca, & illustria sunt, non grauabor adducere. *Ieiunium*, inquit Chrysostomus, *animæ nostræ alimentum est, leues ei pennas producit, vt in sublime feratur, & summa contemplari queat.*

Dan. 10.

Altera vtilitas ieiunij est ad carnem edomandam. & hoc nomi-

ne ieiunium valdè placet Deo, cui placet vt carnem crucifigamus cũ vitijs & concupiſcentijs eius, vt docet Apoſtolus in Epiſtola ad Galatas, qui etiam hac ipſa de cauſa dicebat, *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne cùm alijs prædicauero, ipſe reprobus efficiar*. Nam de ieiunio hæc verba exponunt Chryſoſtomus, & Theophilactus in Commentario, & ſanctus Ambroſius in Epiſtola ad Eccleſiam Vercellenſem. Hanc vtilitatem ieiunij prædicant ſancti Patres, Cyprianus in ſermone de ieiunio; Baſilius in oratione 1. de ieiunio; Chryſoſtomus homilia prima in Geneſim; Hieronymus in Epiſtola ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis; & Auguſtinus libro primo Confeſſionum capite trigeſimo primo; & Eccleſia vniuerſa ad officium horæ primæ canit, ex hymno ſancti Ambroſij, *Carnis terat ſuperbiam potus, cibiq. parcitas.*

Gal. 5.

1. Cor. 9

Tertia ieiunij vtilitas eſt ad Deũ co-

colendum: honori enim sibi ducit Deus, cùm eius causa ieiunamus. Sic enim Apostolus loquitur in Epistola ad Romanos, *Obsecro vos, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*; Græcè λογικὴν λατρείαν, id est, *rationabilem cultum*. Et de hoc cultu loquitur sanctus Lucas, cùm de Anna vidua dicit, *Non discedebat de templo ieiunijs, et obsecrationibus seruiens nocte, ac die.* Et ipsa magna Nicæna Synodus Canone quinto vocat ieiunium Quadragesimæ, mundum, & solemne munus, quod offertur ab Ecclesia Deo: quomodo etiam loquitur Tertullianus libro de Resurrectione carnis, vbi sacrificia Deo grata vocat feras, & aridas escas. Et sanctus Leo in sermone secundo de ieiunio decimi mensis, *Pro consummata*, inquit, *perceptione omnium fructuum, dignissimè largitori eorum Deo continentiæ libamen offertur.* Denique san-

Rom. 12

Luc. 2.

ne ieiunium valdè placet Deo, cui placet vt carnem crucifigamus cũ vitijs & concupiſcentijs eius, vt docet Apoſtolus in Epiſtola ad Ga-
Gal.5. latas, qui etiam hac ipſa de cau-
1. Cor. 9 ſa dicebat, *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne cùm alijs prædicauero, ipſe reprobus efficiar*. Nam de ieiunio hæc verba exponunt Chryſoſtomus, & Theophilactus in Commentario, & ſanctus Ambroſius in Epiſtola ad Eccleſiam Vercellenſem. Hanc vtilitatem ieiunij prædicant ſancti Patres, Cyprianus in ſermone de ieiunio; Baſilius in oratione 1. de ieiunio; Chryſoſtomus homilia prima in Geneſim; Hieronymus in Epiſtola ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis; & Auguſtinus libro primo Confeſſionum capite trigeſimo primo; & Eccleſia vniuerſa ad officium horæ primæ canit, ex hymno ſancti Ambroſij, *Carnis terat ſuperbiam potus, cibiq. parcitas*.

Tertia ieiunij vtilitas eſt ad Deũ co-

colendum: honori enim ſibi ducit Deus, cùm eius cauſa ieiunamus. Sic enim Apoſtolus loquitur in Epiſtola ad Romanos, *Obſecro vos, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum*, Græcè λογικὴν λατρείαν, id eſt, *rationabilem cultum*. Et de hoc cultu loquitur ſanctus Lucas, cùm de Anna vidua dicit, *Non diſcedebat de templo ieiunijs, et obſecrationibus ſeruiens nocte, ac die.* Et ipſa magna Nicæna Synodus Canone quinto vocat ieiunium Quadrageſimæ, mundum, & ſolemne munus, quod offertur ab Eccleſia Deo. quomodo etiam loquitur Tertullianus libro de Reſurrectione carnis, vbi ſacrificia Deo grata vocat ſeras, & aridas eſcas. Et ſanctus Leo in ſermone ſecundo de ieiunio decimi menſis, *Pro conſummata*, inquit, *perceptione omnium fructuum, digniſſimè largitori eorum Deo continentiæ libamen offertur.* Denique ſan-

Rom. 12

Luc. 2.

ctus Gregorius in homilia sextadecima scribit, per quadragesimale ieiunium offerri Deo decimas, & primitias vitæ nostræ.

Quarta vtilitas ieiunij est satisfactio pro peccatis. Id primùm ostendunt exempla scripturarum.
Ion. 3. Niniuitæ ieiunio Deum placauerunt, vt Ionas testatur. Idem Iudæi fecerunt, qui ieiunantes cū
1. Reg. 7 Samuele Deum placauerunt, & victoriam de hostibus retulerunt.
3. Reg. 21 Achab Rex impius, ieiunio, & cilicio Deum ex parte placauit. He-
Iudit 4. bræi tempore Iudith, & Ester non
Ester 4. alio sacrificio, quam ieiunio, fletu, & planctu apud Deum misericordiam inuenerunt. Hanc eandem doctrinam veteres Patres perpetuò docuerunt. Tertullianus in libro de ieiunio, *Sicut*, inquit, *primum vsus cibi perdidit; sic ieiunium Deo satisfaciat.* Sanctus Cyprianus in sermone de Lapsis; *Iram*, inquit, *& offensam Dei, ieiunijs & fletibus, sicut monet ipse, placemus.* Sanctus Basilius

ora-

oratione prima de ieiunio, *Pœnitentia*, inquit, *sine ieiunio infructuosa, & ociosa est; per ieiunium satisfacito Deo*. Sanctus Io. Chrysostomus homilia prima in Genesim, *Deus*, inquit, *veluti Pater indulgens hanc nobis, quæ per ieiunium fit, curationem inuenit*. Sanctus Ambrosius in lib. de Elia, & ieiunio, *Ieiunium*, inquit, *culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis est*. Sanctus Hieronymus in Commentario ad caput tertium Ionæ, *Saccus*, inquit, *& ieiunium arma sunt pœnitentiæ, auxilia peccatorum*. Sanctus Augustinus sermone sexagesimo de tempore, *Nemo*, inquit, *pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia ieiunet*. Sanctus Leo sermone quarto de ieiunio septimi mensis, docet, ieiunij sacrificio Deum placari. Sanctus Bernardus sermone sexagesimosexto in Cantica, *Ego*, inquit, *interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccato, non su-*

per-

perstitio pro impietate.

Quinta denique vtilitas ieiunij est, quod est meritorium, & ad beneficia diuina impetranda mul-
1.Reg. 1. tum valet. Anna vxor Elcanæ per ieiunium, cùm esset sterilis, filium habere meruit. sic enim interpretatur sanctus Hieronymus libro secundo in Iouinianum illa verba scripturæ, *Porrò illa flebat, & non capiebat cibum. Anna,* inquit, *inanem cibo ventrem filio meruit implere.* Sara item per ieiunium triduanum à demone libe-
Tob. 3. ratur, vt scribitur in libro Tobiæ. Sed est insignis locus in Euangelio pro merito ieiunij. sic enim
Matt. 6. Dominus loquitur, *Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans; & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Vbi verba illa, *reddet tibi*, significant, reddet tibi mercedem: nam opponuntur illis, *Exterminant facies suas vt appareant hominibus ieiunantes: Amen dico*

vobis, quia receperunt mercedem ſuam. Itaque hypocritæ ieiunantes recipiunt mercedem ſuam, laudem humanam: iuſti ieiunantes, recipiunt mercedem ſuam, præmium diuinum. Neque deſunt clariſſima Sanctorum teſtimonia Patrum. Sanctus Ioannes Euangeliſta, ſcripturus Euangelium, indixit ſolemne ieiunium, vt gratiam rectè ſcribendi accipere mereretur; vt ſanctus Hieronymus tradit pręfatione commentariorum in Matthæum; & eum ſequutus venerabilis Beda in primum caput Ioãnis. Tertullianus in libro de ieiunio, *Etiam*, inquit, *ſacramentorum agnitionem ieiunia de Deo merentur.* Sanctus Ambroſius in Epiſtola ad Eccleſiam Vercellenſem, *Qui ſunt*, inquit, *hi præceptores noui, qui meritum excludunt ieiunij?* Sanctus Athanaſius in libro de Virginitate, *Quiſquis*, inquit, *ab immundo ſpiritu vexatur, certum habere debet, ieiunio ſpiritus malos afflictos abſcedere,*

vim

vim ieiunij metuentes. Sanctus Basilius oratione prima de Ieiunio, *Ieiunium*, inquit, *ad venturi sæculi mala fugienda, & ad assequenda bona vtile est.* Sanctus Gregorius Naziãzenus in oratione de laudibus sancti Cypriani explicans, quibus armis, quædam sancta virgo diabolum à se repulerit; *Ieiunij*, inquit, *& humicubationis pharmacum obiecit.* Sanctus Ioannes Chrysostomus sermone primo de ieiunio, *Ieiuna*, inquit, *quia peccasti; ieiuna, vt non pecces; ieiuna, vt accipias; ieiuna, vt non pereant, quæ accepisti*. Sanctus Hitronymus in libro aduersus Iouinianum, ex proposito disputat de merito ieiunij. Sanctus Augustinus sermone sexagesimosecundo, *Ieiunium*, inquit, *remedium est, aut præmium, hoc est, aut indulgentiam peccatorum, aut præmium regni cælestis acquirit*. Sanctus Leo sermone primo de ieiunio septimi mensis, *Per humilitatem*, inquit, *ieiunij contra omnes*

nes hostes nostros diuinum mereamur auxilium.

Habemus igitur necessitatem, & fructum ieiunij. Reliquus est modus; idest, vt breuiter explicemus, quo modo sit ieiunandum, vt ieiunium nobis verè sit vtile ad bene viuendum, ac per hoc etiam ad bene moriendum. Multi enim ieiunant in diebus omnibus ab Ecclesia constitutis, videlicet in vigilijs, in quatuor temporibus, in Quadragesima. neque desunt, qui sponte ieiunent in aduentu, vt piè se præparent ad diem Natalis Domini: vel in sexta feria ob memoriam passionis Dominicæ; vel in Sabbato ad honorē Virginis Deiparæ. Sed vtrum ita ieiunent, vt verè fructus ieiunij consequantur; non sine causa quæri potest. Finis primarius ieiunij est mortificatio carnis, vt spiritus fortior euadat. Ad hunc finem necesse esset, modica & vili esca nutriri. Et quidem Mater Ecclesia, hoc indicat cùm iubet, non bis in die, sed se-

mel

mel tantum refici corpus; & refici non carnibus, aut lacticinijs, sed herbis, & leguminibus, & alijs leuioribus escis. Duobus verbis id Tertullianus in libro de resurrectione carnis expressit, cùm cibum ieiunantium esse dixit seras, & aridas escas. Certè illi ista non obseruant, qui qua die ieiunant, non minus comedunt in vno prandio, quàm alijs diebus in prandio simul & cœna: & qui in prandio illo tàm pretiosa fercula ex varijs piscium generibus, alijsque cibis ad gulam irritandã aptissimis pręparant, vt non prandium lugentium, & pœnitentium, sed cęnam nuptialem, ad multã noctem peruenturam, parare videantur. Qui sic ieiunant, fructus ieiunij sine dubio non consequuntur.

Sed neque illi fructum ieiunij consequuntur, qui quamuis minus lautè, & magis sobriè comedant; tamen in diebus ieiunij non magis sibi temperant à ludis, & iocis, à rixis, & contentionibus, à can-

à cantu lasciuo, & immoderata lætitia; & quod grauius est, à flagitijs, & facinoribus, quàm alijs diebus, qui non sunt ieiunio consecrati. Audi, quid Isaias Propheta de hoc hominum genere dicat, *Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè: nolite ieiunare, sicut vsque ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester.* Isa. 58. hæc Dominus in Hebræis repræhendit, quòd in diebus ieiunij, qui sunt dies pœnitentiæ, voluntates suas, & non Domini voluntatem implere vellent; & quod debitoribus suis non solùm debita dimittere nollent, sicut sibi à Deo dimitti postulabant; sed neque vellent dilationem aliquam debitoribus suis concedere. Item quòd tempus, quod ieiunantes in oratione ad Deum consumere debuissēt, in litibus prophanis, immò & in contentionibus consumebãt.

De-

Denique quòd non solùm, vt par erat in diebus ieiuniorum, non vacabant spiritualibus studijs; sed peccata peccatis addentes, proximos suos impiè percutiebant. Hæc, & similia cauere debent viri pij, si ieiunia sua cupiunt esse Deo grata, & sibi vtilia sic, vt sperare possint deinceps vitam bonam, & mortem pretiosam. Restat eleemosyna ex tribus operibus, quæ Angelus Raphael apud Tobiam laudauit, & nobis omnibus ad imitandum proposuit.

Cap. IX.

De nono præcepto artis bene moriendi, quod est de eleemosyna.

De eleemosyna tria breuiter explicanda sunt, necessitas, fructus, modus. Et quidem quòd aliquod sit præceptum de eleemosyna facienda, nemo vnquam in-

du-

dubium reuocauit. Nam etiamſi nihil aliud haberemus, ſatis abundè ſufficeret ſententia Iudicis iuſtiſſimi, & ſupremi, qui in extremo Iudicio iniquis dicet, *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi potum; hoſpes eram, & non collegiſtis me; nudus, & non cooperuiſtis me; infirmus & in carcere, & non viſitaſtis me*. Et paulò poſt addidit, *Quamdiù non feciſtis vni de minoribus his, nec mihi feciſtis.* Ex quo loco poſſumus intelligere, ad eleemoſynam faciendam nō teneri niſi eos, qui poſſunt eam facere. Nam ipſe etiam Dominus non legitur iſta opera feciſſe; ſed ſolum ex pecunijs, ſibi datis iuſſiſſe partem aliquam pauperibus donari; vt ex illo Euangelij loco poteſt intelligi, vbi cùm Dominus dixiſſet Iudæ, *Quod facis, fac citius*, exiſtimauerunt diſcipuli, imperaſſe Do-

Mat. 25.

Io. 13.

Dominũ Iudæ, vt ex loculis, quos portabat, egenis aliquid daret. Theologi tamen hoc præceptum contineri volunt in illo præcepto decalogi, *Honora parentes*: alij in eo, *Non occides*. Sed non est necesse hoc præceptum in decalogo contineri, cùm eleemosyna pertineat ad charitatem; præcepta decalogi sint præcepta iustitiæ. Sed si omnia præcepta moralia reuocari debeant ad decalogum, probabilis est Alberti Magni sententia, qui præceptum de eleemosyna facienda reuocat ad illud, *Non furaberis*; quoniam genus furti esse videtur, non tribuere pauperibus, quod debemus. Sed probabilior videtur sententia sancti Thomæ, qui hoc præceptum reducit ad primum secundæ tabulæ, *Honora parentes*. Honor enim parentum non intelligitur eo loco sola reuerentia; sed præcipuè procuratio rerum necessariarum ad vitam, quæ est eleemosyna quædam, quam debemus

In 4. Sēt. d. 15 ar. 16

22. q. 32 art. 5.

mus

mus principali proximo noſtro, vt explicat ſanctus Hieronymus in Commentario ad caput decimum quintum ſancti Matthæi. Ex quo intelligitur, deberi etiam eleemoſynam alijs proximis noſtris egentibus. Accedit, quòd præceptum de eleemoſyna, non eſt negatiuum, ſed affirmatiuum: inter præcepta autem ſecundæ tabulæ nullum eſt affirmatiuum, niſi primum, quod eſt, *Honora parentes*. Sed de his fuſius diſputare non eſt huius loci. Atque hæc de neceſſitate eleemoſynæ.

Iam verò fructus eleemoſynæ copioſiſſimus eſt. Primum enim eleemoſyna liberat à morte ſempiterna, ſiue id fiat per modum ſatisfactionis, ſiue per modum diſpoſitionis ad gratiam, ſiue aliquo alio modo. Id enim manifeſtè docent Scripturæ diuinæ. In libro Tobiæ ſic legimus, *Eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras*. & in eodem libro Tob.4.

An-

Angelus Raphael disertis verbis
Tob. 12. ait, *Eleemosyna à morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata, & facit inuenire misericordiam, & vitam æternam.* & Daniel ad Regem Nabuchodonosor, ait,
Dan. 4. *Quamobrem, Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum.*

Deinde eleemosyna, si fiat ab homine iusto, & ex vera charitate, meritum habet æternæ vitæ; cuius veritatis testis erit Christus Iudex viuorum, & mortuorum, cùm in iudicio dicet, *Venite be-*
Mat. 25. *nedicti Patris mei, percipite Regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* & infra, *Quod fecistis vni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.*

Tertio, eleemosyna vim habet cuiusdam baptismi, peccata videlicet, quo ad culpam, & pœnam simul delendi, dicente Ecclesiasti-
Eccl. 3. co, *Sicut aqua extinguit ignem, ita*

ita eleemosyna extinguit peccatũ. Aqua enim penitus extinguit, vt nec fumus quidem supersit; atque hoc ipsum sancti Patres docent, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, Leo. Sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna, sic ait, *Sicut lauacro aquæ salutaris, gehennæ ignis extinguitur, ita eleemosynis atque operibus iustis delictorum flamma sopitur.* Sanctus Ambrosius in sermone trigesimo primo, *Eleemosyna*, inquit, *quodam modo, animarum aliud est lauacrum, sicut ait Dominus, Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis; nisi, quod salua fide dixerimus, indulgentior est eleemosyna quàm lauacrum; lauacrũ enim semel datur, & semel veniam pollicetur: eleemosynam autem quoties feceris, toties veniam promereris.* Sanctus Ioannes Chrysostomus homilia 25. in Acta Apostolorum, *Non est*, inquit, *peccatum, quod non possit purgare eleemosyna, quoduè non*

possit extinguere. Sanctus Leo sermone quinto de Collectis, *Eleemosynæ*, inquit, *peccata delent, mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt*. Hæc sanè magna est eleemosynæ prærogatiua, & deberet omnes homines ad amorem eleemosynæ inflammare. Sed hoc non de quacunque eleemosyna intelligendum esse videtur, sed de illa duntaxat, quæ ex magna contritione, & magno charitatis ardore procedit. Qualis fuit sanctæ Mariæ Magdalenæ, quæ lacrymis contritionis rigauit pedes Domini, & eleemosyna vnguenti pretiosissimi pedes eosdem inunxit.

Quarto, eleemosyna fiduciam auget apud Deum, & gaudium spirituale producit. Quãuis enim id commune sit eleemosynæ cum omni opere bono; tamen præcipuè conuenit eleemosynæ, cùm per eam Deo simul, & proximo gratum præstemus obsequium; & sit opus, quod non obscurè, sed aper-

apertiſſimè dignoſcitur eſſe bonũ. Hinc eſt illud Tobiæ, *Fiducia magna erit coram ſummo Deo elee moſyna omnibus facientibus eam*: Tob 4. & illud Apoſtoli, *Vinctis compaſſi eſtis, nolite itaque amittere confidentiam veſtram*. Heb. 10. Denique ſanctus Cyprianus in ſermone de elee moſyna, eleemoſynam vocat ſolatium grande credentium.

Quinto, eleemoſyna cõciliat beneuolentiam multorum, qui pro benefactoribus Deum precantur, eiſque vel gratiam conuerſionis, vel donum perſeuerantiæ, vel incrementum gratiæ, & gloriæ impetrant. Nam his omnibus modis intelligi poteſt verbum illud Domini, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Luc. 16.

Sexto, eleemoſyna diſpoſitio eſt ad gratiam iuſtificantem. De hoc fructu loquitur Salomon in Prouerbijs, vbi dicit, *Eleemoſynis, & fide delicta purgantur*. Prou 15 Et Do-

minus audita liberalitate Zacchæi
Luc. 19. dicentis, *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quem defraudaui reddo quadruplum*: ait, *Hodie salus huic domui facta est*. Denique in actis Apostolorum legitur dictum fuisse Cornelio nondum Christiano, qui erat eleemosynarum multarum largi-
Act. 10. tor; *Eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei*.
Lib. 1. de prædest. Sanctorum c. 7 Ex quo loco probat sanctus Augustinus, Cornelium per eleemosynas impetrasse à Deo gratiam fidei Christianæ, & perfectæ iustificationis.

Septimo, denique eleemosyna sæpè causa est, vt crescant bona temporalia. Id quod affirmat Sa-
Prou. 19 piens cùm dicit, *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis*. &
Prou. 28 rursum, *Qui dat pauperibus nunquam egebit*. Idem exemplo suo
Io. 6. Dominus docuit, cùm iussit discipulis, vt quinque panes, & duos pisces, quos solos habebant, distribuerent turbis: & effecit, vt re-

reciperet duodecim cophinos ple
nos fragmentorum panum & pi-
ſcium, qui ad multos dies illis ſuf-
ficere potuerunt. Tobias quoque
qui bona ſua cum pauperibus li-
beraliter communicabat, ingen-
tes diuitias breui conſequutus eſt.
Vidua quoque Sarephtana, quæ 3. Reg. 17
modicum farinæ, & olei Eliæ Pro-
phetæ in eleemoſynam tribuit; id
ex beneficio Dei conſecuta eſt, vt
ad longum tempus farina, & oleũ
ei non defuerit. Exempla præte-
rea plurima, & digniſſima, quæ
legantur, extant apud Gregorium
Turonicum libro quinto hiſtoriæ
Francorum; apud Leontium in
vita ſancti Ioannis Eleemoſynarij;
apud Sophronium in Prato Spiri-
tuali capite 185. & 201. Idem
confirmat ſanctus Cyprianus in
ſermone de Eleemoſyna, & ſanctus
Baſilius in oratione ad diuites; vbi
eleganti ſimilitudine comparat di
uitias aquis puteorum, quæ ſi fre-
quenter hauriantur, ſemper me-
liores, & copioſiores ſcaturire

ſolent; ſi verò immotæ conſeruentur, decreſcunt, atque putreſcunt. Hæc auari diuites non libenter audient, & vix credent; ſed poſt hanc vitam intelligent, & vera eſſe credent, quando intelligere, vel credere, nihil proderit.

Supereſt, vt de modo largiendi eleemoſynas aliquid ſcribamus. Id enim præ omnibus alijs rebus neceſſariũ eſt, vt piè, ſanctèq. viuamus, & feliciſſimè moriamur. Primum igitur neceſſe eſt, vt eleemoſynas faciamus intentione rectiſſima placendi Deo, non ad captãdam auram popularem. Id enim Dominus noſter diſertis verbis do-
Matt. 6. cet, cùm ait, *Cùm facis eleemoſynam, noli tuba canere. & neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua*. Explicat hunc locum
Tract. 6. ſanctus Auguſtinus in explicatione Epiſtolæ ſancti Ioannis, vbi per, ſiniſtram, intelligit intentionem faciendi eleemoſynam propter honorem tẽporalem, vel aliud quodcumque temporale lucrum: per, dexte-

dexterã, ſignificari dicit intentionem faciẽdi eleemoſynam propter vitã æternã, propter gloriam Dei, propter proximi charitatem.

Deinde, facienda eſt eleemoſyna promptè, facilè, vt non videatur extorta precibus, nec differatur de die in diem, ſi ſtatim fieri poſſit. *Ne dicas*, inquit Sapiens, *vade, & reuertere, cras dabo tibi, cùm ſtatim poſſis dare.* Abraham amicus Dei rogat hoſpites, vt ad ſe diuertant, nõ expectat vt ab eis rogetur. Quod idem fecit nepos eius iuſtus Loth. Sic etiã Tobias nõ expectabat pauperes, vt ad ſe venirent, ſed ipſe eos quærebat. Prou. 3. Gen. 18 Gen. 19. Tob. 1.

Tertio, requiritur, vt eleemoſyna fiat hilariter, non cum triſtitia. *In omni dato*, inquit Eccleſiaſticus, *hilarem fac vultum tuum*. Et Apoſtolus, *Non ex triſtitia, aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus.* Eccl. 35

Quarto, neceſſe eſt, vt eleemoſyna fiat humiliter, ſic vt intelligat homo diues, ſe plus accipere

quàm dare: de qua re ſic loquitur
Lib. 21 moral cap. 14. ſanctus Gregorius, *Multum ad edomandam dantis ſuperbiam valet, ſi cùm terrena tribuit, verba ſollicitè magiſtri cæleſtis penſet, qui ait, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. Si enim, eorum amicitijs, æterna tabernacula acquirimus; dantes proculdubio penſare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quàm egenis dona largimur.*

Quinto, opus eſt, vt eleemoſyna abundanter tribuatur pro modo facultatum. ſic enim docet To-
Tob.4. bias inſignis eleemoſynarius, *Quomodo*, inquit, *potueris, ita eſto miſericors: ſi multum tibi fuerit, abundanter tribue; ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri ſtude.* & Apoſtolus
2. Cor. 8 docet, eleemoſynam eſſe dandam, vt benedictionem, non vt auaritiam. & ſanctus Ioan. Chryſoſtomus addit, *Non dare, ſed copioſè dare, eleemoſyna eſt.* Et in eodem ſer-

ſermone addit, eos qui audiri volunt, cùm Deo dicunt, *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam*; debere etiam misereri pauperum, ſecundum magnam eleemoſynam ſuam. Serm. 37 ad pop. Antioc.

Poſtremo, neceſſe eſt ſuper omnia alia, vt qui vult ſaluus eſſe, ac per hoc bene mori, vt diligenter inueſtiget, vel per ſe legendo, & meditando, vel per homines verè doctos, & pios, an diuitiæ ſuperuacaneæ poſſint abſque peccato retineri, aut ſint neceſſariò dandæ pauperibus: & rurſum quæ ſint appellandæ diuitiæ ſuperuacaneæ, quæ neceſſariæ. Fieri enim poteſt, vt alicui mediocres opes ſuperuacaneæ ſint, alteri ingens copia diuitiarum planè neceſſaria eſſe videatur. Et quoniam opuſculum hoc meum non requirit, nec patitur Scholaſticarum quæſtionum prolixitatem; annotabo hic breuiter loca Scripturarum ſanctarum, & Doctorum, tum veterum, tum recentiorum, & finem

huic disputationi imponam,

Loca Scripturæ sunt, Matthæi sexto, *Non potestis Deo seruire, & mammonæ*. Lucæ tertio, *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas, similiter faciat*. Lucæ duodecimo dicitur diuiti habenti multa bona, vt vix sciret, vbi ea reponeret, *Stulte hac nocte repetent à te animam tuam.* Quæ verba sic exponit sanctus Augustinus in libro 50. homiliarum homilia septima, vt ille diues perierit in æternum, quia superuacaneas opes retinuerit.

Loca Sanctorum Patrum præcipua hæc sunt. Sanctus Basilius in Oratione ad diuites, *At tu*, inquit, *nonne spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti, propria reputas?* & paulo post, *Quocirca*, inquit, *tot pauperibus iniuriam facis, quot dare valeres*. Sanctus Ambrosius, sermone 81. *Quid*, inquit, *iniustum est, si cùm aliena non inuadam, propria diligenter seruem? O impudens dictum*.

pro-

propria dicis? quæ? & infra, *Non minus est criminis, quàm habenti tollere; cùm possis, & abundes indigentibus denegare.* Sanctus Hieronymus in Epistola ad Hedibiam quæst. prima, *Si plus*, inquit, *habes, quàm tibi ad victum, & vestitum necessarium est; illud eroga, & in illo debitricem esse te noueris.* Sanctus Ioannes Chrysost. homilia 34. ad populum Antiochenum, *Nunquid*, inquit, *tua possides? res pauperum tibi sunt creditæ, siue ex laboribus iustis, siue ex hæreditate paterna possideas.* Sanctus Augustinus tractatu in Psalmum 147. *Superflua*, inquit, *diuiti, necessaria sunt pauperi: res alienæ possidentur, cùm superflua possidentur.* Sanctus Leo in sermone quinto de Collectis, sic ait, *Terrenæ, & corporeæ facultates ex Dei largitate proueniunt, vt meritò rationem eorum quæsiturus sit, quæ non magis possidenda, quã dispensanda commisit.* Sanctus Gregorius in tertia parte Pastoralis cu

ræ, admonitione vigesimasecunda, *Admonendi sunt*, inquit, *qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, vt sciant sollicitè, quòd ea, de qua sumus, cunctis hominibus, terra, communis est, & idcircò alimenta quoque omnibus communiter profert; & incassum se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi priuatim vendicant*. Sanctus Bernardus in Epistola ad Henricum Archiepiscopũ Senonensem, sic ait, *Nostrum est, pauperes clamant, quod effunditis: nobis crudeliter subtrahitur, quod vos inaniter expenditis.* Sanctus Thomas in secunda secundæ quæstione sexagesimasexta, articulo septimo, *Res*, inquit, *quas aliqui superabundanter habent, ex naturali iure debentur pauperum sustentationi*. & quæstione 87. artic. 1. *Dominus*, inquit, *non solum decimam partem, sed omnia superflua pauperibus iubet exhiberi.* Denique idem auctor scribens in quartum librum sententia-

tiarum ad quintamdecimam distinctionem, testatur, hanc ipsam esse doctrinam communem omnium Theologorum. Addo hoc loco, quod si quis fortè contendere velit ex rigore iuris; non esse superuacanea danda pauperibus: tamen negare non poterit saltem ex charitate id esse faciendum. Parum autem refert vtrum quis ex defectu iustitiæ, aut defectu charitatis in gehennam descendat.

CAP. X.

De decimo præcepto artis bene moriendi, quod est de Sacramento baptismi.

EXPLICATIS virtutibus præcipuis, quæ docent artem bene viuendi: addemus nunc pauca ex doctrina Sacramentorum, quæ

quæ non minus adiuuant ad eandem artem bene viuendi feliciter addiſcendam.. Sacramenta à Chriſto Domino inſtituta, ſeptem, numerantur, Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Ordo, Matrimonium, Extrema Vnctio. Quæ ſunt veluti inſtrumenta diuina, quibus vtitur Deus per miniſterium ſeruorum ſuorũ ad gratiam diuinam conferẽdam, vel augendam, vel reſtituendam; vt homines liberati à ſeruitute Diaboli, & translati ad honorem filiorum Dei, ad beatitudinem ſempiternam cum Angelis ſanctis aliquando perueniant. Ex his igitur ſanctiſſimis ſacramentis propoſitum nobis eſt, breuiter demonſtrare, quis in arte bene viuendi proficiat, quis deficiat; vt inde poſſit intelligi, quis ad felicem mortem aſpirare poſſit; quis è contrario mortem infelicem expectare debeat, niſi vitam, móresque commutet.

Ordiamur à primo Sacramento.

to. Baptiſmus primum eſt in ſacramentis, & iure dicitur ianua ſacramentorum, quoniam niſi baptiſmus præcedat, non eſt vllus homo idoneus ad ſacramenta cætera ſuſcipienda. In ſacramento Baptiſmi hi ritus ſeruantur. Primum omnium debet, qui baptizandus eſt, per ſe, vel per alium confiteri fidem Catholicam. Deinde, abrenuntiare debet Diabolo, & pompis eius, & operibus eius. Tertio, baptizandus eſt in Chriſto, in quo baptiſmo transfertur à ſeruitute diaboli ad gratiam filiorum Dei; & peccatis omnibus deletis accipit dona cæleſtis gratiæ, per quæ filius Dei adoptiuus, & hæres Dei, & cohæres Chriſti conſtituitur. Quarto, datur ei ſtola candida, & iubetur eam puram, & nitidam conſeruare vſque ad mortem. Quinto, datur quoq. candela accenſa, quæ ſignificat opera bona, quæ debet adiungere dum viuit ad innocentiam vitæ, quam ſignificat ſtola candida, paulo ante

te suscepta. Sic enim loquitur Matt 5. Dominus in Euangelio, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.*

Hi sunt præcipui ritus, quibus vtitur Ecclesia in conferendo baptismo. Omitto enim cæteros, qui ad rem nostram non pertinẽt. Ex his poterit vnusquisque intelligere, an bene vixerit à suscepto baptismo vsque ad annum, quem nunc agit. Ego vero vehementer suspicor paucos esse inueniendos, qui omnia impleuerint, quæ vel se facturos promiserint, vel certè Matt. 20. implere debuerint. *Multi* enim *sunt vocati, pauci vero electi.* & Matt. 7. *angusta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam.*

Incipiamus à Symbolo fidei; quot sunt homines rustici, vel mendici, vel opifices artium infimarum, qui symbolum fidei, vel non tenent memoria, vel nunquam didicerunt, vel sciunt quidem

ver-

verba sonare, sed sententiam non percipiunt? Et tamen in baptismo, per patrinos, ad singulos articulos credere se responderunt. At si Christus per fidem habitare debet in cordibus nostris, vt Apostolus Paulus docet; quo modo habitabit in cordibus eorum, qui vix per linguam sonare possunt verba Symboli, & in corde nihil prorsus habent? & si *Deus fide purificat corda nostra*, vt Apostolus Petrus loquitur; quàm sordidum erit cor illorum, qui fidem Christi corde non perceperunt, quamuis baptismũ in carne perceperint? Loquor autem de adultis, non de infantibus. Infantes enim per habitum gratiæ, fidei, spei, & charitatis iustificantur: sed cùm adoleuerint, fidei symbolum discere, & fidem Christianam corde credere debet ad iustitiam, & ore confiteri tenentur ad salutem; vt Apostolus apertissimè docet in Epistola ad Romanos.

Eph. 3.

Act. 15.

Rom. 10.

Veniamus ad alterum ritum.

Chri-

Christiani omnes vel per se, vel per patrinum, interrogati, an abrenuntient Diabolo, & pompis eius, & operibus eius, respondent, abrenuntio At quàm multi sunt, qui verbo abrenuntiant, re ipsa non abrenuntiant? quin potius, quàm pauci sunt, qui pompas, & opera diaboli non toto corde diligant, & sequantur? Et tamen Deus omnia videt, & irrideri non potest. Ergo qui bene viuere cupit, & bene mori desiderat; ingrediatur in cubiculum cordis sui, & non se ipse fallat, sed seriò, & attentè cogitet, & recogitet, an pompis mundi huius delectetur, an operibus diaboli, quæ sunt peccata, in corde suo, & in factis, dictisque suis locum dederit. Sic enim vel conscientia bona eum consolabitur, vel conscientia mala ad pœnitentiam eum adducet.

In tertio ritu manifestatur nobis beneficium Dei tàm sublime, tàm profundum, tàm longè, latèque patens; vt si totos dies, & totas

tas noctes consumeremus in eius admiratione, & agendis pro ea gratijs Deo, nihil dignum tanto beneficio præstaremus. Deus bone, quis capiat, quis non obstupescat, quis non totus in pias lacrymas conuertatur, si cogitet, hominem ad inferos iure damnatum, repente per Christi baptismum transire de captiuitate miserrima ad ius Regni felicissimi? Sed quanto est hoc beneficium maius, tanto est etiam plurimorum hominum ingratitudo magis detestanda; cùm pauci sint, qui vix ad vsum rationis peruenerunt, cùm incipiunt Deo beneficiũ tam admirandum quasi renunciare, & in seruos se ipsos Diabolo tradere. Quid enim est, in prima adolescentia, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ sectari; nisi cum Diabolo amicitiam, & fœdus contrahere, Christum Dominum re, & factis abnegare? Rari sunt, qui, auxilio Dei singulari præuẽti, gra-

tiam

tiam baptiſmi diligenter cuſtodiunt, &, vt loquitur Ieremias, iugum Domini portare incipiunt
Thre.3. *ab adoleſcentia ſua*. Sed niſi vel gratiam baptiſmi diligenter conſeruemus, vel per veram pœnitentiam, iterum diabolo renunciemus, & ad Chriſti ſeruitutem reuertamur, & in ea ad mortem vſque perſeueremus; nec bene viuere, nec à mala morte liberari poterimus

Quartus ritus in eo poſitus eſt, vt ſtolam cādidam baptizatus accipiat, eamque ferre iubeatur quouſque ad conſpectum Domini veniat. Quo ritu ſignificari diximus vitæ innocētiam, per baptiſmi gratiam comparatam; diligentiſſimè conſeruandam eſſe vſque ad mortem. Sed quis explicet, quantæ ſint inſidiæ Diaboli, hoſtis perpetui generis humani, qui nihil magis procurat, quàm veſtem illam maculis omnis generis aſpergere? Itaque pauciſſimi reperiuntur, qui ſi diutius vixerint, ſordes pecca-

to-

torum euadant. Certè sanctus Dauid, beatos immaculatos in via esse pronunciauit. Sed quo difficultas maior est in via sordida sine maculis incedere, tanto gloriosior erit palma, & corona innocentis vitæ. Debent igitur omnes, qui bene viuere, & beatè mori desiderant, vestem innocentiæ totis viribus candidam seruare. Sed si fortè illi maculæ aliquæ adhæserint, debent iterum, atque iterum eam in sanguine Agni dealbare; quod fit per veram contritionem, & per lacrymas pœnitentiæ. Certè sanctus Dauid cùm peccatum suum longo tempore defleuisset, respirauit in spem gratiæ, & Domino gratias agens confidenter dixit, *Asperges me Domine hyssopo, lauabis me, & super niuem dealbabor.* Ps. 118. Ps. 50.

Postremus ritus est, cereum lucentem accipere, manibusque illum gestare; id quod, vt supra diximus, nihil significat aliud, nisi opera bona; quæ ad innocentiam

vitæ

vitæ adiungenda ſunt. Quæ ſint autem opera bona, quæ facienda ſunt ab hominibus renatis per baptiſmum in Chriſto; exemplo ſuo docet Apoſtolus, cùm dicit, *Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui: in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi in illa die iuſtus Iudex.* His paucis verbis, breuiſſimè numerata ſunt omnia bona opera, quæ à renatis, per baptiſmum in Chriſto, facienda ſunt. Oportet enim fortiter dimicare aduerſus tentationes diaboli, qui *tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.* Oportet etiam curſum bonorum operum conſummare in obſeruatione mandatorum Domini, iuxta illud Pſalmi, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum.* Oportet denique fidem Domino noſtro ſeruare in multiplicandis talentis, vel in colenda vinea, vel in villicatione commiſſa, vel in præfectura familiæ nobis

2. Tim. 4

1. Pet. 5.

Pſ. 118.

bis

bis imposita, vel in alijs quibuscunque negocijs nobis à Domino cōmendatis. Voluit enim sapientissimus Dominus, nos quidem, vt filios adoptiuos ad hæreditatem cælestem admittere: sed vt id cum maiore gloria sua, & nostra fieret, placuit diuinæ sapientiæ suæ, vt bonis operibus ex gratia ipsius, & libero arbitrio nostro factis, cælestem hæreditatem, idest, sempiternam beatitudinem mereremur. Itaque opulentissima, & gloriosissima illa hæreditas non dabitur dormientibus, vel ociantibus, vel ludentibus, sed vigilantibus, laborantibus, & ad finem vsque vitæ in opere bono perseuerantibus.

Discutiat ergo vnusquisque opera sua, & vitam, ac mores suos diligenter examinet, si vult bene viuere, & feliciter mori: & si conscientia sua testimonium sibi reddit, quòd bonum certamen certauerit cum vitijs & concupiscentijs, & cum omnibus tentationibus serpentis antiqui: & quòd cursum

fe-

feliciter consummauerit in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela; & quòd fidem Domino seruauerit in omnibus officijs, vel præfecturis sibi commissis; securus exultet, & cum Apostolo dicat, *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus iustus Iudex.* Quòd si conscientia accuratè discussa testetur, in certamine cum hoste generis humani non leuiter se vulneratam, & ignita iacula vsque ad animam penetrasse, idque non semel, sed sæpius: & quòd in cursu operum bonorum sæpè defecerit, & non solùm alacriter non cucurrerit, sed præ lassitudine in via sederit, vel iacuerit: & denique fidem Domino in negocijs sibi commissis non seruauerit, sed partem lucri sibi abstulerit vel inanis gloria, vel acceptio personarum, vel aliquid huiusmodi; ad remedium pœnitentiæ, atque ad ipsum Deum, vt medicum, sine interposita mora recurrat, & non dif-

differat hoc negocium negociorum omnium maximum in aliud tempus; quia mortis neque diem ſcimus, neque horam.

Cap. XI.

De præcepto vndecimo artis bene moriendi, quod eſt de Confirmatione.

POST ſacramentum baptiſmi ſequitur ſacramentum confirmationis, ex quo duci poteſt documentum ad bene viuendum nō minus accommodatum, quàm ex baptiſmo: quamuis enim baptiſmi ſacramentum ſit magis neceſſarium, quàm ſacramentum confirmationis; tamen ſacramentum confirmationis nobilius eſt, quàm ſacramentum baptiſmi. Id quod intelligi poteſt ex Miniſtro, ex materia, & ex effectu. Miniſter ordinarius baptiſmi eſt presbyter, vel diaconus; & in tempore neceſ-

ſitatis quilibet homo. Miniſter cõfirmationis ordinarius eſt Epiſcopus; & ex diſpenſatione Summi Pontificis ſolus presbyter. Materia baptiſmi eſt aqua naturalis; materia confirmationis eſt oleum pretioſum miſtum balſamo, & ab Epiſcopo conſecratum. Effectus baptiſmi eſt gratia, & character, qualis requiritur ad procreãdum infantem ſpiritualem, iuxta illud ſancti Petri, *Quaſi modò geniti infantes lac concupiſcite*. Effectus confirmationis eſt gratia, & character, qualis requiritur ad creandum militem Chriſtianum, ad pugnãdum aduerſus hoſtes inuiſibiles, iuxta illud ſancti Pauli,

1.Pet. 2.

Ephe 6.

Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus Principes, & poteſtates, aduerſus mundi rectores, tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Denique in baptiſmo datur infantibus guſtus ſalis: in confirmatione infligitur alapa, vt diſcat miles Chriſtianus pugna-

gnare non feriendo, sed patiendo.

Sed vt facilius intelligamus, quod sit officium hominis chrismate inuncti, hoc est, militis Christiani; videndum est, quid acceperint Apostoli in sua confirmatione, quæ data est eis in die Pentecostes. Apostoli enim non fuerũt confirmati propriè per sacramentum Chrismatis, sed acceperunt à Christo Principe sacerdotũ effectum sacramenti sine sacramento. Acceperunt autem tria dona, sapientiam, eloquentiam, & charitatem in altissimo gradu, & præterea donum miraculorum, vtilissimum ad conuertendos infideles ad fidem. Atque hæc dona significauerunt igneæ linguæ, quæ in die Pentecostes apparuerunt, & sonitus vehemens, qui simul auditus est. Siquidem lumen ignis sapientiam, calor eiusdem ignis charitatem, figura linguæ eloquentiã, & sonitus vehemens donum miraculorum significabant. Sacramentum nostræ confirmationis non

adfert secum donum variarum linguarum, neque donum miraculorum; quoniam hæc necessaria erant non pro ipsorum Apostolorum vtilitate, & perfectione, sed pro conuersione infidelium. Sed adfert donum sapientiæ spiritualis, & donum charitatis, quæ *benigna, & patiens est*; & in signum huius patientiæ, quæ est virtus rarissima, & pretiosissima; alapam dat Episcopus publicè homini confirmato; nimirum, vt intelligat, se militem Christi esse creatum; non ad percutiendum, sed ad patiendum; non ad iniurias inferendas, sed ad tolerandas. Sic enim pugnatur in christiana militia non aduersus homines, quos videmus, sed aduersus dæmones, quos non videmus. Sic enim pugnauit, & vicit Imperator noster Christus, qui cruci affixus debellauit aereas potestates; & sic pugnabant Apostoli, recens confirmati, qui flagellis grauiter cæsi in concilio Iu-
Act. 5. dæorum, *Ibant gaudentes à con-*

spe-

ſpectu concilij, quoniam digni habiti erant pro nomine Ieſu contumeliam pati. Hæc videlicet eſt gratia ſacramenti confirmationis; id efficere, vt homo cæſus iniuſtè, non cogitet de vindicta, ſed gaudeat, ſe propter iuſtitiam, iniuriam pati.

Ingrediatur nunc homo confirmatus in cor ſuum, & diligenter attendat, an dona Spiritus ſancti; ac præcipuè ſapientiam, & fortitudinem in corde ſuo inueniat. Attendat, inquam, an acceperit ſapientiam ſanctorum, quæ magni facit bona æterna, & contemnit temporalia, & fortitudinem militum Chriſti, qui iniurias accipiunt libentius, quàm faciunt. Ac ne fortè decipiatur, deſcendat ad praxim, examinet conſcientiã ſuam. Nam ſi verè inueniat, ſe promptum ad eleemoſynas faciendas, non ad opes cumulandas: & ſi paſſus iniuriam, de vltione non cogitauit, ſed facillimè, & libentiſſimè iniuriam condonauit; iure pote-

rit in ſpiritu exultare, vt qui pignus in corde ſuo habeat ſpiritus adoptionis filiorum Dei. Sed ſi poſt acceptum confirmationis Sacramentum, non minus cupidum, non minus auarum, non minus iracundum, non minus impatientem eſſe ſe videat; & re ipſa difficulter patiatur, ſibi nummum aureum, vel argenteum exire de marſupio ad pauperem reficiendum; & contra, ſi pronum ſe cernat eſſe ad omnes captandas lucri occaſiones: & rurſus, ſi facilem ſe cognoſcat ad iram, pronum ad vltionem, & etiam ab amicis rogatus vt offenſionem remittat, exorari ſe non patiatur: quid hinc colligere poterit, niſi ſe Sacramentum accepiſſe, gratiam Sacramenti non accepiſſe?

Hæc dixerim pro ijs, qui maiores natu ſunt, cùm ad hoc Sacramentum ſuſcipiendum accedunt: nam qui in prima ætate, vix doli capaces ad confirmationem accedunt; ijs dona, & virtutes in-

fun-

fundi credendum est, cùm nihil sit, quod impediat. Sed timendum est illis, ne superuenientibus criminibus, & pœnitentia in longum tempus dilata; spiritum in confirmatione susceptum extinguant, id est, Spiritus sancti gratiam amittant. Sic enim intelligitur quod monet Apostolus, *Spiritum nolite extinguere*. Ille enim, quòd ad se attinet, Spiritum sanctum extinguit, qui gratiam Dei in se extinguit. 1. Thes. 5.

Qui ergo cupit semper bene viuere, vt ei contingat semel bene mori; sacramentorum gratiam magnifaciat, quæ sunt vasa cælestium thesaurorum, ac præsertim sacramenta illa magnifaciat, quæ semel amissa inueniri nullo modo queunt; quale est sacramentum confirmationis, in quo thesaurus incomparabilis bonorum accipitur. Quamuis enim character sacramentorum deleri non possit; tamen character, sine gratiæ donis, non solatium aliquod adfe-

ret, sed pœnam confusionis augebit.

Cap. XII.

De duodecimo præcepto artis bene moriendi, quod est de Eucharistia.

SACROSANCTA Eucharistia sacramentum est omnium maximum, in quo non sola gratia copiosissimè, sed ipse auctor gratiæ continetur. Vt autem homo christianus, quòd attinet ad hoc sacramentum, bene viuat, & suo tempore bene moriatur; duo necessaria sunt. Vnum vt aliquando hoc Sacrosanctum alimentum sumat, dicente Domino,
Io. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis.* Alterum, vt dignè cibum tam eximium manducet, dicente Apostolo in epistola ad Corinthios,
1. Cor. 11 *Qui manducat, & bibit indignè, iudicium*

cium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus Domini. Est autem quæstio, quàm frequenter expediat, hunc cibum sumere: & rursum, quæ nam sit habenda sufficiens præparatio, vt dignè, aut certè non indignè ad hoc cæleste conuiuium accedamus.

De priore quæstione habemus plures, ac diuersas fuisse in Ecclesia Catholica consuetudines. In Ecclesia primorum temporum frequentissimè fideles communicabãt corpori Dominico. Nam ideo sanctus Cyprianus in sermone de oratione dominica, qui est sextus in ordine, explicat de sacra Eucharistia verba illa, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; ac docet, quotidie sumendam esse Eucharistiam; nisi quis legitimo impedimento prohibeatur. Postea tamen charitate refrigescente, ad annos integros non pauci sacram communionem differebant. Hinc Innocentius Pontifex Tertius decretum illud edi-

cap. Omnis. de pœnit. & remiss. dit, vt saltem annis singulis in ferijs paschalibus omnes tam mares, quàm feminæ sacram Eucharistiam percipere tenerentur. Videtur autem communior Doctorum sententia, valde pium, & laudabile esse, vt qui sacerdotes non sunt, singulis Dominicis diebus, & festis adhùc celebrioribus ad sacrosanctam Eucharistiam accedere non grauentur. Celebris est apud scriptores sententia illa, quasi à sancto Augustino prolata, *Quotidie Eucharistiam accipere nec laudo, nec reprehendo: omnibus tamen diebus dominicis communicandum suadeo, & hortor.* Quamuis autem liber de Ecclesiasticis dogmatibus, vnde hæc sententia petita est, non videatur esse sancti Augustini; tamen vetusti auctoris est, neque contraria doctrinæ sancti Augustini, qui in Epi- Epist. 118 stola ad Ianuarium, apertissimè docet, neque illos errare, qui quotidie arbitrantur esse communicãdum; neque illos, qui non quoti-

die,

die, ſed rarius communicandum eſſe cenſent. Certè qui hoc docet, nullo modo repreheñderet eos, qui mediam ſententiam eligerent, vt ſaltem ſingulis diebus dominicis ad hoc ſacramentum accederent. Eandem ſententiam placuiſſe ſancto Hieronymo, intelligi poteſt ex commentario eius in Epiſtolam ad Galatas; vbi exponens caput quartum, ita loquitur, *Sicut nobis licet, vel ieiunare ſemper, vel ſemper orare, & diem Dominicam accepto corpore Domini indeſinenter celebrare gaudentes; non ita fas eſt Iudæis immolare agnum, &c.* Eadem ſententia placuit ſancto Thomæ in tertia parte ſummę Theologicæ, quęſtione 80. artic. 10. extremo.

Quod attinet ad alterum caput de præparatione ad tam magnum ſacramentum percipiendum, vt in ſalutem, non iudicium, & condemnationem ſuſcipiatur; primū omnium requiritur, vt anima ſit viuens vita gratiæ, non mortua

morte peccati lethalis. Nam ea de causa dicitur cibus, & in specie panis datur, quia cibus non est mortuorum, sed viuentium.

Io. 6. *Qui manducat hunc panem*, Dominus ait apud Ioannem, *viuet in æternum*. & in eodem loco, *Caro mea verè est cibus*. Addidit au-

Syn Trid. sess 13. can 11. tem Synodus Tridentina, non satis esse ad condignam præparationem ad hunc cælestem cibum ritè percipiendum, vt qui lethali peccato est inquinatus, sola contritione contentus sit; sed etiam per sacramentum pœnitentiæ peccata sua expiare satagat, modò confessarij copiam habere queat. Deinde, quia hoc sacramentum non solum est panis, sed etiam medicina, & medicina optima, & saluberrima aduersus omnes morbos vitiorum; ideo requiritur secundo loco, vt homo ægrotus desideret bonam valetudinem, & curari cupiat ab omnibus morbis vitiorum, ac præcipuè à principalibus, quæ sunt luxuria, auaritia,

su-

ſuperbia. Quòd autem Euchariſtia ſit medicina, docet ſanctus Ambroſius libro quinto de ſacramentis, capite quarto. *Qui vulnus*, inquit, *habet, medicinam requirit: vulnus eſt, quia ſub peccato ſumus: medicina eſt cæleſte, ac venerabile ſacramentum.* & ſanctus Bonauentura in libro ſecundo de profectu Religioſorum capite 78. *Qui ſe*, inquit, *indignum reputat, cogitet, quòd tanto magis eget, & neceſſe habet requirere medicum, quanto magis ſenſerit ſe ægrotum.* & ſanctus Bernardus in ſermone de cœna Domini, admonet fratres ſuos, vt ſanctiſſimo ſacramento tribuant; cùm experiuntur in ſe minui malas propenſiones, & alias animi ægritudines.

Poſtremo, ſacroſanctum ſacramentum non ſolum eſt cibus viatorum, & medicina ægrotorum; ſed etiam Medicus doctiſſimus, & amantiſſimus; & ideo recipiendus cum ingenti exultatione, & re-

reuerentia; & ornanda est domus animæ omni genere virtutum, ac præcipuè fidei, spei, charitatis, deuotionis, pietatis, & fructibus bonorum operum, orationis, ieiunij, & eleemosynæ. Hæc enim ornamenta requirit dulcis hospes animæ nostræ, qui bonorum nostrorum non indiget. Adde, quòd iste Medicus, qui nos visitat, est etiam Rex, & Deus, cuius infinita est puritas; & purissimum requirit habitaculum. Audi sanctũ Ioan. Chrysostomum in sermone sexagesimo ad populũ Antiochenum; *Quo*, inquit, *non oportet esse puriorem tali fruentem sacrificio? quo solari radio non splendidiorem, carnem hanc diuidentem? os quod igne spiritali repletur?*

Ingrediatur nunc quicunque bene viuere, & bene mori desiderat, in cubiculum animæ suæ; & clauso ostio solus cum solo corde suo, coram Deo, qui scrutatur renes, & corda, attentè considere-

ret,

ret, quàm sæpè, & cum qua præparatione communicet sacramento dominici corporis. Et si quidem inueniat, se per Dei gratiam frequenter, & salubriter communicare, & inde bene nutriri, & à morbis vitiorum paulatim curari; seque in virtutibus, & operibus bonis quotidie magis, ac magis proficere: exultet cum tremore, & pergat seruire Domino in timore, non tàm seruili, quàm casto, & filiali. Quod si vnus sit ex illis, qui contenti annua communione, de saluberrimo sacramento non amplius cogitant; & obliti manducare panem viuificũ, quanto magis corpore pinguescunt, & dilatantur, tanto magis animæ eorum debilitantur, & arescunt: intelligat, se multum desipere, & longè abesse à Regno Dei. Annua enim communio decreta est à sacro vniuersali Concilio, non vt non fiat, nisi semel per annum, sed vt fiat saltem semel per annum, nisi velint ab Eccle-

cle-

clesia exturbari, & tradi Sathanæ. Itaque isti vt plurimum non amore filiali, sed timore seruili Dominum suum in sacramẽto recipiunt. & paulo post redeunt ad siliquas porcorum, ad mundi delitias, ad lucra temporalia, ad ambiendos fugaces honores; vt in morte audiant cum diuite Epu-
Luc. 16. lone, *Memento fili, quia recepisti bona in vita tua*. Quòd si quis inueniatur, qui sacramenti sacrosancti frequentet mysteria, vel omnibus diebus dominicis, vel etiam quotidie, si fortè sacerdotio fungatur; & tamen neque à peccatis lethalibus sibi caueat, neque in bonis operibus seriò se exerceat, neque de mundo verè exierit, sed vt alij qui de mundo sunt, lucris pecuniarum inhiet, carnis illecebris delectetur, ad gradus honorum, & dignitatum suspiret; iste certè carnem dominicam ad iudicium sibi manducat, & quo sæpius mysteria sacrosancta indignus attrectat, eo magis Iudam

pro-

proditorem imitatur, de quo Dominus ait, *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Sed nemini desperandum est de salute, dum viuit. Proinde, qui in cubiculo cordis recogitat annos suos, & opera sua, & se extra viam salutis hùc vsque cucurrisse cognoscit; sciat adhuc resipiscendi tempus adesse, modò seriò velit pœnitentiam agere, & ad viam veritatis reuerti. Mat. 26.

Adiungere libet ad finem huius capitis, quid sanctus Bonaueutura scribat in vita sancti Patris Frãcisci, de admirabili pietate, & amore huius sanctissimi viri erga sacrosanctam Eucharistiam; vt ex eius ardore nostra tepiditas, vel frigiditas incalescat. *Flagrabat*, inquit, *erga sacramentum Dominici corporis feruore omnium medullarum; stupore admirans permaximo illam charissimam dignationem, & dignantissimam charitatem. Sæpè communicabat, & tam deuotè, vt alios deuotos effi-* Vita S. Frãcisci cap 9.

ce-

ceret, cùm ad agni immaculati deguſtationem ſuauem, quaſi ſpiritu ebrius, in mentis vt plurimum rapiebatur exceſſum. hæc ille. A quo longiſſimè abſunt, non ſolum laici multi communicãtes, ſed etiam ſacerdotes plurimi celebrantes, qui incredibili feſtinatione rem tam ſacram peragunt; vt neque ipſi ſcire videantur quid agant, neque alios rem tantam paulo attentius conſiderare permittant.

Cap. XIII.

De præcepto tertiodecimo artis bene moriẽdi, quod eſt de Pœnitentia.

SEQVITVR ſacramentum pœnitentiæ, quod in tribus præcipuè virtutibus poſitum eſt, quod attinet ad eum, qui recipit ſacramentum pœnitentiæ; contritione cordis; confeſſione oris; & ſa-

& ſatisfactione operis. Nam qui hæc tria ritè præſtant, ſine dubitatione vlla peccatorum ſuorum veniam aſſequuntur. Sed videndum eſt, & attentiſſimè conſiderandum, an ſit vera contritio, an integra confeſſio, an plena ſatisfactio.

Incipiamus à contritione. Ioel Propheta clamat, *Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra.* Ioel. 2. Hebræi cùm ſignum doloris oſtendere vellent, ſcindebant veſtimenta ſua: monet autem Propheta ſanctus, vt ſi velimus dolorem verum, & intimum de peccato commiſſo, coram Deo demonſtrare, ſcindamus corda noſtra. Et Propheta Dauid addit, vt non ſolum ſcindamus, ſed etiam conteramus, & quaſi in puluerem redigamus. *Cor contritum*, inquit, *& humiliatum Deus non deſpicies.* Pſ. 50. Quæ ſimilitudines apertè deſignant, ad placandum per pęnitentiam Deum; non ſatis eſſe, verbo dicere, pœnitet me peccaſſe;

casse; sed opus esse dolore cordis intimo, & graui, qui sine singultibus, & lacrymis, ac suspirijs inueniri vix potest. Sancti quoque Patres mirum est, quàm seuerè de vera contritione loquantur. Sanctus Cyprianus in sermone de lapsis, *Quàm magna*, inquit, *deliquimus, tam granditer defleamus: alto vulneri diligens, & longa medicina non desit: pœnitentia crimine minor non sit. Orare impensius oportet, & rogare; diem luctu transigere; vigilijs noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymis, & lamentationibus occupare; stratos solo adhærere cineri, in cilicio volutari, & sordibus*. Clemens Alexandrinus apud Eusebium in historia, pœnitentiam appellat, *baptismum lacrymarum*. Sanctus Gregorius Nazianzenus in oratione secunda de baptismo, *Recipio*, inquit, *pœnitentes, si lacrymis rigatos videro*. Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum, capite de pœ-

Lib. 3. c. 17. alias 24.

pœnitentia, ſcribit, vulnera, quæ poſt baptiſmum accipiuntur, curabilia quidem eſſe; ſed non vt olim facili negocio per lauacrum regenerationis, ſed per multas lacrymas, & opera laborioſa.

Hæc, & ſimilia omnes Patres Sancti ſcripta reliquerunt de veritate contritionis. Hoc tempore accedunt plerique ad confeſſionem, qui contritionem aut modicam, aut nullam oſtendunt. Sed qui volunt verè cum Deo reconciliari, & rectè viuere, vt poſteà ſecuri moriantur; debent intrare in cor ſuum, & clauſo oſtio negocijs alijs, hæc, aut ſimilia, attentiſſimè apud ſe voluere. Hei mihi quid miſer egi, cùm tale, & tale flagitium perpetraui? primum, Patrem illum dulciſſimum, auctorem omnis boni, & mei amãtiſſimum offendi, qui me vndique beneficijs ſuis vallauit, cuius tot ſigna charitatis video, quot bona in me, vel in alijs video. Sed quid de Chriſto meo dicam, qui dile-

xit

xit me inimicum, & indignum, & tradidit semetipsum pro me. *oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis?* & ego ingratus, & miser ab offensione eius non cesso. Quæ tanta est mea crudelitas? Dominus meus virgis fuit cæsus, spinis coronatus, clauis in cruce suffixus, vt veteribus meis peccatis, & sceleribus medicinam faceret; & ego non cesso noua semper addere? ille nudus in cruce salutem meam sitire se clamat; & ego semper pergo acetum ei, & fel amarissimum propinare? Quis mihi præterea explicabit, de quanta gloria exciderim, cùm peccatum hoc, aut illud lethale commisi? Hæres eram Regni cælestis, vitæ æternæ felicissimæ: ab hac tanta felicitate, & certè tam præclara, & omnibus modis maxima excidi miser, per illam breuissimam voluptatem, & per illa verba, vel in homines contumeliosa, vel in Deum blasphema, quæ nihil mihi attulerunt boni. Et ab illa tanta fe-

Ephe. 5.

felicitate ad quam ſortem deueni? ad captiuitatem diaboli, hoſtis mei crudeliſſimi:& quàm cito frangetur maceries iſta putrida corporis mei, quæ momentis ſingulis ruinam minatur; tam cito & ego ſine vllo remedio in ignem æternum deſcendam. Heu me miſerum, fortaſſe cras, fortaſſe hac nocte in illis ſempiternis ardoribus habitare incipiam. Sed ſuper hæc omnia, cor meum torquet, & lancinat ingratitudo mea, filij, & ſerui deterrimi, in patrem, & Dominum amantiſſimum, & optimũ: nam quò magis, ille me beneficijs cumulauit, hoc ego magis illum peccatis meis offendi!

Hæc, & ſimilia ſi attentè cogitare volueris in cubiculo cordis clauſus, quicumque es, qui hunc libellum dignaris legere;ſpero omnino te contritionis donum à bono Domino noſtro impetraturũ. Intrauit aliquando pœnitens Dauid in ſolitudinem cordis ſui, poſt adulterium perpetratum, & mox con-

contritione adepta, cœpit lacrymis stratum suum rigare. Intrauit pœnitens Petrus in cor suum post Christi negationem; & continuò *fleuit amarè*. Intrauit pœnitens illa peccatrix in cor suum; & statim *lacrymis cœpit rigare pedes* IESV, *& capillis suis tergere*. Hi sunt ergo fructus sanctæ contritionis, qui non nascuntur nisi in solitudine cordis.

Iam de confessione pauca dicamus. Video multos homines sine vllo fructu, aut certè valdè modico ad hoc saluberrimum sacramentum accedere; nec aliam ob causam, nisi quia in cor suum non ingrediuntur, cùm se ad confessionem faciendam parant. Aliqui sunt, qui ita negligenter ad hoc opus accedunt, vt solùm generatim, & confuso quodam modo dicere possint, se omnia præcepta violasse, vel omnia peccata mortalia perpetrasse: quibus non alia quàm generalis, & confusa absolutio conueniret; immo vero ne-

que

que tali abſolutione digni ſunt. Confitentur enim, quod fortaſſe non fecerunt, & quod verè fecerunt, non confitentur. Alij ſunt, qui peccata quidem ſua ſigillatim referre, & ordine didicerunt: verum nullam rationem habent de qualitate perſonæ, de loco, de tempore, de numero, deque alijs, quæ circunſtantiæ dici ſolent: quæ inſignis, & periculoſa negligentia eſt. Aliud enim eſt percutere clericum, aliud percutere laicum; cùm priori percuſſioni excommunicatio adiuncta ſit, non poſteriori. Aliud quoque eſt cum virgine, aliud cum ſanctimoniali, aliud cum coniugata, aliud cum meretrice flagitium perpetraſſe: aliud ſemel, aliud decies in idem peccatum incidiſſe. Idem enim peccatum ſæpius repetitum, nõ vnum peccatum eſt, ſed multiplex. Denique non deſunt, quod magis eſt admirandum, qui peccata interna, vt deſideria fornicationis, adulterij, homicidij, furti, arbitrentur

non esse peccata, nisi opere compleantur: immo verò neque aspectus impudicos, neque verba lasciua in peccatis numerent. Et tamen Dominus ipse disertis verbis
Matt. 5. loquitur, cùm ait, *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eã; iam mœchatus est eam in corde suo*. Oportet igitur, vt si quis conscientiæ suæ consulere velit, & vtilem, ac salutarem confessionem facere; primùm libellum aliquem de arte rectè confitendi peccata inueniat, aut certè confessarium pium, & doctum consulat: deinde in cor suum ingrediatur, & non cursim, & breuiter, sed accuratè, & seriò conscientiam suã discutiat, & diligenter cogitationes, desideria, verba, & facta, necnon omissiones examinet; & pio, ac perito medico animarum consciẽtiam suam aperiat, atque ab eo humiliter absolutionem petat, paratus pœnitentiam implere, quam ipse confessarius iniungendam esse censuerit.

Re-

Reſtat ſatisfactio, cuius maiores noſtri, viri ſapientiſſimi, multo maiorem rationem habebant, quàm multi ex nobis habere videantur. Illi enim cùm ſeriò conſiderarent, multò facilius hic in terris, quàm in locis purgatorijs Deo ſatisfieri poſſe; mulctas imponebant grauiſſimas, atque longiſſimas. Et quidem quod ad tempus attinet, pœnitentias iniungebant annorum ſeptem, vel quindecim, vel triginta, interdum etiam totius vitæ. Quod verò attinet ad qualitatem, iniungebant ieiunia frequentiſſima, orationes adhùc frequentiores; præterea, vt non vterentur balneis, non equis, non curribus, non veſtibus pretioſis; vt abſtinerent à ludis, iocis, theatris: denique omnis eorum vita in luctu, & mœrore pœnitentibus congruente, ferè conſumebatur. Adferam vnum exemplum.

In Concilio Toletano decimo legimus Epiſcopum Bracharen-

ſem, Potamium nomine, qui ſemel tactu femineo ſorduerat (ſic enim Concilium loquitur) ipſum ſe nullo cogente, in ergaſtulo quodam incluſiſſe, & nouem menſium pœnitentiam egiſſe: ac deinde proprijs litteris hoc ſuum peccatum, & pœnitentiam ſponte ſuſceptam Concilio Epiſcoporum ſignificauiſſe: Concilium autem decreuiſſe, vt toto vitæ ſuæ tempore in agenda pœnitentia perſeueraret; cùm affirmaret nihilominus Concilium humanius, & miſericordius cum illo actum eſſe, quàm antiquorum regulæ, & ſeueritas paterentur. Hæc erat antiqua ſeueritas. Nunc verò ſic imbelles, & delicati ſumus, vt mulcta impoſita ieiunij in pane, & aqua ad paucos dies cum ſeptem Pſalmis, & Litanijs, totidem diebus recitandis; & eleemoſyna paucorum nummorum pauperibus eroganda: ſatis videatur ſeuera eſſe, etiamſi pro multis flagitijs, & ſceleribus eluendis impo-

po-

ponatur. Sed quod hic nobis ipsi indulgemus, in purgatorijs locis, iustitia Dei sic exigente, grauiter luemus: nisi tanta sit vis veræ contritionis, ex ardenti charitate prodiens, vt à misericordia Dei remissionem totius culpæ, & pœnæ valeat impetrare. Verè enim miro modo commouet viscera Patris nostri Dei cor verè contritum, & humiliatum. Non enim potest dulcedo, & bonitas patris se continere, quin ad filium prodigum, sed verè pœnitentem, accurrat, complectatur, osculetur, annulum pacis donet, & abstergat lacrymas doloris, & lacrymis lætitiæ repleat omni fauo mellis dulcioribus. Luc 15.

ſem, Potamium nomine, qui ſemel tactu femineo ſorduerat (ſic enim Concilium loquitur) ipſum ſe nullo cogente, in ergaſtulo quodam incluſiſſe, & nouem menſium pœnitentiam egiſſe: ac deinde proprijs litteris hoc ſuum peccatum, & pœnitentiam ſponte ſuſceptam Concilio Epiſcoporum ſignificauiſſe: Concilium autem decreuiſſe, vt toto vitæ ſuæ tempore in agenda pœnitentia perſeueraret; cùm affirmaret nihilominus Concilium humanius, & miſericordius cum illo actum eſſe, quàm antiquorum regulæ, & ſeueritas paterentur. Hæc erat antiqua ſeueritas. Nunc verò ſic imbelles, & delicati ſumus, vt mulcta impoſita ieiunij in pane, & aqua ad paucos dies cum ſeptem Pſalmis, & Litanijs, totidem diebus recitandis; & eleemoſyna paucorum nummorum pauperibus eroganda: ſatis videatur ſeuera eſſe, etiamſi pro multis flagitijs, & ſceleribus eluendis impo-

ponatur. Sed quod hic nobis ipſi indulgemus, in purgatorijs locis, iuſtitia Dei ſic exigente, grauiter luemus: niſi tanta ſit vis veræ contritionis, ex ardenti charitate prodiens, vt à miſericordia Dei remiſſionem totius culpæ, & pœnæ valeat impetrare. Verè enim miro modo commouet viſcera Patris noſtri Dei cor verè contritum, & humiliatum. Non enim poteſt dulcedo, & bonitas patris ſe continere, quin ad filium prodigum, ſed verè pœnitentem, accurrat, complectatur, oſculetur, annulum pacis donet, & abſtergat lacrymas doloris, & lacrymis lætitiæ repleat omni fauo mellis dulcioribus. Luc 15.

Cap. XIV.

De præcepto quartodecimo artis bene moriendi, quod est de sacramento Ordinis.

DVo sacramenta, quæ sequuntur breuiter consideranda, non ad omnes Christianos pertinent; sed vnum ad clericos, sacramentum videlicet Ordinis; alterum ad laicos, sacramentum Matrimonij. Dicamus breuiter de primo, non omnia quæ ad hoc sacramentum pertinent, sed ea solùm, quæ necessaria sunt ad artem bene viuendi, & feliciter moriendi.

Ordines numerantur septem, quatuor minores, & tres maiores; quorum supremus, qui dicitur sacerdotium, in duos diuiditur: sunt enim sacerdotes maiores,

res, qui dicuntur Episcopi; & minores, qui dicuntur presbyteri. His omnibus ordinibus præmittitur prima tonsura, quæ est quasi ianua ad omnes ordines, & eam clericos propriè facit. Et quoniam ea, quæ requiruntur à clericis, quod attinet ad piè, & religiosè viuendum; maiori ratione requiruntur ab ijs, qui sunt constituti in ordinibus minoribus, vel maioribus, & potissimum à presbyteris, vel Episcopis; ideo contentus ero breuiter ea considerare, & explicare, quæ ad clericos pertinent.

Duo sunt, quæ de clericis explicanda esse videntur; primùm ipse ritus, quo clerici fiunt; deinde officium, quo in Ecclesia fungi debent. Ritus, quo fiunt clerici, vt ex libro pontificali potest intelligi, hic est, vt primùm tondeantur capilli capitis; quo ritu significatur depositio cogitationum, & cupiditatum superuacanearum, quales sunt cogitatio-

nes, & cupiditates rerum temporalium, opum, honorum, deliciarum, & aliarum id genus rerum: & ſimul iubeantur, qui tondentur dicere verſiculum illum psalmi quinti decimi, *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi*. Deinde iubet Epiſcopus adferri ſuperpelliceum candidum, eoque induit nouum clericum, dicens illud ex Apoſtolo
Epheſ. 4. ad Epheſios, *Induat te Dominus nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus est in iustitia, & ſanctitate veritatis*. Porrò officiũ nouo clerico nullum propriè aſſignatur, ſed ex conſuetudine munus ipſius eſt miniſtrare Sacerdoti rem ſacram facienti, quando priuatim id agit.

Conſideremus nunc, quanta perfectionis eminentia requiratur in clerico; & ſi tanta in clerico, quanta in acolyto, in ſubdiacono, in diacono, in presbytero, in Epiſcopo? Horret profe-

ctò

ctò mens mea id cogitare, cùm vix inueniantur in multis presbyteris, quæ iure exiguntur in simplici clerico. Iubetur clericus abijcere superuacaneas cogitationes, & cupiditates, quæ propriæ sunt hominum sæcularium, idest, hominum, qui ad hoc sæculum pertinent, qui sunt de hoc mundo, qui quæ mundi sunt, assiduè cogitant, & concupiscunt. Iubetur bonus clericus, non aliam partem, vel hæreditatem quęrere, nisi Deũ, vt sit Deus solus pars, & hæreditas eius; & ipse solius Dei pars, & hæreditas verè dicatur, & sit. O altitudo clericalis perfectionis, quæ toti mundo renuntiat, vt solum Deum verè possideat; & ipse vicissim à solo Deo possideatur. Hoc significant illa verba psalmi, *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Pars hæreditatis*, dicitur illa portio, quæ ex diuisione hæreditatis in multos fratres, vnicuique illorum contingit. Itaque non est sensus illorum verbo-

rum, quòd clericus velit, partem hæreditatis ſuæ eſſe Deum, alteram partem eſſe opes terrenas: ſed quòd ex corde cupiat, totam partem ſuam; id eſt, quicquid ad eum pertinere poſſet ex hoc mundo, id totum transferre per affectum bonum in Deum. Inter calicem autem, & hæreditatem hoc intereſſe videtur, quòd calix ad voluptatem, & delicias; hæreditas ad opes, & honores pertineat. Itaque integer ſenſus erit, Domine Deus meus, ex hoc tempore quicquid in mundo ſperare poteram, vel diuitiarum, vel deliciarum, vel aliorum temporalium bonorum; id totum in te ſolo habere deſidero. tu vnus pro rebus omnibus abundè ſufficis. Et quoniam abundantia cæleſtium bonorum hic in terris haberi non poteſt, ideo pergit orando, & dicit bonus clericus, *Tu es, qui reſtitues hæreditatem meam mihi*. Quæ enim propter te contempſi, & abieci, vel pauperibus tuis donans, vel di-

ri-

ripientibus propter te condonãs; tu mihi fideliter conseruas, & tempore suo restitues, non in specie corruptibili, sed in te ipso, qui es fons inexhaustus omnium bonorum.

Sed ne quis hanc nostram explicationem in controuersiam reuocare velit, addemus duos testes omni exceptione maiores; sanctum videlicet Hieronymum, & sanctum Bernardum. Sanctus Hieronymus in Epistola ad Nepotianum, de vita clericorum, *Igitur*, inquit, *clericus, qui Christi seruit Ecclesiæ, interpretetur primò vocabulum suum; & nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur, Si enim κλῆρος græcè, sors latinè appellatur; propterea vocantur clerici, vel quia de sorte sunt Domini; vel quia ipse Dominus sors, idest, pars clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet; talem se exhibere debet, vt & ipse possideat Dominum,*

num, & possideatur à Domino.
Ps. 15 *Qui Dominum possidet, & cum Propheta dicit, Pars mea Dominus; nihil extra Dominum habere potest. Quod si quidpiam aliud habuerit præter Dominum; pars eius non erit Dominus. verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones, si variam supellectilem: cum istis partibus, Dominus pars eius fieri non dignabitur.* Hæc sanctus Hieronymus: cuius totam epistolam, si quis legere voluerit, inueniet profectò, magnam omnino vitæ perfectionem in clericis requiri. Accedat nunc sanctus Bernardus, qui non solùm approbat sententiam sancti Hieronymi, sed aliquando verbis eius vtitur, quãuis eum non nominet. Sic igitur loquitur in illa longissima declamatione super verba sancti Petri, *Ecce nos reliquimus omnia,* quæ habentur apud sanctum Matthæũ:
Mat 19. *Clericus,* inquit, *qui habet partem in terra, non habebit partem in cælo. Clericus si quidpiam habue-*

buerit præter Dominum, pars eius non erit Dominus. & paulo post, declarans, quid possit clericus ex beneficijs ecclesiasticis sibi retinere, ait, *Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegij crimen esse dignoscitur: sanè patrimonio pauperum, facultatibus Ecclesiarum, sacrilega crudelitate subripitur quicquid ministri & dispensatores, non vtique domini, & possessores, vltra victum accipiunt & vestitum.* Hæc sanctus Bernardus, qui cum sancto Hieronymo non falsa loquitur, sed perfecta.

Sequitur ritus induendi superpelliceum candidum, cum illis verbis Apostoli, *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus in iustitia, & sanctitate veritatis.* Neque enim satis est clericis, non abundare diuitijs; sed necesse est etiam innocentem, & sine macula vitam gerere; quippe qui altaris ministerio sunt dedicati, in quo Agnus sine macula quo- Ephe. 4.

tidie

tidie immolatur. Porrò induere nouum hominem, nihil est aliud, nisi exuere mores veteris Adami, qui corrupit viam suam; & induere mores secundi Adami, idest, Christi, qui de Virgine nouo modo natus, nouam vitam instituit, in iustitia, & sanctitate veritatis; idest, non solùm in iustitia morali, sed etiam in sanctitate verissima, & supernaturali, qualem in se Christus exhibuit, qui teste
1.Pet.2. Apostolo Petro, *Peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*. Vtinam multos eiusmodi clericos haberemus, qui quod veste candida præferunt, moribus & vita præstarent.

Denique munus clericorum est, angelica puritate, sacrificio diuino, in quo Agnus Dei quotidie immolatur, deuotè, grauiter, assiduè, diligenter assistere. Scio multos in Ecclesia pios clericos inueniri: sed non scio tantum, sed vidi sæpissimè petulantes, girouagis oculis sic altari dominico mini-

ni-

niſtrare ; ac ſi res ageretur, non ſolum non ſacro horrore plena, ſed vulgaris, & leuis. Et fortaſſe culpa tàm grauis non in ſolo miniſtro, ſed etiam in ſacerdote ſacrificium celebrante inhæret; quippe qui aliquando ſic feſtinat, & ſic indeuotè ſe gerit, vt videatur neſcire quid agat. Audiant iſti, quid ſanctus Ioannes Chryſoſtomus de tempore celebrationis Miſſæ loquatur; *Per id tempus*, inquit in libro ſexto de Sacerdotio, *& Angeli ſacerdoti aſſident, & cæleſtium poteſtatum vniuerſus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus, in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus eſt*. Id quod credere abundè licet, vel ex tanto illo ſacrificio, quod tunc peragitur. Audiant quoque ſanctum Gregorium: is in quarto libro Dialogorum: *Quis fidelium*, inquit, *habere dubium poſſit, in ipſa immolationis hora ad ſacerdotis vocem cælos aperiri, Angelorum choros adeſſe, ſummis*

ima

ima ſociari , terrena cæleſtibus iungi , vnum quoque ex viſibilibus , & inuiſibilibus fieri ? hæc ille. Quæ ſi ſeriò cogitarent, tum presbyter celebrans, tum clericus miniſtrans; quo modo fieri poſſet, vt rem tantam agerent quo modo agunt? O quàm triſte, & deplorandum ſpectaculum eſſet, ſi oculos mentis apertos haberemus; videre ſacerdotem diuina mysteria tractantem, Angelorum choris vndique ſeptum, qui ad ea, quæ ipſe operatur, obſtupeſcunt, & tremunt, & præ admiratione clamores ſpirituales excitant; & tamen ſacerdos in medio poſitus, totus frigidus, & quaſi ſtupidus non attendit quid agat, non intelligit quid loquatur, & ita properat ad finem, & ſigna inuoluit, & verba præcipitat; vt videatur neſcire quid agat: & interim clericus miniſter huc, atqud illuc circumſpicit, aut cum aliquo garrit. Sic Deus irridetur, ſic res ſacratiſſimæ contemnuntur, ſic materia oblo-

obloquendi hæreticis datur. Quæ cùm ita sint, clericos omnes maiores, & minores moneo, & hortor, vt mundo mortui, Deo soli viuant; rerum temporalium copiam non affectent; innocentiam magno zelo custodiant; & res diuinas religiosè, vt par est, tractent; & ab alijs tractari procurent. sic magnam fiduciam sibi apud Deum acquirent; & Ecclesiam Christi bono iugiter odore replebunt.

Cap. XV.

De quintodecimo præcepto artis bene moriendi, quod est de Matrimonio.

SEQVITVR Sacramentum Matrimonij, quod duplicem habet institutionem; vnam, vt est contractus ciuilis de iure naturæ; alte-

alteram, vt est Sacramentum de iure euangelico. De vtraque institutione breuiter disseremus, non absolutè, sed in ordine ad bene viuendum, vt feliciter postea moriamur. Prior institutio facta est à Deo in paradiso terrestri: siquidem illa verba Dei, *Non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adiutorium simile sibi*: non possunt rectè intelligi nisi de adiutorio ad propagandam, & educandam sobolem. Nam, vt rectè docet Sanctus Augustinus, nulla in re viri egent adiutorio feminarum, nisi in parienda, & educanda prole: in alijs enim rebus melius viri à viris, quàm à mulieribus adiuuantur. Itaque paulo post conditam mulierem, Adam ex diuina inspiratione dixit, *Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ*. quæ verba Saluator noster apud Matthæum, Deo attribuit, dicens, *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum, & feminam fecit eos*,

Gen. 2.

l. 9 de Gene ad lit. c. 7.

Mat. 19

eos, et dixit, Propter hoc dimittet homo patrem, et matrē, et adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una? quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Attribuit igitur Dominus verba illa Deo, quoniam illa non ex se loquutus est Adam, sed ex inspiratione Dei. Atque hæc fuit prima institutio matrimonij.

Altera institutio, vel potius exaltatio matrimonij ad eminentiam Sacramenti, habetur apud Apostolum in illis verbis Epistolæ ad Ephesios, *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem; & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia.* Esse autem matrimonium verum Sacramentum, docet Sanctus Augustinus in libro de bono coniugali; *In nostrarum,* inquit, *nuptijs, plus valet sanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas uteri.* & capite vigesimo quarto, *Bonum,* inquit, *nuptiarum per omnes* Ephe.5. De bono coniugato.c.18.

ho

gentes, atque omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti. & in libro de fide & operibus, *In ciuitate*, inquit, *Domini, & in monte sancto eius; hoc est, in Ecclesia, nuptiarum non solum vinculum, sed etiã Sacramentum commendatur*. Sed de his rebus non est huius loci accuratius disputare. Illud ad hunc locum propriè pertinet, vt explicemus quemadmodum viri, & mulieres matrimonio copulati, possint ita viuere, vt bene se mori posse confidant.

De fide, & operibus c.7.

Tria sunt bona matrimonij, si quis eo bene vtatur, proles, fides, & gratia sacramenti. Prolis generatio, & bona educatio quærenda est, si quis coniugio bene vti velit: contra verò grauissimè peccat, qui prolem ex coniugio non quærit, sed solam carnis voluptatem. Hinc grauissimè reprehenditur in Scripturis sanctis vnus

ex

ex filijs Iudæ Patriarchæ, nomine Onan, quia in congressu cum vxore, semen fundebat in terram, ne filij nascerentur. Hoc enim non est vti matrimonio, sed abuti. Quòd si aliquando pij coniuges grauentur ex multitudine prolium, quas præ inopia non facilè sustentare queant; remedium est honestum, & Deo gratum, ex con sensu mutuo separari à thoro, & orationi, ac ieiunijs deinceps vacare. Nam si gratum est Deo, coniuges in virginitate consenescere, ad exemplum Virginis Deiparæ, & sancti Ioseph: quorum viuendi genus imitati sunt Henricus Imperator, & Chunecunda eius coniux; Eduardus Rex, & Egdida eius vxor; Elzearius Comes, & vxor eius Dalphina, & alij non pauci: Quare displicere posset Deo, vel hominibus, vt cõiuges suscepta prole cessent ex cõsensu mutuo à nuptiarum opere; vt quod illis superat vitæ, in ieiunijs, & oratione consumant?

Gen 38

Dein-

Deinde, quoque graue peccatū est, si quis in statu matrimonij positus susceptas proles negligat, & vel educationem piam, vel necessaria ad vitam illis deesse patiatur: Extant exempla de hac re multa in historijs sacris, & prophanis: sed ego quia breuitati studeo, ero contentus vno, quod habetur in primo libro Regum: Sic enim Deus ipse loquitur, *In die illa suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius, incipiam & complebo. Prædixi enim ei, quòd iudicaturus essem domum eius in æternum propter iniquitatem, eo quod nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos. Idcirco iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vsque in æternum.* Hæc Dominus prædixit, & paulo post impleuit. Nam filij Heli occisi sunt in bello, & ipse Heli è sella cadens retrorsum ceruices fregit, & miserè perijt. Ergo si Heli,

1 Reg. 3 & 4.

li, alioqui vir iustus, & Iudex populi sui, ex peccatis filiorum, quos non educauerat, vt par erat, & postea deteriores factos non corripuerat; miserè cum filijs perijt, & principatum populi sui amisit: quid de illis fiet, qui non solum filios non bene educare student, sed exemplo malæ vitæ suæ illos ad peccandum inuitant? certè nihil aliud expectare debent, nisi exitum horribilem, & sibi & filijs; nisi maturè resipiscant, & pœnitentiam condignam agant.

Alterum matrimonij bonum est fides, quæ in eo posita est, vt intelligant coniuges, corpus suum non esse suum, sed coniugis; & sicut non potest vnus alteri debitum negare; sic non potest copiam sui corporis alteri, quàm proprio coniugi facere; cuius rei signum est annulus. Hæc doctrina apud Apostolum disertis verbis legitur. *Vxori*, inquit, *vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem* 1. Cor. 7

non

non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. Hæc est Apostolica doctrina, quam diligenter conseruare debent coniuges Christiani, si bene viuere, & bene mori desiderant. Adulteros enim, si publici sint, facilè vel Iudices iustè puniunt; vel cognati, affines, honoris gratia de medio tollunt; sed occultos, qui multo sunt plures, Iudex omnipotens, & iustissimus, quem secreta non latent, sine dubio ad æterna supplicia condemnabit.

Tertium bonum, idque nobilissimum, est gratia sacramenti, quam Deus ipse cordibus piorum coniugum infundit; si dum coniugium legitimè celebratur, ipsi coniuges bene dispositi, & parati inueniantur. Ea verò gratia, præter alia bona, quæ secum adfert, mirum in modum iuuat ad concilian-

liandam beneuolentiam inter cõiuges; quamuis ingenia, mores, morbi, variæ diſpoſitiones corporis, & animi facilè inimicitias ſerere poſſint. Sed ſuper omnia dulciſſimum coniugium, & beatiſſimum facit imitatio cõiugij Christi cum Eccleſia, de quo ſic Apoſtolus loquitur in Epiſtola ad Ephesios, *Viri diligite vxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſe ipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret, mundans lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, neque rugam.* Qui beatus Apoſtolus admonet etiam feminas dicens, *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut Domino, quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ. Sed ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus.* Denique concludit Apoſtolus, *Vnuſquiſq; vxorem ſuam, ſicut ſe ipſum, diligat: vxor autem timeat virum* Ephe. 5.

ſuum. Hæc Apoſtolica doctrina ſi diligenter conſideretur, & obſeruetur, beata faciet coniugia in terra, & in cælo.

Explicemus breuiter totam hāc ſententiam Apoſtolicam Pauli. Principio hortatur Apoſtolus viros, vt diligant vxores, *ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam*. Chriſtus certè Eccleſiam dilexit amore amicitiæ, non amore concupiſcentiæ; quæſiuit bonum Eccleſiæ, vtilitatem Eccleſiæ, ſalutem Eccleſiæ; non vtilitatem, aut voluptatem aliquam ſuam. Proinde Chriſtum non imitantur, qui vxorem diligunt propter formam eximiam, capti amore pulcritudinis eius; vel propter dotem multorum millium nummorum aureorum, aut opulentiſſimam hæreditatem. Iſti enim non diligunt ſponſam; ſed ipſi ſe diligunt, cupientes ſatiare concupiſcentiam carnis ſuæ, vel concupiſcentiam oculorum ſuorum, quæ auaritia dicitur. Sic Salomon initio ſapiens, ad vltimum

mum insipiens dilexit vxores, & concubinas suas, non amore amicitiæ, sed amore concupiscentiæ; cupiens non illis bene facere, sed carnalem concupiscentiam suam implere; qua concupiscentia excœcatus, non timuit sacrificare Dijs alienis, ne delicias suas, vel minimum contristaret. Quòd autem Christus in coniugio cum Ecclesia non quæsierit se ipsum, id est, vtilitatem, vel voluptatem suam, sed bonum Ecclesiæ sponsæ; perspicuum est ex verbis sequentibus, *Et se ipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ*. Hæc nimirum est vera, & perfecta charitas, tradere se ipsum ad supplicia pro salute æterna Ecclesiæ sponsæ suæ. Neque solum dilexit Christus Ecclesiam amore amicitiæ, non concupiscentiæ, sed amore perpetuo, non ad tempus. Nam quemadmodum naturam humanam, quam semel assumpsit, nunquam dimisit: sic 3.Reg 11

etiam Ecclesiam sponsam vinculo coniugij insolubilis sibi adiunxit. Ier. 31. *In charitate perpetua dilexi te*, ait per Prophetam. Et hæc est causa, cur matrimonium consummatum apud Christianos sit omnino insolubile; quia videlicet est sacramentum significans matrimonium Christi cum Ecclesia, quod matrimonium est penitus insolubile, cùm matrimonium hebræorum, & paganorum in certis casibus solui possit.

Addit postea idem Apostolus erudiens mulieres, ac docet, vt subditæ sint viris suis, quemadmodum Ecclesia subdita est Christo. Hoc præceptum non obseruauit 3. Reg. 21 Iezabel, quæ viro suo dominari 4. Reg. 10 volebat, & se, & illum cum omnibus filijs suis perdidit. Atque vtinā non multæ essent apud nos, quæ viris suis dominari contendunt; sed culpa virorum fortassè est, qui primatum suum tenere non norunt. Sara certè vxor Abrahami, sic subdita erat viro,

vt

vt Dominum suum eum nominaret. *Ego*, inquit, *iam senui, & Dominus meus vetulus est*. Quam virtutem Saræ laudabat Sanctus Petrus in priore Epistola dicens, *Sanctæ mulieres subiectæ erant viris suis; sicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum illum vocans*. Mirum autem esse videtur, quòd Apostoli Petrus, & Paulus vbique docent vt viri vxores suas ament, & vxores viros suos timeant, vel quod in idem recidit, viris suis subditæ sint: an non etiam debet vxor virum suum diligere? debet quidem virum diligere, & diligi à viro: sed diligere debet cum timore, & reuerentia, sic vt amor timorem non impediat: alioqui mulier in tyrannum euadit. Certè Dalila virum suum Sampsonem alioqui fortissimum, non vt virũ, sed vt seruum illudebat. Et in tertio libro Regum narratur de Rege amore capto cõcubinæ suæ, qui patiebatur amicam suã à dextris sibi assidere, & coronam de

Gen.18.

1.Pet.3.

Iud.16.

3.Reg.4

capite Regis sublatam capiti suo imponere, & alapis Regem ipsum cædere. Itaque mirum non est, si ipsi primæ mulieri dictum sit à
Gen. 2. Domino, *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui*. Quare non parum sapientiæ requiritur in viro, vt vxorem suam simul diligat, & dirigat, & contra, simul eam admoneat, & doceat, & si opus sit, corrigat, & emendet; vt tamen verè diligat, vt partem corporis sui, & efficiat, vt illa vicissim virum diligat; & sibi certè persuadeat, se à viro pariter diligi, & ex charitate, non ex odio admoneri. Exemplum habemus sanctæ Monicæ matris sancti Augustini, quæ cum virum haberet ferocem, & paganum, sic tamen eum prudenter & piè tolerauit, vt ab eo semper amaretur, & ad Christum tandem ipse idem conuertetetur. Consulat lector librum confessionum Sancti Augustini.

CAP.

Cap. XVI.

De ſextodecimo præcepto artis bene moriẽdi, quod eſt de Sacramento Vnctionis extremæ.

Restat vltimum ſacramentum, quod dicitur Extrema Vnctio, ex quo colligitur vtiliſſimum documentum, non pro vltimo tempore tantum, ſed pro toto decurſu vitæ. Siquidem in eo ſacramẽto inunguntur illæ omnes corporis partes, in quibus reſident quinque eiuſdem corporis ſenſus; & ad ſingulas dicitur, *Ignoſcat tibi Deus quicquid deliquiſti per viſum*, & ſic de cæteris. Ex quo intelligimus quinque ſenſus eſſe portas, per quas ingrediuntur in animam omnium generum peccata. Proinde ſi quis diligenter cuſtodiat portas iſtas,

facilè vitabit ingentem multitudinem peccatorum, ac per hoc benè viuet, & felicissimè morietur.

Disseramus ergo breuiter de custodia harum quinque portarum. Quòd oculus sit porta, per quam intrant peccata, quæ ad luxuriam pertinent, docet magister omnium Christus, cùm dicit,
Matt. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Quòd si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te. Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorũ, quàm totum corpus tuum mitti in gehennam.*
Dan. 13 Deinde scimus, senes, qui Susannam nudam viderunt, statim exarsisse in concupiscentiam eius, & inde miserè fuisse occisos.
2. Reg. 11 Scimus etiam Dauidem, amicum Dei præcipuum, ex solo conspectu Bethsabeæ, se ipsam lauantis, incidisse in adulterium, vnde homicidium, & detrimenta innumerabilia successerunt. Denique ratio naturalis est in promptu. Siquidem

dē pulchritudo feminæ cogit quodam modo ſe amari à viro, & pulchritudo viri à femina; neq; amor iſte quieſcit donec ad coniunctionem corporum veniatur, propter concupiſcentiam, quæ in nobis relicta eſt ex peccato originis. Quod malum etiã Apoſtolus ſanctus deplorat cùm dicit, *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per* I E S V M *Chriſtum Dominum noſtrum*. Rom. 7.

Quod remedium inueniemus aduerſus tam grauem tentationē? Remedium eſt expeditum, & facile cum Dei adiutorio, ſi quis eo velit vti. Remedium extat apud ſanctum Auguſtinum in epiſtola centeſima nona, quæ epiſtola continet regulam ſanctimonialium. Sic enim loquitur hic ſanctus pater ad ſanctimoniales ſuas, *Oculi*

vestri si iaciantur in aliquem, figantur in neminem. Nam simplex aspectus ferè est ineuitabilis; sed non potest, aut certè non solet ferire corda, nisi continuetur. Itaque si quis assuescat non aspicere de industria formosam personam, & si casu incidat in eiusmodi personas, & ex bona consuetudine continuò auertat oculos, nihil periculi illi erit. Verè enim scribit sanctus Augustinus, non conspectum, sed moram in aspiciendo esse periculosam. Atque hoc est, quod exemplo suo docuit sanctus
Iob 31. Iob, cùm ait, *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine*, vbi non dicit, *pepigi fœdus*, vt non viderem, sed *vt non cogitarem*; hoc est, vt non tamdiu hærerem in visione virginis, vt visio ad cor penetraret, & inciperem cogitare de pulchritudine eius, & paulatim etiam desiderare colloquium, & complexum eius. Et reddit rationem optimã, qualem reddere decebat virum sanctum

sanctissimum. *Quam enim partem haberet in me Deus?* ac si dicere voluisset, pars mea, & omne bonum meum Deus est, bonum vtique maximum, quo nihil melius cogitari potest; Deus autem non amat nisi castos, & iustos. Hùc etiã pertinet admonitio Domini, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum*; id est, sic eum possides, ac si non possideres; & sic assuesce oculos ab huiusmodi spectaculis continere, ac si cœcus esses. Porrò autem, qui à prima adolescentia incipiunt de hac re solliciti esse, non laborant in reliqua vita fugere, & vitare eiusmodi vitia. Qui verò malè assueti sunt, difficulter quidem, sed possunt tamen cum auxilio gratiæ Dei mutare mores, & laqueum istum perniciosissimum declinare. Matt. 5.

Sed dicet fortasse aliquis, cur Deus formosas mulieres, & formosos viros creauit, si non vult conspici, & amari? Facilis est responsio, & quidem duplex. Deus

enim creauit viros, & feminas propter coniugium. Sic enim, Gen 2. dixit initio Deus, *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi*. Non autem indiget vir adiutorio feminæ, nisi ad gignendam, & educandam prolem, vt supra docuimus ex doctrina sancti Augustini Li 9.c. 2 in libro de Genesi ad literam. Vir autem, & femina non facilè conuenirent, nec per totam vitam simul libenter viuerent, nisi adesset forma, quæ amorem conciliaret. Cùm igitur facta sit mulier formosa, vt ametur à viro suo, nō debet amari amore ad cōiunctionem incitante nisi à viro suo: propterea dictum est in lege Domini, Exo.20. *Non concupisces vxorem proximi tui*. Et viris dicit Apostolus, Ephe. 5. *Viri diligite vxores vestras*. Præterea multa sunt bona, & pulchra, quæ non ab omnibus appetenda sunt, sed ab ijs tantum, quibus conueniunt. Esus carnium, & potus vini bona sunt, sed sanis, non ægro-

ægrotis. Sic pulchritudo virorũ, & mulierum post resurrectionem, quando verè sani erimus, tutissimè amari poterit ab omnibus, quoniam tunc aberit morbus cõcupiscentiæ carnalis, quo mortales laboramus. Itaque mirum videri non debet, si nunc permittitur omnibus cum delectatione videre Solem, & Lunam, & Stellas, & flores, & alia id genus pulchra, quæ morbum concupiscentiæ non nutriunt: non autem permittitur cum delectatione considerare pulchras mulieres, vel pulchros viros; nè forte illa consideratio morbum cõcupiscentiæ adaugeat, vel nutriat.

Sequitur post sensum videndi sensus audiendi, qui non minus diligenter custodiendus est, quàm sensus videndi. Sed cum auribus coniungenda est lingua, quæ est instrumentum loquendi. verba enim siue bona, siue mala non perueniunt ad auditum, nisi sonent per linguæ instrumentum.

Et

Et quoniam lingua, nisi diligentissimè custodiatur, malorum plurimorum causa est; ideo Sanctus
Iac. 3. Iacobus clamat, & dicit, *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* & paulo post, *Ecce quantus ignis quàm magnam syluam incendit. & lingua ignis, est vniuersitas iniquitatis.* Tria hoc loco docet sanctus Apostolus; primum, linguam bene custodire rem esse difficillimam, & ideo raros esse, eosque solos perfectos viros, qui linguam bene custodire sciant. Deinde à mala lingua breuissimo tempore ingens detrimentum prouenire posse; id quod explicat, similitudine ducta à scintilla ignis, quæ nisi subito extinguatur, ingentem syluam lignorum consumere potest. Sic enim vnum verbum incautè prolatum potest excitare suspiciones sceleris alicuius; vnde inimicitiæ, rixæ, contentiones, homicidia, atque integræ familiæ exterminium sequitur. Docet sanctus Iacobus de-

denique, linguam malam non esse rem vnam malam, sed includere in se malorum multitudinem. Ideo vocat eam, vniuersitatem iniquitatis. Nam per eam omnia facinora, aut præparantur, vt stupra & latrocinia; aut patrantur, vt periuria, & falsa testimonia; aut defenduntur, vt cùm impius excusat malum quod commisit, aut simulat bonum, quod non fecit. Et rursum iure dicitur lingua mala vniuersitas iniquitatis, quia per linguam peccat homo contra Deum, blasphemando, et peierando; contra proximum, detrahendo, et conuiciando; contra se ipsum, iactando se fecisse bona opera, quæ re vera non fecit, et mentiendo se non fecisse mala, quæ fecit.

Ad hoc testimonium Apostoli Iacobi, addere volo testimonium Prophetæ Dauidis in psalmo primo ex gradualibus, *Domine*, inquit, *libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa*. Si Ps. 119.

san-

ſanctus Rex timuit ſibi à lingua iniqua, et doloſa; quid facere debent homines priuati, et multo magis, ſi non ſolum priuati, ſed pauperes, debiles, obſcuri ſint? Addit Propheta, *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguã doloſam?* Verba ſunt obſcura ob linguæ hebraicæ proprietatem. ſed ſenſus hic eſſe mihi videtur, Non ſine cauſa timeo mihi à lingua iniqua et doloſa; quia tàm grande malum eſt eiuſmodi lingua, vt nihil mali addi illi poſſe videatur. Pergit Propheta, ac dicit, *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus deſolatorijs.* Declaratur his verbis elegantiſſima ſimilitudine, quàm ingens malum ſit lingua doloſa. Similem enim illam facit Propheta ſagittæ ignitæ, à robuſta manu emiſſæ. Primùm enim ſagittæ longè feriunt, & tanta celeritate volant, vt vix euitari poſſint. Deinde ſagittæ, quibus comparatur lingua doloſa; dicuntur emiſſæ à potenti, & robuſta ma-

manu. Tertio additur, ſagittas illas eſſe acutas, ideſt, ab artifice perito bene politas, & exacutas. Denique addit, eſſe ſimiles carbonibus deſolatorijs, ideſt, eſſe ignitas, vt quid vis quamuis durum deſolare poſſint; ac per hoc ſimilem eſſe linguam doloſam, & iniquam, non tam ſagittis hominum, quàm ſagittis de cælo emiſſis, qualia ſunt fulgura cæleſtia, quibus nihil omnino reſiſtere poteſt. Hæc certè prophetica deſcriptio linguæ doloſæ & iniquæ talis eſt, vt nullum tam grande malum cogitari poſſit, quod cum lingua doloſa, & iniqua comparari valeat.

Atque, vt hæc omnia facilius adhuc intelligi poſſint, duo exempla Scripturarum addam. Vnum ſit ſceleſtiſſimi Doeg Idumæi, qui accuſauit Sacerdotem Achimelech apud Regem Saulem, quòd 1.Reg 22
coniuraſſet cum Dauide aduerſus Regem. quæ mera calumnia, & impoſtura erat. Quia tamen Rex

Saul

Saul peſſimè animatus erat eo tẽpore erga Dauidem, facilè omnia credidit; & iuſſit occidi continuò non ſolùm Sacerdotem Achimelech, virum innoxium, ſed etiam omnes alios Sacerdotes, ad numerum octoginta quinque virorum, qui nulla in re peccauerant contra Regem. Neque hac ſtrage contentus Saul Rex, iuſſit occidi omnes, qui habitabant Vrbem, nomine Nobe, ſacerdotalem. nec ſolùm ſæuire contentus fuit in omnes viros, & feminas, ſed etiam in paruulos, & lactentes; ac in ipſa etiam animantia, oues, boues, & aſinos crudelitatem ſuam extendit. Ac de iſta ipſa lingua doloſa, & iniqua Doeg Idumæi credibile eſt loquutum eſſe Dauidem in Pſalmo, cuius partem iam expoſuimus. Ex hoc exemplo apertè diſcimus, quantæ ſint vires linguæ doloſæ, & iniquæ ad malum.

Alterum exẽplum deſumemus ex Euangelio apud Sanctum Marcum. Saltante filia Herodiadis coram

Mar. 6.

ram Herode Tetrarcha & principibus eius, vſque adeo placuit Herodi ludus illius puellæ, vt coram omnibus iurauerit, ſe daturum puellæ quicquid peteret, etiam ſi dimidium Regni ſui. Hoc iuramentum ſtultum, & temerarium cauſa fuit plurimorum malorum. Primum enim Herodiadis filia à matre quæſiuit quid eſſet ei petendum; quæ illam admonuit, vt peteret caput Ioannis Baptiſtæ. hoc ipſum illa petijt: & mox allatum eſt caput præcurſoris Domini, à corpore auulſum in diſco. Quanta hic ſunt mala? peccat mater grauiſſimè, petens rem iniuſtiſſimam. Peccauit non minus grauiter Tetrarcha Herodes, qui virum innocentiſſimum, quique erat præcurſor Domini, pluſquam Propheta; & quo maior inter natos mulierum non ſurrexerat, & quem Herodes ipſe ſciebat virum eſſe iuſtum, & ſanctum, iuſſit occidi: & ſine cauſa, ſine iudicio, tempore ſolemnis cœnæ, ad petitionem

puel-

puellæ ſaltatricis. Sed audiamus mala pœnæ, cum iam audierimus mala culpę. Herodes paulo poſt ab Imperatore Caio ſpoliatus principatu, in exilium perpetuum relegatus fuit. atque ita qui iurauerat ſe daturum dimidium Regni, totum Regnum cum exilio perpe-
Li, 18. c. 9. tuo commutauit, teſte Ioſepho in libro antiquitatum. Ipſa filia Herodiadis, quæ ſua ſaltatione cauſa fuit mortis ſancti Ioannis Baptiſtæ, traijciens congelatum flumen, diſrupta glacie, cecidit in profundum corpore toto, capite excepto, quod reciſum à corpore ſupra glaciem ſaltitabat; vt omnes intelligerent, qua de cauſa tam miſerè obijſſet. Ipſa denique Herodias nimio dolore correpta protinus mortem obijt, & filiam ad inferni tormenta ſequuta eſt. Scripſit hanc tragediam Nicepho-
Li. 1. c. 2. rus Caliſtus in hiſtoria ſua. En quot mala tum culpæ, tum pœnæ conſequuta ſunt ex iuramento ſtulto, & temerè concepto ab Herode

rode Tetrarcha.

Veniamus ad remedium, quod à prudentibus viris adhiberi debet peccatis linguæ. Sanctus Propheta Dauid initio Psalmi trigesimi octaui, indicat, quo remedio ipse vteretur: *Dixi*, inquit, *custodiam vias meas, vt non delinquã in lingua mea.* hoc est, ego vt effugiam peccata linguæ, diligenter custodio vias meas; non enim loquor, neque cogito, neque ago aliquid, nisi præmissa dijudicatione eorum, quæ acturus, vel locuturus, vel cogitaturus sum. Istæ enim sunt viæ, per quas gradiuntur homines in hac vita. Itaque remedium contra verba noxia. nec solùm contra verba noxia, sed etiam contra facta, vel concupita, vel cogitata noxia; est præcogitatio, vel præmeditatio eorum, quæ acturus, locuturus, cogitaturus, desideraturus sum. Atque hoc est hominis proprium, non temerè aliquid agerè, sed reflectere considerationem ad ea, quæ agen-

Ps. 8.

agenda sunt. & si quidem cum recta ratione concordant, agere; sin minus, non agere. Et quod de actione diximus, idem intelligi debet de locutione, desiderio, atque alijs animæ rationalis operibus.

Sed si fortè non possint aliqui præmeditari omnia, quæ acturi, vel dicturi sunt: certè nullus esse deberet homo prudens, & salutis æternæ cupidus, qui non singulis diebus primo mane antequàm negocia uitæ huius aggrediatur, ad Deum per orationem accedat, & petat dirigi vias suas, facta sua, verba sua, desideria sua, cogitationes suas ad gloriam Dei, & salutem animæ suæ. Deinde completo die, antequàm cubile suum dormiturus ascendat, discutiat conscientiam suam, & rationem à se ipso petat, an Deum offenderit cogitatione, locutione, opere, desiderio: & si offensionem aliquã Dei, præsertim lethalẽ inuenerit, non audeat oculos claudere ad

no-

nocturnam quietem captandam, nisi Deo primùm per veram pœnitentiam reconciliato, & vero, ac certo proposito concepto de custodiendis vijs suis, vt non delinquat in lingua sua, nec in operibus, aut appetitionibus suis. Atque hæc de custodia linguæ sufficiant.

Quod iam atttinet ad sensum audiendi, pauca omnino dicenda restant. Si quidem lingua fræno rationis cohibita, ne in verba mala prorumpat, nihil ferè erit, quod sensum audiendi corrumpere possit. Quatuor sunt genera verborum, quibus maximè claudendum est ostium sensus audiendi, ne per aures ad cor inficiendum penetrent. Primum locum obtinent verba contra fidem, quæ ob curiositatem humanam non illibenter audiuntur; & tamen si intus penetrent, tollunt de corde fidē, quæ est radix, & principium omnium bonorum. Sed inter verba infidelitatis nulla sunt magis perni-

niciosa, quàm eorum, qui negant vel prouidentiam Dei, vel animi humani immortalitatem. Ista enim verba non tam hæreticos, quàm atheos faciunt, & omnibus sceleribus aditum latissimũ aperiunt. Alterum genus verborum malorum positum est in detractionibus, quæ charitatem fraternam tollunt è medio; & satis auidè audiuntur, sed ab hominibus curiosis. Sanctus enim Dauid, qui erat homo secũdum cor Dei,
Ps.100. dicit in psalmis, *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar*. Et quoniam detractiones non rarò in conuiuijs audiuntur, sanctus Augustinus ad parietem mensæ suæ hos versiculos posuerat,

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.

Id refert Possidius in vita sancti Augustini. Tertium genus verborum malorum est, quod in adulatio-

tionibus consistit. Adulationes enim libenter audiuntur, & tamen elationem, & superbiam gignunt. Superbia autem Regina vitiorum est, & Deo potissimum inimica. Quartum genus verborum malorum pertinet ad luxuriam, & in sermonibus amatorijs, & canticis lasciuis positum est. Et ab amatoribus huius mundi nihil dulcius auditur, cùm nihil sit ea voce nocentius. Similia enim sunt cantica lasciua canticis sirenum, quæ homines delectabant, vt eos in mare deijcerent, & deuorarent.

Aduersus hæc omnia pericula salutare remediũ est, amicos probos habere, & ab improbis omni animi prouisione disiungi. Neque enim homines ignoti facilè audent verba miscere detractoria, vel hæretica, vel assentatoria, vel lasciua cum ijs, quos vel non viderunt antea, vel illis familiares non sunt. Itaque Salomon in principio Prouerbiorum instituens filiũ, primum præceptum illis verbis

Prou. 1. expreſſit, *Audi fili mi diſciplinam patris tui. ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. ſi dixerint, veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem, deglutiamus eum ſicut infernus viuentem, & integrum tanquam deſcendentem in lacum: omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domos noſtras ſpolijs: ſortem mitte nobiſcum, marſupium vnum ſit omnium noſtrum; fili mi, ne ambules cum eis. Ipſi contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes cõtra animas ſuas.* Hoc igitur conſilium hominis ſapientiſſimi facilè poteſt remedium adhibere ſenſui audiendi, vt verbis malis non facilè corrumpatur; præſertim ſi addamus ſententiam Domini, qui Salomone ſapientior erat, & apertè pronunciauit;
Matt. 10 Inimicos hominis eſſe domeſticos eius. Atque hæc de ſenſu audiendi.

Senſus tertius eſt odoratus, de quo nihil ferè dicendum occurrit.

Sen-

Sensus enim olfaciendi versatur circa odores, qui nec magnam vim habent ad corrumpendum animum, & pretiosi odores ad paucos pertinent: communes autem, quales sunt odores florum, rosarum, liliorum, innoxij sunt.

Venio ad sensum quartum, qui dicitur sensus gustandi. Peccata, quæ per hanc portam ingrediuntur ad animam corrumpendam, generatim duo sunt, crapula, & ebrietas: sed ex istis plurima oriũtur. De crapula, & ebrietate habemus admonitionem Domini apud Lucam, *Videte ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate.* Et aliam admonitionem Apostoli in epistola ad Romanos, *Non in commessationibus, & ebrietatibus.* Ista vero duo peccata in scripturis sanctis cum lethalibus criminibus numerantur, dicente Apostolo Paulo in epistola ad Galatas, *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum ser-*

Luc. 21

Rom. 17

Gal. 5.

nitus, veneficia, homicidia, ebrietates, commessationes, & his similia, quæ prædixi vobis, sicut prædico; quoniam qui talia agunt, Regnum Dei non possidebunt. Neque sola hæc est horum peccatorum pœna, sed præterea crapula, & ebrietas grauant corda humana, vt ad res diuinas cogitandas, & procurandas assurgere non
Luc. 21. valeant. Id quod Saluator noster docuit, & sanctus Basilius in oratione de ieiunio explicat duabus aptissimis similitudinibus; prior est de Sole, & vaporibus. Quemadmodum enim crassi illi vapores, qui de locis humidis ascendunt, cælum nubibus obducunt, & radios Solis, ne ad nos penetrent, impediunt: sic etiam ex crapula, & ebrietate fumi quidam, & quasi vapores in nobis excitantur, qui cælum rationis obscurant, & radios diuini luminis nobis eripiunt. Altera similitudo à fumo, & apibus ducitur. Sicut enim apes mellis procreatrices ex aluearibus suis ex-

expelluntur fumo: sic etiam sapientia Dei, quæ tanquam apis quædam in animis nostris mel virtutum, & gratiæ, & consolationum cælestium gignere solet; nulla re alia facilius, quàm fumo crapulæ & ebrietatis eijcitur.

Ad hæc accedit, quòd crapula, & ebrietas nocet corporis bonæ valetudini. Antiphanes medicus peritissimus, vt Clemens Alexandrinus in libro secundo Pedagogi refert, vnam esse causam penè omnium morborum asserebat, ciborum multitudinem, & varietatem: contra verò sanctus Basilius concione prima de ieiunio, parentem bonæ valetudinis, abstinentiã appellandam esse censuit. Et passim medici omnes ad sanitatem restituendam corporibus malè affectis inediam adhibent, & vini, & carnium abstinentiam imperãt. Adde ad hæc, crapulam, & ebrietatem, non soli corpori, & animæ incolumitati, sed etiam rei familiari plurimùm obesse. Multos

crapula, & ebrietas ex diuitibus pauperes, ex dominis seruos effecit. Denique crapula, & ebrietas multos pauperes & mendicos, diuitum eleemosynis, priuant. Qui enim sobrio cibo, & potu contenti non sunt, omnem substantiam suam in proprias voluptates facilè consumunt, vt nihil pro fratribus egenis supersit. Et impletur
1. Cor. 11 illud Apostoli, *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.*

Sed his omissis, ad remedia veniamus. Remedium aduersus crapulam, & ebrietatem esse potest exemplum omnium Sanctorum. Omitto Heremitas, & Monachos sanctos, de quibus scribit sanctus Hieronymus in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis, apud eos coctum aliquid comedisse luxuria erat. Omitto sanctum Ambrosium, qui teste Paulino in eius vita, omnibus diebus ieiunabat, exceptis festis solemnibus, & Dominicis. Omitto sanctum Augustinum, qui teste Possidio

dio in eius vita, in mensa sua legumina, & herbas habebat, & aliquando carnes propter hospites, vel infirmos. Omitto alios Sanctos. Si quis attentè consideret, quid ipse Dominus omnium, & Pater omnium egerit, cùm in deserto populum suum pascendi munus sibi ipse suscepit; artem sobrietatis admirabiliter sine dubitatione perdiscet. Nam ad annos quadraginta Deus solus potens, solus sapiens, & solus bonus, qui potuit, & sciuit, & voluit populo suo dilecto quàm optimè prouidere; pluit illis manna de cælo, & ex petra aquas eduxit. Erat autem manna cibus non dissimilis placentæ, ex farina & melle confectæ, vt in libro Exodi dicitur. Exo. 16. En quàm sobriè sapientissimus Dominus populum suum prandere, & cœnare voluit. Placenta cibus, aqua potus erat; & tamen omnes incolumes, & sani viuebant, donec carnium desiderio teneri inciperent.

Ad exemplum Patris, filius Dei Christus IESVS, in quo erant
Col. 2. *omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei*, cùm prandium simul & cęnam multis millibus auditorũ suorum
Io. 6. parare vellet; apposuit illis panis, & piscium fragmẽta, & potum aquæ. Neq; solùm Dominus Christus, cùm adhuc mortalis esset, tanta sobrietate auditoribus suis cõuiuium parauit; sed etiam post resurrectionẽ cùm *data* illi esset *omnis potestas in cælo, & in terra*, di-
Io. 21. scipulis suis prandium dedit ad littus maris ex solo pane, & pisce, eoque modico: neque vini, aut rerum aliarum vlla fit mentio O quàm longè distant consilia Dei à consilijs hominum. Rex cæli, & terræ simplicitate gaudet, sobrietate delectatur; de anima locupletanda, replenda, exhilaranda in primis sollicitus est: sed homines malunt concupiscentiã suam, & Diabolum hostem suum exaudire, quàm Deum: nisi cum Apo-
Phil. 3. stolo dicamus, Deum carnalium ho-

hominum; non alium esse, quàm ventrem.

Restat sensus tangendi, qui omnium crassissimus est, & simul etiã omnium viuacissimus. Per hunc sensum ingrediuntur ad animum inquinandum, & simul ad alios homines corrumpendos, opera carnis, quæ beatus Apostolus enumerat dicens, *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia.* Gal. 5. Itaque tribus vocibus omnia genera luxurię Apostolus designauit. Neque opus est longius progredi in his rebus explicãdis, quas oporteret potius apud fideles ignorari, & ne nomina quidem earum vnquam audiri. Sic enim loquitur idem Apostolus scribens ad Ephesios, *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos.* Ephes. 5

Remedia verò aduersus hęc omnia scelera, hæc mihi occurrunt: & sunt ferè illa ipsa, quibus vtuntur medici ad curandos ægrotos.

Primùm enim incipiunt medici à ieiunio, siue abstinentia; prohibent ægrotare incipientibus carnis edulium, & potum vini. Idem omnino fieri debet ab homine luxuriæ dedito, abstinere à nimio cibo, & à nimio potu. Id præscripsit Apostolus Timotheo suo, *Vtere*, inquit, *modico vino propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates*: idest, *vtere vino*, propter stomachi debilitatem; sed *modico* ad cauendam luxuriam, nam in vino est luxuria. Deinde medici corporum potiones amaras, venæ incisionem, & alia id genus naturæ inimica adhibent: Sic viri sancti cum Apostolo dicebant, *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo; ne cùm alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar.* Hinc veteres Heremitæ, & Cœnobitæ viuendi genus instituerunt, delicijs carnis, & voluptatibus omnino contrarium, in ieiunijs, vigilijs, humicubationibus, flagellis, cilicijs, non odio corporis, sed odio

1. Tim. 5

Ephes. 5

1. Cor. 9

odio luxuriantis carnis. Vnum de multis exemplum proferam. Sanctus Hilarion, sancto Hieronymo teste in eius vita, cùm libidinosis cogitationibus tentaretur, *Ego*, inquit, corpus alloquens suum, *faciam vt non calcitres, nec te hordeo alam, sed paleis: fame te conficiam, & siti, graui onerabo pondere; per æstus indagabo & frigora, vt cibum potius, quàm lasciuiam cogites*. Ad hæc, medici corporum exercitationem moderatam, vt deambulationem, vel pilæ ludum, vel aliquid eiusmodi ad sanitatem conseruandam præscribunt. Id ipsum ad animæ sanitatem conseruandam valdè conducit, si videlicet homo salutis æternæ cupidus horam aliquam quotidie in mysterijs redemptionis nostræ, vel in quatuor nouissimis, vel in alijs pijs argumentis meditandis, tribuat. Quod si meditatio non succedit ad votum: saltem in scripturis sanctis, vel in pijs libellis,

vel in vitis ſanctorũ legendis tempus aliquod diebus ſingulis ponat.

Denique remedium efficax valde ad omnes carnis tentationes, & peccata luxuriæ ſuperanda, eſt ocium fugere. Nullus enim tam eſt obnoxius turpibus cogitationibus, quàm is, qui nihil habet quod agat, & tempus ſuum terit, vel ex feneſtra reſpiciens ambulantes, vel cum amicis fabulando & ludendo. Contra verò, nulli ſunt magis immunes à cogitationibus ſordidis, quam ij, qui totos dies in laboribus agrorum colendorum, vel in varijs exercendis artibus occupantur. Huius rei gratia magiſter noſter Chriſtus, parentes elegit pauperes, vt proprio labore victum ſibi pararent. & ipſe quoque antequam ad labores prædicationis accederet, patrem putatiuum fabrum lignariũ habere voluit; eumque in arte illa laborantem adiuuit. dicebant enim de illo, *non ne hic eſt faber filius Mariæ?* Hoc addere volui,

vt

vt opifices, & rusticos non pœniteat sortis suæ, cùm sortem illam elegerit sapientia Dei pro se, & pro matre sua, & pro sanctissimo patre suo putatitio; non quòd ipsi hoc remedio indigerent: sed vt nos infirmos admonerent, ocium fugere, si peccata plurima vitare velimus.

DE

DE ARTE BENE MORIENDI

Vicina iam morte.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De primo pręcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de meditatione mortis.

ARTEM hene moriendi in duas partes initio distribuimus. In earum priore posita sunt pręcepta bene moriendi, quæ ad illud tempus perti-

tinere poterant, in quo mors adhuc longius abesse videri poterat: in posteriore, quæ nunc præ manibus est, ea ponemus, quæ ad mortem, quasi præsentem, aut breui adfuturam pertinent. Dicitur autem mors imminere, vel præ foribus esse, quando vel senio confecti sumus, dicente Apostolo, *Quod antiquatur & senescit, prope interitum est.* vel morbus grauis, & medicorum iudicio valde periculosus, siue senem, siue iuuenem, siue etiam adolescentem, aut puerum corripuit. Huius secundi ordinis primum præceptum nobis esse videtur, mortis meditatio. Mors enim, quantumuis diligenter, & attentè consideretur, dum in florenti ætate sumus, parum omnino nos mouet; cùm longè abesse, ac per hoc, minus horribilis esse videatur. Sed cùm propè adesse conspicitur, vt quasi manibus tangatur; tunc verè afficit, & illius consideratio multum prodest. Omnes artes melius addi-

Heb. 12.

discuntur exercitatione, quàm doctrina; & qui, si non sæpius, saltem bis mortui sunt, vt Beata Christina, & ille Drithelmus Anglus, cuius memini in libro de Gemitu Columbæ, & ille Eremita, cuius historiam narrat Ioannes Climacus, de quo nos in extremo capite pauca dicemus; satis alacriter mortuos fuisse constat. Nobis, quibus non nisi semel mori permittitur, nulla via melior aperitur, quàm meditandi, & cogitandi quid in morte geratur.

Primùm igitur cogitandum nobis est, in morte fieri separationē animi à corpore, sed neque animum extingui, neque corpus sine spe resurgendi cadere, & in puluerem redigi. Si enim hoc fieret, vt athei opinantur; rectè dixisse viderentur illi qui mortem contemnebant, atque dicebant, *Edamus, & bibamus, cras enim moriemur*. quod prouerbium est antiquissimum, vt intelligi potest ex Isaiæ capite vigesimo secundo, &

Apo-

Apostolo in priore ad Corinthios capite quinto decimo. Esse autem inter nos, qui dicant se credere, factis autem negent; ex eo potest intelligi, quòd nonnulli etiam in extremo senio de morte non cogitant; perinde ac si vel nunquam essent morituri, vel cum morte corporis animum quoque penitus extingui existimarent. Sed quicquid isti delirent, separatio carnis ab animo, quasi sponsæ à sponso, diuortium est ad tempus, non repudium in perpetuum: animus enim immortalis est, & caro in nouissimo die sine vlla dubitatione resurget.

Oportet igitur, si christiani sumus, & si quid sapimus, de propinqua morte assiduè cogitare. In hoc enim summa rerum nostrarum posita est, vt bene moriamur; siquidem in hac vita non difficilis transitus est à virtute ad vitium, & cum Dei gratia, à vitio ad virtutem: potest enim qui nunc est hæres regni cœlorum, cras per pec-

peccatum excidere ab hæreditate filiorum Dei, & fieri reus ignis æterni; & contra, Dei gratia aspirante, qui est mancipium Diaboli, potest ab illa seruitute liberari, & iterum adscribi inter filios Dei, & hæredes regni cælestis. At qui moritur inimicus Dei, & reus ignis æterni; semper erit inimicus Dei, & igni æterno addictus: & contra, qui moritur amicus Dei, & hæres regni cœlorum, nunquam ab illa gratia, & gloria eminentissima poterit excidere. Itaque nostra omnis felicitas, vel infelicitas, à bona, vel mala morte dependet. Quis igitur nisi planè stultus, & omni iudicio carens, audebit de hac vita per mortem discedere, nisi antea, omni diligentia adhibita, bene mori didicerit, atque ad bonam mortem obeundam se comparauerit?

Altera consideratio circa mortem vtilissima esse potest, quòd quamuis mors certissima sit, dicẽte
Ps. 88. Propheta, *Quis est homo, qui vi-*
uit,

uit, & non videbit mortem? & Apoſtolo concinente, *Statutum eſt hominibus ſemel mori; & poſt hoc, iudicium*: tamen nihil eſt incertius die, vel hora. Id quod Scriptura ipſa clamat, *Vigilate, quia neſcitis diem, neque horam.* multi rapiuntur in infantia, alij contra ad decrepitam perueniunt ſenectutem, alij adoleſcentes, alij in ætate matura moriuntur. Sed quod miſerabilius eſt, multi repentè moriuntur, vt non ſit illis ocium Deum inuocandi, & ſpiritum ſuum diuinæ miſericordiæ commendandi. Hæc verò, non alia de cauſa diuina prouidentia ſecundum theſaurum ſapientiæ ſuæ procurat, niſi vt nemo electorum audeat vel ad momentum in luto peccati lethalis hærere. Proinde qui hæc legis, ſi fortè conſcientia peccati mortalis contra te teſtimonium dicat; non audeas diem craſtinum expectare, immò neque præſentis diei, vel horæ finem præſtolari; quin ſaltem corde contri-

Heb 9.

Mat. 25.

tri-

trito & humiliato coram Deo, peccatum tuum detesteris.

Tertia consideratio, non minus vtilis erit, si manè antequàm ad negocia diurna progrediaris; & vespere antequàm ad somnum capiendum te componas, ne fortè mors adueniens te imparatum offendat; conscientiam tuam diligenter discutias, an quid nocte præterita, vel die proximè exacto egeris, quod peccatum, præsertim lethale videri possit: & si nihil inuenias, Deo bonorum omnium auctori gratias agas; sin autem inueneris aliquid aduersus Deum admissum, seriò & ex corde ingemiscas, & primo quoque tempore ad pedes Sacerdotis illud confitearis: & impositam mulctam libenter accipias, & fideliter reddas. Ista ratio, bis saltem in die examinandi conscientiam, mirificè iuuat, vt mors nunquam nos inueniat imparatos.

Quarta consideratio non minus vtilis, quàm superiores, illa est,

est, cuius meminit Ecclesiasticus, *In omni opere tuo memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Quo pacto enim peccare poterit in vllo opere suo, qui quicquid agit expendit ad trutinā diuini iudicij, quod in morte fiet? Hùc pertinet memorabile illud dictum hominis bis mortui, cuius meminit Ioannes Climacus in sua scala, gradu sexto. Sic autem loquitur, *Non omittam solitarij illius, qui in Choreb habitabat, referre historiam. Hic cùm diu negligentissimè vixisset, nullamque animæ suæ curam haberet, morbo tandem comprehensus ad extrema deductus est; cumque iam à corpore perfectè migrasset, post vnam horam in se ipsum redijt, orauitque nos omnes, vt inde protinus abscederemus, & cellæ aditu lapidibus obstructo, permansit intus annis duodecim, nulli omnino quicquam loquens, nec aliud quicquam præter panem, & aquam degustans. Sedens autem ea tantum,* Eccl.7.

tum, quæ in excessu viderat, attonitus voluebat; atque in his adeo fixo erat cogitatu, vt nunquam vultum immutaret, sed semper sic attonitus perdurans vim lacrymarum feruentium tacitus profunderet. Cùm verò iam morti esset proximus, rupto, ac patefacto aditu, ingressi sumus; cùmque ab illo doctrinæ verbum supplices inquireremus; hoc ab illo tantummodò audiuimus, Nemo, qui re vera mortis memoriam agnouerit, peccare vnquam poterit. hæc ille. Consideret lector, hanc, historiam esse non fabulam, & ab illo scriptã, qui & vir sanctus erat; & scripsit, quæ proprijs oculis vidit, & proprijs auribus audiuit.

Ex quo facilè est intelligere, quanti momenti sit mortem assiduè meditari, & eius præsentiam nunquam à memoria sua repellere. Hic enim negligens antea fuerat in salute sua quærenda; sed ex magna Dei misericordia mortem gustauit, & resurgens à mortuis,

tuis, per annos duodecim, mortem assiduè cogitauit, & simul lacrymis continuis peccata sua defleuit. Et quæ ante primam mortem leuia, & venialia arbitrabatur, gustata mortis amaritudine, iudicauit esse grauissima, & digna, quæ lacrymis annorum duodecim expiarentur. Hic est igitur verus commentarius verborum scripturæ, quæ dicit, *Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis*. Eccl. 7. Et si perpetua recordatio vnius ex nouissimis, tam grande lucrum attulit monacho illi, vt per pœnitentiam annorum duodecim redemerit pœnam gehennæ sempiternam, & lucratus fuerit gloriam regni perpetui: quid faceret iugis memoria nouissimorum quatuor, mortis, iudicij, gehennæ, & paradisi? Vtinam multi cognoscerent, & experiri vellent compendium lucri huius.

CAP. II.

De secundo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de Iudicio extremo.

ALTERVM nouissimum est iudicium, quod quidem duplex est, vnum particulare, quo singulæ animæ iudicantur statim, ac de corpore exierunt: alterum generale, quod fiet in nouissimo die: vtrumque horribile, & tremendum valde impijs; amabile, & gloriosum iustis. de vtroque attentè, & sæpissimè cogitare vtilissimum est ijs, qui feliciter mori cupiunt. Futurum autem iudicium particulare statim à morte vniuscuiusque, nemini dubitare licet; cùm aduersus hæreticos in Concilio Florẽtino declaratum sit, eos qui peccato mortali inquinati

nati ex hac vita decedunt, mox ad gehennam ignis deſcendere; eos qui ſine culpa lethali, ſed cum debito pœnæ temporalis moriuntur, ad purgatorium duci; illos denique, qui poſt ſuſceptum baptiſma immunes à culpa, & debito pœnæ inueniuntur, in cælum ad æternam felicitatem repentè conſcendere.

Credibile autem eſt, vt Theologi docent, ſententiam Chriſti iudicis, vel per Angelos ſignificari, vel mentibus ipſarum animarum à Deo reuelari; ſed pias animas comitantibus Angelis, vel ad cælum aſcendere, vel ad purgatorium deſcendere; reproborum verò à dæmonibus rapi, & in gehennam deturbari. Hoc iudicium in momento fieri poteſt, quia præſens adeſt Iudex, qui cùm ſit Deus, & homo, ſecundum formam Dei vbique eſt; ſecundum formam hominis omnia nouit. Veriſſimè enim ſanctus Petrus Christo dixit, *Domine tu omnia noſti*. Adeſt

S.Tho. in 4. d.47. Dominicus à Soto in 4. d.45.

Io. 21.

accusator, qui est Diabolus, qui
Apoc. 12 dicitur in Apocalypsi, *Accusator fratrum nostrorum*; & accurrit ad moribundos, vt lupus, vel leo, vel canis ad prædam. Adest testis, conscientia animæ, quæ cùm à corpore soluta est, non amplius falli potest ignorantia, vel obliuione; sed penitus se ipsa cognoscit, & videt, an sit grata Deo, vel Deo exosa. Itaque nihil impedit, quominus iudicium hoc statim fiat, & executioni mandetur. Hoc tamen iudicium priuatum dici potest, si conferatur cum iudicio, quod fiet in die nouissimo; quod erit publicum & generale, coram omnibus omnino Angelis, & hominibus.

Sed reddenda est breuiter ratio, cur necesse sit iterum iudicari eos, qui sunt iam non solùm iudicati, sed etiam pœna, vel premio affecti. Rationes hæ sunt. Prima ratio est ex parte Dei: nunc enim non desunt, qui vidẽtes multos homines iustos ab impijs non pau-

paucioribus iniustè affligi; & contra, multos iniquos affluere temporalibus bonis; suspicantur, Deũ aut ista non videre, aut non curare. Quare vt totum genus humanum intelligat, mundum à Deo sapientissimè gubernari; placuit ipsi Deo in die nouissimo coram omnibus Angelis, & hominibus reddere præmia bonis, & supplicia malis: vnde omnes cogantur prædicare, & dicere, *Iustus es Domine, vera & iusta iudicia tua*. Apoc.16

Altera ratio est, vt Christus, qui coram hominibus iniustè iudicatus, & supplicio grauissimo, & indignissimo affectus est; ipse coram toto mundo cernatur in throno sublimi omnes impios iudicare: vt illud impleatur quod scriptum est in libro Iob, *Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumq. recipies*. Itaque ignominia passionis filij Dei, iustè compensabitur per gloriam iudicantis in theatro totius mundi: & Iob 36.

tunc implebitur illud Apostoli, *In*
Phil. 2. *nomine* IESV *omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum*.

Tertia ratio est, vt retributio iustorum integra sit. Merces enim iustitiæ est honor, & gloria. Et quoniam multi homines eximiè iusti, quasi scelesti & impij publicè interfecti sunt; æquum fuit, vt in publico totius orbis theatro iustitia ipsorum prædicaretur. Ad hunc numerum sanctorum Martyres Domini præcipuè pertinent, qui in oculis persecutorum paganorum, vel hæreticorum, Principum, & Regum coronati assistent.

Quarta ratio erit ad confusionem hypocritarum. Non enim desunt, qui cum opinione sanctitatis moriantur, cùm verè sint impij; quales sunt hæretici Caluiniani, vel Anabaptistæ; & olim erant illi, de quibus scribit sanctus Cyprianus in libro de vnitate Ecclesiæ, *Ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obie-*

cti

cti bestijs animas suas ponant; nõ erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ; nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Itaque necesse est, vt saltem in vniuersali iudicio eorum hypocrisis publicè detegatur.

Quinta ratio illa est, vt animæ simul & corpora iudicentur. Siquidem in iudicio particulari solæ animæ iudicantur, & præmium, vel pœnam accipiunt: sed in iudicio vniuersali integri homines comparebunt. Et quoniam animæ cum corporibus peccauerunt, vel bene egerunt; sic etiam oportet, vt post resurrectionem, animæ cum corporibus præmia, vel pœnas accipiant.

Sexta denique, ac postrema ratio est, vt non solùm bona, vel mala, quæ gessimus in vita, præmia, vel pœnas suas habeant; sed etiam bona, vel mala, quæ nascuntur ex operibus bonis, vel malis nostris, & propagantur vsque ad mundi consummationem; in mundi con-

ſummatione laudem, aut vituperationem publicè ſortiantur.

Ac vt exemplis rem iluſtremus, non deſunt homines pij, qui xenodochijs extructis, aut monaſterijs, aut gymnaſijs, in quibus multi vel conualeſcunt, vel inſtituuntur ad pietatem, vel erudiuntur in diſciplinis; & hæc opera perſeuerant in longum tempus: alij ſcribunt libros vtiles ad ſapientiam, vel ad varias artes, vel pietatem, & alia bona opera propaganda: quibus multi ſingulis ætatibus proficiunt, & adiuuant proximos ſuos: nec deſunt homines improbi, qui ſcriptis libris laſciuis, vel ſeditioſis, vel etiam hæreticis, multos homines perdũt; & extructis theatris ad ludos gladiatorum, vel ad comędias obſcænas, vel alio modo proximis nocent in longum tempus poſt obitum ſuum. Quoniam igitur in fine mundi proceſſus omnes finem accipient, & merita omnium hominum ſiue bona, ſiue mala conſummabuntur; æquũ

erit,

erit, vt eo die omnium, qui fluxerunt ab initio mundi, maximè memorabili, Iudicis supremi potentissimi, atque iustissimi sententia proferatur.

Hæ sunt igitur causæ, cur præter iudicium particulare, quod fiet in morte singulorum, expectandum sit iudicium vniuersale in consummatione sæculi. Explicandum igitur breuiter est, quis sit futurus Iudex in hoc tremendo iudicio; vnde veniet; ad quem locum veniet; quos iudicabit; & quæ erit sententia iudicantis. Iudex erit sine vlla dubitatione Dominus noster IESVS Christus. ipse enim apud sanctum Matthæū sic loquitur. *Cùm venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli eius cum eo; tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes*, & quæ sequuntur. Matt.25 Idem confirmant Apostoli Petrus, Paulus, & Ioannes. Petrus in Actis Apostolorum ait, *Ipse est*, Act. 10.

ſummatione laudem, aut vitupe-
rationem publicè ſortiantur.

Ac vt exemplis rem iluſtremus, non deſunt homines pij, qui xenodochijs extructis, aut monaſterijs, aut gymnaſijs, in quibus multi vel conualeſcunt, vel inſtituuntur ad pietatem, vel erudiuntur in diſciplinis; & hæc opera perſeuerant in longum tempus: alij ſcribunt libros vtiles ad ſapientiam, vel ad varias artes, vel pietatem, & alia bona opera propaganda: quibus multi ſingulis ætatibus proficiunt, & adiuuant proximos ſuos: nec deſunt homines improbi, qui ſcriptis libris laſciuis, vel ſeditioſis, vel etiam hæreticis, multos homines perdūt; & extructis theatris ad ludos gladiatorum, vel ad comędias obſcænas, vel alio modo proximis nocent in longum tempus poſt obitum ſuum. Quoniam igitur in fine mundi proceſſus omnes finem accipient, & merita omnium hominum ſiue bona, ſiue mala conſummabuntur; æquū erit,

erit, vt eo die omnium, qui fluxerunt ab initio mundi, maximè memorabili, Iudicis supremi potentissimi, atque iustissimi sententia proferatur.

Hæ sunt igitur causæ, cur præter iudicium particulare, quod fiet in morte singulorum, expectandum sit iudicium vniuersale in consummatione sæculi. Explicandum igitur breuiter est, quis sit futurus Iudex in hoc tremendo iudicio; vnde veniet; ad quem locum veniet; quos iudicabit; & quæ erit sententia iudicantis. Iudex erit sine vlla dubitatione Dominus noster IESVS Christus. ipse enim apud sanctum Matthæū sic loquitur. *Cùm venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli eius cum eo; tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes*, & quæ sequuntur. Matt. 25 Idem confirmant Apostoli Petrus, Paulus, & Ioannes. Petrus in Actis Apostolorum ait, *Ipse est*, Act. 10.

qui constitutus est Iudex viuorum, & mortuorum. Apostolus
Act. 17. Paulus in ijsdem Actis, *Deus*, inquit, *statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in viro, in quo statuit, suscitans eum à mortuis*. Apostolus Ioannes in Euangelio sic loquitur, *De-*
Io. 5. *dit ei potestatem iudicium facere, quia filius hominis est*: & in eodem loco, *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudiciũ dedit filio*.

Veniet autem ad iudicandum de cælo, & veniet vsque ad aerem terræ vicinum, vt videri, & audiri possit ab omnibus qui in terra erunt. Audi Christum ipsum apud
Mat. 26. Matthæum, *Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cæli*. Audi Apostolum Paulum scriben-
1. Thes. 4 tem ad Thessalonicenses, *Rapiemur*, inquit, *cum illis, obuiam Christo in aera*. & hoc ipsum
Ioel. 3. prædixerat Ioel Propheta, *Congregabo omnes gentes, & deducam eos in Vallem Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis*. Ex verbis

autem

autem illis, *in Vallem Iosaphat*, rectè intelligitur eo loco futurum esse iudicium omnium maximum; tum quia vox hebraica, Iosaphat, propriè significat, Dei iudicium, tum quia, Vallis Iosaphat, est prope Ierusalem, ad partem Orientalem Templi, vt sanctus Hieronymus testatur in Commentario capitis tertij Ioel. Quo loco nullus esse potest opportunior pro tanto iudicio. Inde enim conspicitur Ierusalem, vbi Christus prædicauit, & iudicium vltimum futurum esse prædixit: inde etiam conspicitur mons Caluariæ, vbi Christus idem pro redemptione generis humani cruci fuit affixus; & mons Oliueti, vnde victor mortis in cælum ascendit. Ad eum igitur locum in nubibus cæli Christus veniet cum omnibus Angelis, qui sunt, vt minimum, *millia millium, & decies millies centena millia*, vt Daniel scribit. Dan. 7. Dixi autem, vt minimum, quoniam sententia sancti Dionysij A- Li de cælest hierar. par. 1 q. 50. ar. 3.

reopagitæ, & sancti Thomæ est, numerum Angelorum sanctorum, superare numerum omnium rerum corporalium. Ibi etiam aderit cum Rege Christo omnis multitudo sanctorum hominum, in corporibus gloriosis, de quibus
Apoc. 7. dicitur in Apocalypsi, *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis.*

Erit igitur in hoc iudicio spectaculum, quale non fuit ab initio mundi, neque fiet. Porrò rei mortis æternæ erunt omnes impij, qui resumptis corporibus, nudi, & mæsti, mæstitia summa, & incredibili, astabunt in terra ab Angelis adducti ex toto orbe terrarum ad Vallem Iosaphat, & loca vicina. Numerus autem eorum erit longè maior numero sanctorum: cùm Dominus ipse dixe-
Mat. 22. rit, *Multi sunt vocati, pauci ele-*
Matt. 7. *cti*; & *arcta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam; lata est via, quæ ducit ad perditio-*

tionem, & multi ingrediuntur per eam. Quod si verum est, vt est Apoc. 7.
verissimum, multitudinem sanctorum hominum numerari non posse: quanto minus numerari poterit turba reproborum? His autem adiuncti erunt spiritus maligni, qui sunt etiam in numero maximo.

His ita constitutis antequam sententia Iudicis proferatur, libri rationum aperientur, vt ex Da- Dan. 7.
niele Propheta, & sancto Ioanne Apoc. 20
intelligi potest. Quid sint hi libri, qui in iudicio aperientur, explicat Apostolus Paulus ad Corinthios dicens, *Nolite ante tempus* 1. Cor. 4
iudicare, quoad vsque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Effundet enim Deus eiusmodi lumen, vt in eo cernantur conscientiæ omnium hominum impiorum. Videbunt igitur omnes, qui in eo theatro erunt conscientias omnium, ac per hoc opera, verba, cogitationes, ap-

petitiones. O quale spectaculum erit, videre conscientias hypocritarum, mendacium, proditorum, cauillatorum; qui nihili faciebant, per omnia sacra, peierare. Ex hac publicatione scelerum, & flagitiorum omnium hominum, ex qua sequetur præiudicium futuræ sententiæ; id fiet, quod legitur in

Apoc. 6. Apocalypsi, *Reges terræ, & Principes, & Tribuni, & diuites, & fortes, & omnes serui, & liberi abscondent se in speluncis, & petris montium; & dicent montibus, & petris, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni; quoniam venit dies magnus ipsorum, & quis poterit stare?* Et hoc idem prædixit Dominus in Euangelio, cùm crucem in humeris deferret, alloquens pias mu-

Luc. 23. lieres, *Filiæ Ierusalem, nolite flere super me, sed super vos, & filios vestros flete; quoniam ecce venient dies, in quibus dicent, Beatæ steriles, & ventres, qui non ge-*

genuerunt, & vbera, quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos; & collibus, operite nos. Ad extremum feretur sententia à Iudice dicente, *Venite benedicti, ite maledicti.* Et ibunt iusti in vitam æternam, & iniusti in ignem æternum. Mat.25.

Obsecro ego nūc lectores meos, vt cogitent & recogitent sæpè, & attentè, se quoque futuros in hoc theatro; & nunc cùm tempus habent, seriò deliberent, quid facto opus sit. Neque obijciant, diem iudicij adhuc procul abesse, vt non sit opus ante tempus cruciari, quasi instet dies Domini: Nam si fortè distet iudicium generale; iudicium particulare non distat, sed instat, & planè præ foribus est: & qualis erit sententia iudicij particularis, talis erit & generalis. Itaque quicunque sapit, debet omnino ita se comparare ad sententiam iudicij diuini audiendam, ac si hodie, vel cras audien-

dienda esset. non enim magis distat hora iudicij, quàm distet hora mortis; & hora mortis ab homine sene, vel graui morbo laborante procul abesse non potest. Ergo in expectatione tanti iudicij, in quo de summa rei agitur; oportet serio implorare aduocatū, qui
1. Io. 2 idem Iudex futurus est. *Aduocatū enim habemus* IESVM *Christum iustum*, vt Apostolus Ioannes nos docet; & rursum amicos aduocati sollicitare, atque in primis Virginem clementissimam aduocati parentem, & Angelos, atque homines sanctos. Neque solum vocibus, sed etiam muneribus adire nos conuenit tum aduocatum, tum aduocati amicos: non enim recusant Sancti munera, quæ non illis prosunt, sed pauperibus IESV Christi: ipsi enim beati in cælo, bonorum nostrorum non indigent.

CAP.

Cap. III.

De tertio præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod eſt de gehenna.

POST mortis, & iudicij conſiderationem expedit gehennæ quoque cruciatus, & paradiſi gaudia attentiſſimè cogitare. Hæc enim ſunt duo nouiſſima, quorum alterum vnicuique noſtrum, Chriſto iudicante, continget; ſed hæc duo ſic inter ſe contraria ſunt, vt vnum nos miſerrimos, alterum feliciſſimos reddere debeat. Sed quoniam de vtroque ſcripſimus in libro de aſcenſione mentis in Deum, prope finem libri: & rurſum de gaudijs paradiſi ſcripſimus in toto libro de æterna felicitate Sanctorum: & de cruciatibus gehennæ in libro ſecundo de gemi-

tu

tu columbæ; denique de omnibus quatuor nouissimis, in concionibus latinis, quæ nobis tunc in mentem venerunt & diximus ad populum, & scripta reliquimus: visum est hoc loco breuiter summa capita attingere; vt lector habeat, in qua re attentè cogitanda vtiliter exercere se possit, dum mortem expectat, atque ad eam cum gaudio suscipiendam se parat.

Igitur de statu infelicissimo dãnatorum ad gehennã tria breuiter consideranda suscepimus, locum, tempus, & modum; locus est, profunditas; tempus, æternitas; modus, pœna sine modo. Locus, inquam, est profunditas: siquidem homines reprobi, propter ingentia crimina læsæ maiestatis diuinæ, carcerem obtinebunt in profundissima parte mundi, quæ longissimè distat à Regia domo, quæ est in cælis: hoc enim decebat vt snpplicio mulctaretur superbia Diaboli, & hominum superborum.

Dia-

Diabolus enim dicebat, *Aſcendam in cælum, ſuper ſydera exaltabo ſolium meum, ſimilis ero Altiſſimo*: ſed reſponſum eſt illi, *Ad infernum detraheris ad profundũ laci*. quod idem continget omnibus hominibus ſuperbiæ filijs. Iſa. 14.

Ex hac autem prima ærumna reproborum ſequentur tres aliæ, tenebræ, anguſtiæ, & egeſtas. Nam cùm gehenna ſit in centro terræ, ad quem locum radij Solis, & Lunæ, & Stellarum penetrare non poſſunt; nihil in ea luminis eſſe poterit, niſi quantum ex igne ſulphureo exire poterit, qui augebit, non minuet pœnam. Videbunt enim eo lumine dæmones, hoſtes ſuos crudeliſſimos: videbunt quoque homines illos, ſiue amicos, ſiue cognatos, qui perditionis eorum cauſa fuerunt: videbunt denique ſuam nuditatem, ſuam mendicitatem, ſua vincula, ſua tormenta. Quæ omnia cuperent fortaſſe non videre: aliquid boni, vnde conſolationem poſ-

ſent

ſent accipere, certè nō videbunt. O tenebras non tenebras: tenebras, ad omnia bona occultanda, non tenebras ad omnia mala manifeſtanda.

Porrò anguſtiæ in gehenna tantæ ſunt, vt multitudinem corporum damnatorum vix capiant. Nam cùm terra ſit quaſi punctum impartibile, ſi cum cæli immenſitate comparetur; & gehenna non terram totam, neque partem dimidiam, ſed centrum ſolummodo comprehendat, & numerus hominum damnatorum ſit amplior, quàm numerus ſaluandorum; de quibus tamen legimus in Apocalypſi, *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat*: Quis animo comprehendere poterit, quantæ ſint anguſtiæ in gehenna? Eant nunc Reges magni, Nabuchodonoſor, Darius, Alexander, Iulius Cæſar, & alij, quos terrarum orbis vix capere poterat; & dilatent, ſi poſſunt, anguſtias gehennæ, vt paulo commodius iaceánt,

Apoc. 5.

ceant, & paulo mitius torqueantur. O vanitas vanitatum, extendere, & dilatare contendunt mortales ferè omnes agros suos, ditiones suas, Regna sua, vt ad breue tempus de subditorum multitudine glorientur; & in mentem illis nunquam venit, quantæ illos in gehenna angustiæ maneant, vbi non ad tempus breue, sed sine vllo fine, velint nolint, habitare cogentur.

Iam verò quid de incredibili egestate perditorum hominum dicam? Omnium rerum bonarum egeni, sola pœnarum abundantia diuites, sunt omnes illi, qui in inferis habitant. Memores quidem erunt in gehenna homines diuites, quantis delitijs abundauerint in terra dum viuerent; siue in cibo, & potu, siue in vestibus pretiosis, siue in venationibus, & aucupijs, siue in hortis, & vineis, siue in theatris, & ludis varijs. Sed hæc omnis recordatio dolorem augebit, cùm se viderint in ge-

gehenna nudos, iacentes, despectos, rebus, ac fortunis omnibus miserrimè spoliatos. tunc dicent, quod in libro Sapientiæ legimus;
Sap. 5. *Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa, tanquam vmbra.*

Veniamus ad secundum caput, quod est, tempus. Quamdiu durabit exilium gehennæ? Vtinam non diutius, quàm durauit incolatus vitæ præsentis: sed nulla erit comparatio: tempori enim non tempus, sed æternitas succedet. Itaque tamdiu durabit habitatio impiorum in tormentis gehennæ, quamdiu durabit æternitas Dei, quæ sicut principio caret, ita carebit & fine. Tamdiu torquebuntur damnati, quamdiu lætabuntur beati. Denique tamdiu reprobi morientur, quamdiu Deus ipse viuet. & nisi desinat esse Deus id quod est, non desinent reprobi esse in pœnis, in quibus sunt. O vita mortifera, ò mors immortalis. si vita

es,

es, quomodo occidis? ſi mors es, quomodo duras? neque igitur mors, neque vita dicenda es, quoniam vtrumque horum boni aliquid habet, vita quietem, & mors finem: tu verò neque quietem, neque finem habes. Quid igitur te eſſe dicemus, niſi id totum mali, quod & vita, & mors habet? Magna profectò res eſſet, ſi vel mediocriter intelligere poſſemus, quid ſit æternitas pœnarum. Hæc enim ſola cogitatio, tanquam frænum quoddam, omnes hominum libidines coerceret; & ita noſtram vitam temperaret, vt non chriſtiani modo, ſed etiam Anachoretæ ſanctiſſimi omnes eſſe videremur.

Reſtat ex tribus rebus propoſitis, ſolus modus, quem eſſe diximus pœnam ſine modo. Pœna enim gehennæ non eſt ſingularis aliqua pœna, ſed pœnarum omnium cumulus: torquentur enim in gehenna omnes potentiæ animæ intelligentis, & omnes ſenſus

ſiue

ſiue interni, ſiue externi; idque non per vices, ſed omnes iſtæ pœnæ, tanquam agmine facto in hominem irruunt. Hic in terris ſicut bonum generale beatorum, ita malum iſtud generale damnatorum nunquam experimur: nam qui oculis dolet, non ſimul dentibus dolet; & qui dentibus, non ſimul oculis: & ſic de cæteris ad eumdem modum. Sed apud inferos dolores atrociſſimi in omnibus membris, vno tempore tolerandi ſunt; cùm ignis gehennæ totum corpus ambiat, & totum vehementiſſimè torqueat, & nun-
Mat 25. quam conſumat. *Ite*, inquit Iudex, *in ignem æternum*. & Iſaias,
Iſa.66. *Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* quæ verba Dominus in Euangelio apud Mar-
Mar. 9. cum ter in eodem capite repetiuit, vt nobis planè in cordibus imprimeret, pœnam gehennæ eſſe ignem æterno tempore duraturum, & corpus totum dolore acerrimo, per omnem æternitatem cru-

crudelissimè vexaturum. Qui viderunt hominem iusto iudicio hic in terris igne cremari, vix potuerunt conspectum eiusmodi supplicij tolerare, cùm tamen breuissimo tempore finiatur. Quòd si homo, quantumuis reus, ad integrum diem, in igne perseuraret; certè nullus ferre posset spectaculum tam horrendum. Dicat igitur intra se vnusquisque, si ferre non possum combustionem hominis viuentis, qui nihil ad me pertinet; quo modo ferre potero combustionem corporis mei ad vnam horam, vel diem, vel mensem, vel annum? & si hoc nimis mihi videtur horrendum, vt ne cogitare quidem id possim; qua stultitia ego ipse me tam grandi periculo expono, vt ardeam in æternum? Quòd si ista non credimus, vbi est fides nostra? si credimus, vbi est iudicium? vbi prudentia? si sanæ mentis sumus, & fidem Scripturis sanctis habemus: quo modo fieri potest, vt tam imma-

mani periculo imminente, non excitemur? Ingrediatur ergo in cor suum quicumque saluus esse cupit; & rebus omnibus attentissimè consideratis, ita se gerat, vt mors eum paratum inueniat, & non eum gehennæ ignis excipiat, sed in gaudium Domini sui feliciter ingredi mereatur.

CAP. IV.

De quarto præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de gloria beatorum.

RESTAT gloria Beatorum, quæ postremum locum inter nouissima tenet. De hoc nouissimo illa tria capita solum breuiter considerabo, quæ in superiori capite de gehennæ supplicijs consideraui: locum, tempus, & modum. Locus gloriæ beatorum cæle-

lestis paradisus est; tempus, æternitas, quæ finem nullum habet; modus, felicitas excedens omnem modum.

Incipiamus à primo. Paradisi cælestis locus est altissimus, supra omnes montes terræ, supra omnia elementa, supra omnes stellas. Inde enim in Scripturis sãctis dicitur Regnum cælorum, *domus Dei, ciuitas Regis magni, ciuitas Dei viuentis, Ierusalem cælestis.* Ex hoc sublimissimo situ ciuitatis cælestis, facilè possumus intelligere, multa esse priuilegia, siue prærogatiuas huius loci præ omnibus locis mundi totius. Primum enim, quò locus in hac rerum vniuersitate est altior, eò quoque est maior, atque capacior. Siquidem figura vniuersitatis rerum creatarum rotunda esse cernitur, sic vt orbis terræ centrũ mundi teneat; supremum cælum extremam, siue supremam spheram, latitudinis propemodum infinitæ complexu suo contineat.

Locus igitur beatorum, vt eſt altiſſimus, ſic etiam ampliſſimus eſt: quemadmodum è contrario locus perditorum, vt eſt omnium infimus, ſic eſt omnium anguſtiſſimus. Deinde locus altiſſimus, eſt etiam locus puriſſimus: certè enim aqua purior eſt, quàm terra; & aer, quam aqua; & ignis, quàm aer; & cælum, quàm ignis; & cælum empyreum, quàm cælum ſydereum. Denique locus altiſſimus, tutiſſimus etiam eſt, vt nō poſſit ad eum locum accedere malum vllum, neque flagellum appropinquare tabernaculo eius. Primum igitur ſedes beatorum eſt ampliſſima, vt poſſint beati homines de loco ad locum liberè cōmigrare, neque periculum erit, ne fortè fatigentur, cùm ex dote agilitatis, momentò poſſint de loco ad locum pergere. Quanta erit illa voluptas, nunc ab oriente ad occidentem migrare, nunc ab auſtro ad aquilonem ſe transferre: nunc orbem totū momentò

Pſ. 90.

cir-

circuire; dum perditi homines in gehēna ligatis manibus, & pedibus Mat.22
in omnem æternitatem vno in loco consistent? Sed maior adhuc felicitas erit hominum beatorum, dum aura illa purissima in cælo fruentur, quam neque tenebræ, neque caligines, neque vapores, neque ventorum flatus, neque pestis vlla inquinare poterit: dum vltra omnem modum miserabiles gehennæ incolæ tetra caligine, & fumo æstuantis fornacis, sine vlla spe auræ purioris, in loco illo horroris plenissimo iacere cogentur.

Quid iam de ciuitate superna dicam propter summam altitudinē ab omni proditione, vel malo quocumque tutissima? *Lauda Ierusalem Dominum*, inquit Sanctus Dauid, *Lauda Deum tuum Sion; quoniam confortauit seras portarum tuarum*. Ps.147.
Hæc verò portarum munitio, non id significat, quod verba sonant; dicitur enim in Apocalypsi de ciuitate cælesti, *Et portæ eius non claudentur per* Apoc 21

diem : nox enim non erit illic. Itaque *confortauit* Deus *feras portarum* Ierusalem cælestis, quia fecit eam in expugnabilem, ob altitudinem suam. Et si Draco in cælo pugnauit cum Michaele Archangelo, causa est, non quòd ex inferis in cælum conscenderit, sed quòd in cælo conditus, antequam confirmaretur in gratia, rebellauit à conditore suo; & in superbiam elatus æqualis esse tentauit Altissimo. Sed quia cælestis Ierusalem in pace fundata est, non potuit inimicus pacis in ea consistere, sed continuò *tanquam fulgur de cælo* cecidit : neque deinceps pedem in ea figere potuit : atque ab eo tempore nemo admittitur ad inhabitandam cælestem Ierusalem, nisi in pace perpetua fundatus, & solidissimè confirmatus, atque hæc de loco.

Luc. 10

Nunc de tempore pauca dicemus. Tempus habitandi cælestem Ierusalem, post Diaboli casum, est tempus sine tempore, id est duratio

duratio perpetua ſine fluxu dierũ, & noctium. ſic enim in Apocalypſi *iurauit* Angelus *per viuentem in ſæcula ſæculorum, quia tempus non erit amplius*. & Dominus in euangelio, completo die nouiſſimo dicet, *Sic ibunt hi*, videlicet iniqui, *in ignem æternum; iuſti autem in vitam æternam*. Hoc tantum erit diſcrimen, quòd iniqui æternitatem inuiti patientur, & quærent mortem, & non inuenient: iuſti autem nihil iucũdius audient, quàm beatam æternitatem, ideſt, vitam ſine timore moriendi; & ſtandi virtutem ſine timore cadendi.

Apoc.10

Mat.25.

Reliquum eſt, vt de modo, quo ſe habebunt in paradiſo poſt reſurrectionem Beati, paucis explicemus. Atque id vnum veriſſimè dici poſſe cenſeo, omnia bona, quæ in terris optantur, quamuis admixta malis plurimis, ea multo maiora, & ſine vlla admixtione malorum poſſidenda eſſe à beatis in cælo. Quæ in bonis numeran-

tur in terris, hæc ſunt, honor, poteſtas, diuitiæ, delitiæ. Honor in cælo hominum beatorum planè videri poſſet incredibilis, niſi is id affirmaret, qui mentiri non poteſt. Audi Dominum Chriſtum, qui eſt veritas, ſic loquentem in Apocalypſi beati Ioannis. *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut ego vici, & ſedi in throno Patris mei.* Quid obſecro ad hunc honorem addi poteſt? thronus certè filij Dei in cælo altiſſimus eſt, & qui in eo ſedet, honorem planè incredibilem conſecutus eſſe exiſtimari poteſt. Quis plauſus, quæ laudes reſonabunt in cælo coram Deo, & omnibus Angelis, quando homo aliquis, quondam mortalis, & fragilis, Dei manibus collocabitur in throno filij Dei, qui eſt *Princeps Regum terræ, & Rex Regum, ac Dominus Dominantium?* Certè ad hunc honorem nihil addi poteſt.

Apoc. 3.

Poteſtas autem eiuſdem hominis beati, tanta erit, quantam

ſu-

ſuſpicari vix poſſumus. Eiuſdem Chriſti promiſſio eſt in Euangelio, de ſeruo fideli, *Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.* Mat. 24. Quæ verba hoc planè ſignificant, ſeruum fidelem in cælo fore participem potestatis, quam Deus habet ſuper omnes res creatas. Et quanta eſt poteſtas Dei in res creatas? omnino maxima, & incomparabilis. Itaque dicentur, & veriſſimè erunt Sancti omnes Reges mundi totius, non ad annos paucos, ſed in omnem æternitatem. Atque hæc eſt ſententia, quam Chriſtus Iudex ſupremus in iudicio nouiſſimo pronunciabit, cùm dicet Iuſtis, *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis Regnum à conſtitutione mundi.* Mat 25

De diuitijs beatorum hoc ſolum ſatis eſſe deberet omnibus hominibus, quòd erunt diuitiæ ampliſſimæ, & ſemper duraturæ, dicente Propheta, *Gloria, & diuitiæ in domo eius.* &, *Erit Deus* Pſ. 111.

omnia in omnibus, vt Apoſtolus
1.Cor.15 loquitur iu Epiſtola ad Corinth. Quæ verba ſic exponit Theophilactus, & etiam ſanctus Anſelmus, vt ſenſus ſit, *Erit Deus omnia in omnibus*; quia nunc res vna nobis eſt cibus, alia potus, alia veſtis, alia domus, alia diuitiæ, alia voluptas, alia honor, alia poteſtas: ſed in cælo, poſt reſurrectionem, erit Deus beatis omnibus cibus, potus, veſtis, domus, diuitiæ, voluptas, honor, poteſtas. Erunt igitur beatis in cælo omnia pretioſa, omnia incorruptibilia, omnia diuina. Addit ſanctus Hieronymus in Epiſtola ad Amandũ, Deum futurum omnibus beatis omnia non ſolum corporalia, ſed etiam ſpiritualia; nunc enim gratiæ diuinæ non dantur omnes omnibus; ſed vni ſapientia, vt Salomoni; alteri bonitas, vt Dauidi; alteri patientia vt Iob; Cùm autem rerum omnium finis aduenerit, tunc omnia in omnibus erunt, vt ſinguli ſanctorum omnes virtu-

tes,

tes, & dona possideant. Quid quæso daret in hoc mundo auarus, vt diuitias omnes omnium possideret? quid luxuriosus, vt voluptates, quas cupit, omnes consequeretur? quid ambitiosus, vt honores, & dignitates, quas ambit, omnes assequi posset? Et tamen ista temporalia sunt, & cito peritura; & quod miserabilius est, breui cum sempiterna egestate, & dolore, & ignominia commutanda. Cur ergo non quærimus Deum, in quo vno bona omnia spiritualia, & corporalia, in omnem æternitatem mansura possidebimus?

Sed quid tandem de gaudio, & voluptate beatorum dicemus? Isaias, & Paulus exclamant, & dicunt, *Oculus non vidit, auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt quæ præparauit Deus diligentibus se*. Isa. 64. 1. Cor. 2. Verè enim parauit Deus iustis diligentibus se in cælesti patria gaudium, lætitiam, voluptatem, delitias, dulcedinem,

suauitatem, qualem nullus mortalium neque gustauit, neque cogitatione assequi vnquam potuit. Tria requiruntur, vt delectatio generetur, potentia, obiectum, & vnio potentiæ cum obiecto: & quo ista maiora sunt, eo maior gignitur delectatio. Nulla potentia in rebus creatis maior, & viuacior, & delectationis capacior est rationali voluntate: nullum obiectum præstantius, & amabilius, & suauius est essentia creato-
Ps. 33. ris. *Gustate*, inquit Dauid, *& videte, quoniam suauis est Dominus*. Et sapiens loquens de Sole,
Sap. 13. & Stellis. *Quorum*, inquit, *si specie delectati, Deos putauerunt, sciant quanto his dominator eorũ speciosior est. Speciei enim generator hæc omnia constituit*. Nulla coniunctio magis intima cogitari potest, quàm Dei cum voluntate rationali, dicente Apostolo.
1. Cor. 6. *Qui adhæret Deo, vnus spiritus est*. Coniunctio corporum, vt plurimum in superficie fieri solet;
ad

ad interiora non penetrat; & tamen ſic afficit homines corporalis voluptas, vt ad inſaniam quodam modo redigantur. Quam igitur ſuauitatem, quam dulcedinem guſtabit anima, quando ſic intimè coniungetur cum Deo, qui eſt ſuauitas infinita, vt vnus ſpiritus fiat cum eo? Hic mihi planè verba deſunt, vt explicare nullo modo queam, quod cogitando mecum ipſe reuoluo.

Adde, quòd omnis humana voluptas, quæ ex rebus creatis oritur, aut momentanea, aut certè breuiſſima eſt; voluptas autem, quæ ex coniunctione ſpiritus humani cum Deo, qui eſt ſuauitas infinita, nunquam omnino finietur. Et tamen tanta regnat in multis hominibus amẽtia, vt malint frui carnalibus voluptatibus, ſordidis, & modicis, & ad tempus breuiſsimum, quam maximis, & puriſsimis, & in omnem æternitatem ſine vllo dubio duraturis. Atque hæc de

quatuor nouissimis hoc loco sufficiant.

Cap. V.

De quinto præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de testamento condendo.

PRAEMISSA consideratione mortis appropinquantis, & aliorum nouissimorum; consequens est, vt qui discedere parat ex hoc mundo, disponat domum suam. Sic enim admonuit Isaias
Isa. 38. Ezechiam dicens, *Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues*. A qua molestia liberi sunt viri regulares, qui cum Apostolis
Mat. 19. dicere possunt, *Ecce nos reliquimus omnia*. Ex quibus fuit vnus sanctus Augustinus, de quo scribit Possidius in eius vita, *Testamentum*, inquit, *non fecit, quia vn-*

vnde faceret pauper Christi non habebat: Quamuis enim Episcopus esset, tamen more Regularium nihil proprij retinebat.

Porrò testamentum fieri debet ad initium morbi, nisi quis prudenter anteuerterit: & non leuiter errant, qui de testamento cõdendo non cogitant, nisi cùm ægritudine inualescente à cognatis, vel amicis coguntur; quo tempore vel delirare incipiunt, vel certè res suas non ea prudentia disponunt, qua disposuissent, dum bene valebant.

Oportet autem, vt primum omnium de ære alieno, si quo fortè granantur, restituendo cogitent. Deinde opes suas illis omnino relinquant, ad quos de iure pertinere intelligent, neque sinãt se trahi ad personas, quas magis diligunt, si quoquo modo repugnet iustitia. In ijs verò, quæ ab arbitrio dependent suo, consulant in primis gloriam Dei, deinde proximorum necessitates. Quòd

si for-

si fortè abundent diuitijs, quas, vti superuacaneas, pauperibus iã dudum distribuere debuissent; non existiment se conscientiæ satisfecisse, si hoc ipsum cum alijs criminibus suis sacerdoti aperuerint, & absolutionem obtinuerint; nisi res illas pauperibus erogari mandauerint, vel ipsi potius continuò erogauerint. Est enim sententia communis sanctorum Patrum, & præcipuorum Doctorum scholasticorum, res superuacaneas, pauperibus deberi. de qua re scripsimus in libro priore, capite nono, quæ repetenda non sunt. De ijs verò, quæ arbitrio suo donare poterunt, consulant viros pios, quæ sint opera charitatis magis grata Deo, pro loco & tempore. Alicubi enim magis vrgebit ædificatio Ecclesiæ, vel Cœmeterij; alibi collocatio paupercularum virginum in matrimonio; alibi multitudo ægrotantium in xenodochio; vel pauperum mendicantium in plateis; alibi redemptio captiuorum.

De-

Denique in huiusmodi distributione nulla est regula melior, quàm *fides sincera, & prouidentia perspicax*, vt scribit Sanctus Ambrosius. vel *charitas cum prudentia, & prudentia cum charitate coniuncta*, vt loquitur Sanctus Gregorius. Lib. 3. de offic. c. 48 3. p. past. admonit. 21.

Illud autem magni momenti esse videtur, vt eleemosynæ, quæ fiunt à viuentibus, vel vt fiant mandantur à morientibus; tunc potissimum aut fiant, aut mandentur, vt fiant, quando id, qui facit, vel mandat, est gratus Deo; tunc enim meritum magnum conciliant largienti; & eiusmodi boni eleemosynarij recipiuntur à bonis amicis *in æterna tabernacula*, iuxta promissionem Christi apud Lucam. Luc. 16 Si verò fiant, aut mandentur, vt fiant, ab homine impio; tunc eleemosynæ non prosunt ad vitam æternam, quicquid sit de alijs meritis; neque efficiunt, vt largitores recipiantur in æterna tabernacula. Quare consulendum est

à pru-

à prudenti confessario, vel amicis. homini, qui sibi conscius est, quòd testamentum condiderit, cùm iaceret in cœno lethalis peccati; vt post nouam confessionem integrè, & ritè peractam, confirmet, & approbet, ac ratum habeat id totum, quod in suo testamento dispsuerat, ac præsertim de eleemosynis post obitum suum, vel Ecclesiæ, vel pauperibus largiẽdis.

Addendum est postremò, vt qui in testamento suo multis muneribus affecit proximos suos; non obliuiscatur animæ suæ, præsertim cùm facilè fieri possit, vt non recta in cælum euolet, sed ad purgatoria loca deducatur. Itaque prudenter, & piè faciet, si partem eleemosynarum iubeat conferri sacerdotibus, qui pro anima ipsius sacrificia Domino offerant.

2. Mac. 12. *Sancta* enim, *& salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur*, vt dicitur in

Lib. de cura pro mortuis cap. 1. libris Machabæorum. Ex quo loco colligit sanctus Augustinus, multo

to magis iuuari animas defunctorum sacrificio corporis Christi; si iuuabantur sacrificijs pecorum in testamento veteri.

Cap. VI.

De sexto præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de Confessione peccatorum.

POST considerationem quatuor nouissimorum, & rebus domesticis expeditis, necesse est, vt homo senex; vel periculoso morbo laborans, seriò animum applicet, reiectis alijs curis, ad sacramẽtum pœnitentiæ ritè percipiendum. Sæpè enim accidit vt sacramentum pœnitentiæ, quo tempore magis est necessarium, illo ipso tempore minus accuratè suscipiatur. Qui enim graui morbo laborant, vel doloribus impediti,

diti, vel debilitate, aut deficiente iudicio, vel horrore propinquæ mortis, vel amore charorum, quos inuiti relinquunt; satis imperfectam confessionem peccatorum faciunt, & valdè ægrè contritionem veram, & perfectam in illis angustijs in se ipsi excitare queunt.

Testis ego possum esse huius difficultatis, quam ægroti vt plurimum patiuntur. Nam cùm aliquando inuiserem amicum, virum diuitem, & nobilem, qui ex peccato quodam graui perpetrato in morbum lethalem inciderat, atq; ei dicerem, nihil ei salutarius in eo temporis articulo esse posse, quàm veram peccatorum suorum pœnitentiam, & contritionem; quia Deus cor contritum, & humiliatum nunquam despicit. Respondit ille, & quid est contritio? non capio quid à me requiras. Subieci ego, hoc requiro, vt ex vero corde displiceat tibi, quòd in Deum peccaueris; & omnino sta-

ſtatuas, ſi diutius vixeris, nunquā amplius Deum offendere; idque totum procedat ex vero amore Dei, qui tibi innumerabilia beneficia præſtitit, cui tu ingratiſſimus pro beneficijs iniurias reddidiſti. Reſpondit ille, non intelligo, non ſum capax rerum iſtarum. Ita obijt, ſigna damnationis ſuæ ſatis aperta nobis relinquens. Hæc, & ſimilia exempla nos monent, vt cùm bene valemus, ſic conſcientiam noſtram exoneremus, & pœnitentiam veram agamus, ac ſi illa confeſſio vltima nobis eſſet futura.

Sed nihilominus tamen in ipſo graui morbo confeſsio ſacramentalis quanta fieri poteſt diligentia fieri debet: ac præſertim contritio excitanda eſt ex vero dolore pręteritorum, & propoſito firmiſſimo non amplius peccandi, ſi vlterius ſit viuendum. Neque ſolum de peccatis commiſsis pœnitentia agenda eſt, ſed etiam de operibus bonis omiſsis, ad quæ ex officio, vel ex charitate tenebamur.

mur. multi enim ſatis accuratè peccata in Deum vel proximum admiſſa conſiderant; omiſsionum autem facilè obliuiſcuntur, vel eas non magnifaciunt. Addere poſſum etiam hoc loco exemplum ſatis vtile.

Ægrotabat ad mortem Epiſcopus valdè doctus, & pius. Acceſſit ad eum Sacerdos vtrique noſtrum amicus, à quo hoc accepi, quod narro. Quæſiuit ab Epiſcopo communis amicus, an conſcientia eius ſatis pacata eſſet: reſpondit per gratiam Dei, nihil graue ſibi occurrere, quod in Deum ſe commiſiſſe ab vltima confeſsione meminiſſet. Addidit Sacerdos amicus, an conſcientia omiſsionum non eum reprehenderet, cùm Apoſtolus tam ſollicitè Epiſcopum Timotheum admonuerit dicens,
2. Tim. 4 *Teſtificor coram Deo, & Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos, & mortuos, per aduentum ipſius, & Regnum eius: prædica verbum, inſta opportunè, importunè, argue, obſe-*

obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. His auditis ingemuit bonus Episcopus, & ait, verè omissiones me non parùm exterrent: & his dictis, cæperunt oculi eius profundere flumina lacrymarum.

Porrò ijs, qui ad bene moriendum se parant, præcipuè contritio necessaria est: Confessio enim sine contritione, vel attritione vera, non sufficit ad salutem: satisfactio quoque, vel sine contritione non prodest, vel ægrè ab ægroto præstari potest. Contritio verò, quæ charitatem includit, etiam sine confessione, & satisfactione, cùm illæ præstari non possunt, ad salutem perducit. Nam, vt paulo ante diximus, *Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Ps. 50. Contritio igitur ægrotanti sollicitè quærenda nobis esse videtur: cuius rei habemus exemplum egregium sancti Patris Augustini, qui teste Possidio, qui eius vitam scripsit, in vltima ægritudine, ex

qua

qua defunctus est; describi sibi iussit psalmos Dauidicos, qui ad pœnitentiam pertinent; ipsosque quaterniones, iacens in lecto, contra parietem positos diebus suæ infirmitatis intuebatur, & legebat, & iugiter ac vbertim flebat. Et ne intentio eius à quoquam impediretur, cauebat. Ante dies fermè decem, quàm exiret de corpore, postulauit à familiaribus suis ne quis ad eum ingrederetur, nisi ijs tantum horis, quibus medici ad inspiciendum intrarent; vel cùm ei inferretur refectio: nam omni reliquo tempore orationi vacabat. O beatissimum, & sapientissimũ virum. Post baptismum susceptum, & peccata præteriti temporis ei dimissa, vixit annos tres, & quadraginta, in quibus vsque ad vltimam ægritudinem assiduè prædicauit verbũ Dei: scripsit libros innumerabiles, Ecclesiæ vniuersæ vtilissimos: vitam duxit sine querela, innocenter, & sanctissimè: & tamen in vlti-

vltima ſenectute, & morbo, per dies plurimos contritioni, & pœnitentiæ ita vacauit, vt in legendis pſalmis pœnitentialibus iugiter, & vbertim fleret. Et planè obſeruanda ſunt duo illa verba, *iugiter*, *& vbertim*. Non enim vna die vel hora contritioni vacauit, ſed per dies plurimos, ſæpiſſimè, & copioſiſſimè peccata ſua defleuit. & cuius generis peccata defleuit vir ſanctiſsimus? opinor, venialia tantum: vt non ſolùm à flammis gehennæ, ſed etiam ab igne purgatorio liber recta in cælum cõſcenderet. Et ſi vir ſanctus, & prudens delicta venialia per tot dies iugiter, & vbertim defleuit: quid faciendum eſſet illis, qui non ſolum pro delictis venialibus, ſed etiam pro criminibus lethalibus ſatisfacere debent Deo?

Igitur ægroti omnes, qui vicinam habent mortem, ita ſe comparent antequam ægrotent, vt in ſenectute, vel morbo non ſit illis neceſſarium grauia peccata expia-

re,

re, ſed pro leuioribus tantum, delictis pœnitentiam agere; & ſacra confeſsione, & communione, & vnctione ita ſe communire ſtudeant aduerſus inſidias Diaboli, vt ad patriam cæleſtem feliciter Deo duce, & Angelo ſancto cuſtode comitante perueniant.

Cap. VII.

De ſeptimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod eſt de Sacroſancto viatico.

Veteres Chriſtiani in adminiſtrando ſacro viatico, & ſacra vnictione ægrotis, primo loco inungebant ægrotos ſacra vnctione, deinde porrigebant ijſdem ægrotis Sacratiſsimum Chriſti corpus. Ac vt vnum, vel alterum teſtimonium adferamus, extat apud Laurentium Surium

rium tomo primo, vita ſancti Guilielmi Archiepiſcopi Bituricenſis, qui vixit temporibus Innocentij Tertij Pontificis. In ea ſic legitur, *Vnctionis Sacramentum humiliter, ac deuotè ſuſcepit. eo percepto, ſacroſanctam Euchariſtiam ſibi porrigi inſtantiſſimè poſtulauit; vt tanto itineris duce munitus, poſſet ſecurius hoſtium cuneos penetrare*. Id ipſum habetur de ſancto Malachia, in vita eius à ſancto Bernardo conſcripta, quòd videlicet Euchariſtiæ viaticum poſt extremam vnctionem acceperit.

Præter hæc duo teſtimonia, quæ demonſtrant ordinem inter extremam vnctionem, & Euchariſtiam, poſſunt adferri alia duo, quæ docent viaticum fuiſſe poſtremum, quamuis non fiat mētio vnctionis extremæ. In vita ſancti Ambroſij, quam ſcripſit Paulinus, habetur viaticum datum fuiſſe ſancto Ambroſio morte iam imminente; ita vt ſumpto viatico

ſtatim ſpiritum emiſerit. Idem omnino ſcribit Simeon Metaphraſtes de ſancto Ioanne Chryſoſtomo in vita ipſius. Itaque perſpicuum eſt, apud veteres vltimum ſacramentum fuiſſe viaticum corporis Domini.

Nos hoc tempore primum ægrotos munimus ſacro viatico, deinde poſt aliquot dies morbo creſcente inungimus oleo ſancto. Vterque ritus habet ſuas rationes. Veteres conſiderabant, olei ſancti venerabile ſacramentum inſtitutum fuiſſe tum ad bonam valetudinem recuperandam, tum ad peccata, ſiue peccatorum reliquias expellendas. Sic enim
Iac 5. loquitur ſanctus Iacobus, *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus; & ſi in peccatis ſit, remittentur ei.* Veteres igitur ſperantes ex hac ſacra vnctione ſani-

nitatem corporalem ægroti; non differebant hoc ſacramentum ad illud tempus, in quo deſperata eſt ſalus, medicorum iudicio; ſed cùm morbus incipiebat à medicis periculoſus iudicari, continuò ad ſacram vnctionem confugiebant. Id quod etiam poteſt intelligi ex eo, quod ſanctus Bernardus ſcribit in vita ſancti Malachię Epiſcopi: eundem ſanctum virum ægrotantem, ex cubiculo quod erat in parte ſuperiore domus, deſcendiſſe pedibus ſuis ad Eccleſiam, vt vnctionem extremam primùm, deinde viaticum acciperet; & his ſacramentis ſuſceptis, rediſſe etiã pedibus ſuis nullo adiumento ad cubiculum, & lectum ſuum. Noſtro tempore ægroti cùm audiunt mentionem fieri extremæ vnctionis, arbitrantur iam actum eſſe de vita ſua; eaque de cauſa cognati, vel amici ne ægrotos terreant, differunt hoc ſacramentum quamdiu poſſunt.

Eſt etiam alia ratio, quæ vete-

res mouebat, vt primo loco inungerent ægrotos, deinde viaticum eis præberent; quia videlicet in sacramento vnctionis remittuntur peccata, vt iam ex Apostolo Iacobo audiuimus: & ideo vocatur à nonnullis veterum extrema vnctio, *Pœnitentia infirmorum*. Peccatorum autem remissio & pœnitentia, rectissimè præponitur, tanquam præparatio, siue dispositio ad altissimum sacramentum Eucharistiæ, quod puritatem maximam requirit.

Denique sacramenta omnia cōcluduntur, & quasi consignantur sacramento corporis Domini. Sic enim qui baptizantur adulti, vt Hebræi, vel Turcæ, post baptismum continuò confirmantur, & admittuntur ad sacrificium Missæ, & sacrā eucharistiam percipiunt: sic etiam qui pœnitentiā agebant, pœnitentia peracta ad eucharistiam, saltem more veteri, semper accedebant. Illi etiam qui ordines minores, vel maiores accipiunt,

piunt, ſuſceptis ordinibus, ad ſacram communionem accedunt. Denique qui matrimonio iunguntur, ſacramentum coniugij ſacramento Euchariſtiæ muniunt, & confirmant. Noſtro tempore inuertitur ordo, non ſine cauſa rationabili. Sæpè enim accidit, vt extrema vnctio, ne terreātur ęgroti, differatur in longum tempus; & periculum eſt, ne interim ægrotus, vel vſum rationis amittat, vel alia de cauſa reddatur inhabilis ad ſacroſanctam euchariſtiā ritè percipiendam. Ideo igitur viaticum noſtro tempore præmittitur. Melius enim eſt, vt inuerſo ordine ſacramenta iſta miniſtrētur ægrotis, quàm vt altero, eoque ſaluberrimo careant. Vnctio enim extrema conferri poteſt ægroto etiam in agone poſito, & non intelligenti, vel ſentienti quid circa ſe agatur, modò tamen in viuis ſit: defuncti enim nullius ſacramenti capaces ſunt. Atque hæc de ordine ſacramenta egro-

tis conferendi.

Venio nunc ad pretiosum Christi corpus ægrotis vtiliter conferendum. Ac primum breuiter exponam, quid agendum sit ægroto, antequam sacramentum ad eũ deferatur: deinde quid agere debeat idem ægrotus, Christi corpore presente: denique quomodo se gerat, diuinissimo cibo recreatus.

Quod attinet ad primum, ego consulerem, nisi Patri spirituali aliquid vtilius suggerendum occurrerit; vt diligenter ægrotus cõsideraret verba illa Sancti Thomæ, *O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur*. Primum igitur attentè cõsiderabit, sacrosanctam eucharistiã præberi nobis viatoribus, per modum cibi, vt non deficiamus in via ad patriam, præsertim eo tempore, quo longo itinere fatigati vires minui solent. Dicitur

autem

autem hic cibus, *conuiuium*, & *ſacrum conuiuium*; quia licet detur in ſpecie ſolius panis, tamen eſt integrum, magnumque conuiuium; & conuiuium, non prophanum, ſed ſacrum; non corporis, ſed animæ: ideo additur, *In quo Chriſtus ſumitur*. eſt enim ſub illis ſpeciebus, ſiue accidentibus panis, verum Chriſti corpus, non ſeparatum ab anima, & diuinitate; ac per hoc res maxima, & pretioſiſſima, & ingens, dulciſſimumque conuiuium, omnem ſaporem ſuauitatis exuperans: ſed animæ nutriendæ, & delectandæ, non corpori accommodatum.

Qui ſint autem fructus, ſiue vtilitas huius cibi, additur, cùm dicitur, *Recolitur memoria paſſionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur*. Primus igitur fructus huius conuiuij eſt, memoria paſſionis Chriſti: ideo enim in duplici ſpecie, panis, & vini; corpus, & ſanguis Domini conſecratur, vt ſpe-

cies panis repręsentet corpus à sãguine separatum, ac per hoc mortuum; & species vini repræsentet sanguinem separatum à corpore, quamuis sub vtraque specie Christus totus, & viuens existat. Voluit enim Dominus, vt per hæc mysteria, iugis, & quotidiana memoria apud nos extaret venerandæ passionis suæ, per quam omnia mala euasimus, & omnia bona consequuti sumus. Hinc enim Dominus ipse dixit Apostolis suis, de hoc sacramento loquens, *Hoc*
Luc. 22. *facite in meam commemorationẽ*. & Apostolus Paulus hæc Domini
1. Cor. 11 verba exponens ait, *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*. hoc est, quotiescumque ad hoc sacrosanctum mysterium accesseritis, memores eritis, Christum Dominum vitam posuisse pro vobis; & hæc commemoratio durabit vsque ad secundum aduentum Domini, id est, vsque ad mundi cõ-
summa-

ſummationem . Voluit autem Dominus, nos aſſiduè memores eſſe paſſionis, & mortis ſuæ; quia ſciebat, hanc memoriam nobis vtiliſſimam fore; vt memores tam admirabilis charitatis ſuæ ergà nos omnem ſpem noſtram in illo poneremus, tum in vita, tum in morte. Quid enim negare poterit illis, pro quibus vitam ipſe ſuam tam alacriter poſuit?

Alter fructus huius cæleſtis cõuiuij notatur in verbis illis, *Mens impletur gratia*: quod eſt priuilegium ſacramenti Euchariſtiæ ſingulare, quando cum debita præparatione ſuſcipitur. Nam quemadmodum cibus corporalis, res vna eſt, & per manducationem ad ſtomachum traijcitur: tamen omnia membra corporis reficit, nutrit, roborat, exhilarat: contrà verò nimia cibi abſtinentia non ſtomachum ſolum inanem reddit, ſed omnia membra debilitat, extenuat, deformia, & languida reddit, ac tandem occidit: ſic ci-

bus iste diuinus omnes animæ spirituales potentias reficit, nutrit, roborat. Memoria, hoc sacro alimento, impletur gratia dulcissimæ recordationis beneficiorum Dei, ac præcipuè passionis Dominicæ, per quam liberati, & saluati sumus. Intelligentia, hoc eodem alimento, repletur gratia fidei, non habitualis tantum, sed etiam actualis; fides autem purificat corda ab erroribus plurimis, & replet mentem intelligentia rerum diuinarum, quæ incredibile gaudium parit. Denique voluntas, hoc ipso alimento, repletur gratia spei certissimæ, & charitatis ardentissimæ: quæ cùm sit regina virtutũ, omnes virtutes ad se trahit; quarum possessione homo ditissimus cælestium opum euadit. Sic igitur per hoc diuinissimum sacramentum mens repletur gratia.

Act. 15.

Denique *futuræ gloriæ nobis pignus datur*, per hoc idem salutiferum sacramentum. Sumpta est autem metaphora pignoris, ab

ab eo quòd inter homines non potest negari id, quod promissum est, quando in fidem seruandæ promissionis relictum est pignus. Reliquit autem Dominus corpus suum in Eucharistia, vt pignus cælestis beatitudinis; proinde qui moritur suscepto corpore dominico, cum debita puritate, & reuerentia; is pignus ostendet, & à cælesti felicitate excludi non poterit. Ostendit autem pignus, qui moritur vnitus Christo per veram charitatem, quam reliquit in anima digna perceptio huius salutiferi sacramenti. Tunc enim egreditur anima de corpore, vt *sponsa innixa super dilectum suum.*

Atque hoc est, quod scribit sanctus Ioannes in Apocalypsi, cùm dicit, *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*; idest, beati morientes, qui moriuntur coniuncti Domino, vt membra capiti. *Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo.* Filius au- Apoc. 14. Io. 3.

tem hominis Christus non ascendit sine corpore suo, cui ipse est caput. Proinde soli illi moriuntur in Domino, qui dum moriuntur, adhærent Domino, vt membra capiti: quod illi omnes obtinent, qui paulo ante mortem Christum in Eucharistia dignè percipiunt.

Atque hactenus de præparatione ægroti ad viaticum percipiendum, antequam viaticum ipsum sit præsens. Nam statim atque sacrum viaticum allatum est, debet ægrotus eo modo quo potest, assurgere, & Dominum suum vel in genua prouolutus, vel certè inclinato capite adorare. Sæpè autem Dominus vires præbet, vt homines, etiam moribundi, in illa hora consurgant, & genua flectant. Sic enim legimus de sancto Guilielmo Archiepiscopo Bituticensi, *Vt autem Dominum, & Creatorem suum ad se venisse cognouerat, illicò resumptis viribus de strato prosiliens, tanquam iam febris omnis abscessisset, non sine stupo-*

re circumstantium, maximè quòd iam ferè in supremo spiritu positus videretur, concito gradu procedit obuiam saluatori suo, vires subministrante charitate; flexisque genibus, totus lacrymis diffluens, illum adorat: vtque sæpius genua possit flectere, crebrò prostratus erigitur; illique suum agonem tota deuotione commendat; orans vt quicquid purgandũ superest, ipse purgare dignetur, ne quid funestus possit inuenire inimicus.

Videtur autem mihi optimum factu, vt ægrotus antequam Domini corpus accipiat, recitet, vel recitari audiat versiculos illos sancti Thomæ Aquinatis, qui simul fidem protestantur, & spem erigunt, & charitatem accendunt. Sunt autem hi.

Adoro te deuotè latens Deitas:
Quæ sub his figuris verè latitas.
Tibi se cor meũ totum subijcit,
Quia te contemplans totum deficit.

Vi-

Visus, gustus, tactus in te fallitur,
Sed auditui soli tutò creditur.
Credo quicquid dixit Dei Filius,
Nihil veritatis hoc verbo verius.
In cruce latebat sola Deitas,
Sed hic latet simul & humanitas.
Ambo tamen credens, atque confitens,
Peto quod petiuit latro pœnitens.
Plagas, sicut Thomas, non intueor,
Deum tamen meum te confiteor.
Fac me tibi semper magis credere,
In te spem habere, & diligere.
O memoriale mortis Domini
Panis verus vitam præstans homini,
Præsta meæ menti de te viuere,
Et te illi semper dulce sapere.
Pie pelicane IESV *Domine*

Me

Me immundum munda tuo san
guine,
Cuius vna stilla saluum fa-
cere
Totum mundum posset omni
scelere:
IESV, *quem velatum nunc*
aspicio,
Quando fiet illud, quod tam
sitio,
Vt te reuelata cernens facie,
Visu sim beatus tuæ gloriæ?

His versiculis deuotissimè recitatis, vel auditis, præmissa confessione ordinaria, *Confiteor Deo*, &c. & accepta sacerdotis absolutione, & benedictione; & dicto, *Domine non sum dignus*; summa qua potest humilitate, & deuotione adiungat, *In manus tuas Domine*, &c. & sacrosanctum ac cælestem cibum securè accipiat.

Sumpto viatico restat gratiarũ actio pro tam eximio Dei beneficio. Et præter orationes vocales, quæ ex pijs libellis recitari solent, valde vtile esset, vt qui viati-

ticum accepit, ingrederetur cubiculum cordis sui, & tacitus intra se meditaretur verba illa dulcissima Domini IESV, quæ habentur in Apocalypsi, *Ego sto ad ostium, & pulso; si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.* Apoc. 3.
Hæc enim propriè conueniunt illis, qui à sacra communione recedunt. Dominus enim, qui hoc sacramentum instituit in specie conuiuij, nihil aliud magis cupit, quàm vt Christiani ad conuiuium istud accedant: & hoc significatur illis verbis, *Ego sto ad ostium, & pulso*; idest, ego me ipse inuito, ad commune conuiuium, vt simul pascar. *Si quis mihi aperuerit*, assentiens bono desiderio à me illi inspirato, vt simul conuiuamus; *intrabo ad eum*, per sacrosancti cõuiuij communicationem: *& cœnabo cum illo, & ipse mecum*. Deus enim cœnare dicitur nobiscum, quando delectatur de nostro spirituali profectu, iuxta

ta illud Prophetæ, *Lætabitur Dominus in operibus suis*. Et in eodem loco, *Iucundum sit ei eloquium meum, ego verò delectabor in Domino*. Quibus verbis exprimitur mutua delectatio, & quasi dulce conuiuium Dei cum anima, & animæ cum Deo. Deus enim delectatur de profectu spirituali animæ; & anima delectatur de acceptis à Deo beneficijs, quorum præcipuum est, quod ipse idem per hoc magnificum sacramentum cum anima quodam modo conglutinari dignetur. Ps. 103.

Cogitet igitur anima fidelis, post acceptum viaticum, quàm dulce, & quàm fructuosum sit habere hospitem Christum, dum sacræ illæ species durant, non solùm vt Deum, sed etiam vt hominem; & posse cum illo cum fiducia agere, & pericula, atque angustias suas, in exitu de corpore, cum illo communicare; seque illi ex toto corde commendare, atque ab eo petere, vt tentato-

rem

rem reprimat; Angelum sanctum comitem sibi adiungat, atque ad portum salutis se perducat.

CAP. VIII.

De octauo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de Vnctione extrema.

VLTIMVM Sacramentum est Sacra vnctio, quæ magnam consolationem ægroto adferre potest, si virtus eius intelligatur, & ipsum Sacramentum opportuno tempore percipiatur. Duo sunt effectus huius Sacramenti, vt capite superiori dicebamus: sanitas corporalis, & remissio peccatorum. De vtroque effectu paucis disseremus. De primo sic loquitur Sanctus Iacobus,
Iac. 5. *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super*

per eum, vngentes eum oleo in nomine Domini ; & oratio fidei saluabit infirmum . Hæc sanè satis aperta, & certe promissio est.

Cur autem rarissimè nostro tẽpore, conualescant ægroti, hac vnctione suscepta; duæ sunt causæ : vna est quia nostro tempore serius quàm oporteret, hoc Sacramentum exhibetur ægrotis: neque enim per hoc Sacramentum miracula expectanda sunt, quale miraculum esset, si is, qui agit animam, continuò conualesceret. Verùm si hoc Sacramentum conferretur ægrotis, quando periculosè ægrotare incipiunt, sæpè videremus effectum sanitatis, quæ non quidem in momento, sed tẽpore suo succederet. quæ causa est cur extrema vnctio non conferatur ijs, qui propter commissa crimina à carnifice interficiuntur. Isti enim non nisi apertissimo miraculo à mortis periculo liberari possunt. Altera causa est, quia non semper expedit ægroto à mor

bo

bo ſuo liberari, ſed expedit potius mori; & oratio Eccleſiæ, qualis eſt, quæ funditur in hac vnctione, non petit abſolutè ſanitatem ægroti; ſed ſi vtile illi ſit ad ſalutem æternam, eo tempore conualeſcere.

Alter effectus huius ſacramenti eſt remiſſio peccatorum. Sic enim loquitur ſanctus Iacobus, *Et ſi in peccatis fuerit, remittentur ei.* Sed quoniam remiſſio peccati originalis propriè pertinet ad baptiſmũ; remiſſio peccati actualis, tum ad baptiſmum, ſi baptizentur adulti; tum ad ſacramentum pœnitentiæ: ideo Theologi docent, peccata, quæ remittuntur in ſacramento vnctionis extremæ, eſſe reliquias peccatorum. Sunt autem duo genera eiuſmodi reliquiarum: aliquando enim reliquiæ peccatorum dicuntur peccata ipſa lethalia, aut venialia, quæ poſt ſacramentum pœnitentiæ iam ſuſceptum, commiſſa ſunt, & non ſunt poſtea confeſſa-

rio

rio manifestata ; vel ex ignorantia, quia non sciebat pœnitens illa esse peccata lethalia ; vel ex obliuione, quia memoriæ non occurrerunt ; & ideo non quæsiuit ægrotus confessarium, cui illa confiteretur. Has igitur reliquias peccatorũ sacra vnctio delet. Et de hoc genere peccatorum dicit sanctus Iacobus, *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod etiam satis aperte docent Concilium Florentinum, & Tridentinum sess. 14. can. 2.

Aliud genus reliquiarum peccatorum est quidam horror, & torpor, siue tristitia, & mæror, quæ inuadunt ægrotos: & huc respicit illa promissio Sancti Iacobi, *Et alleuiabit eum Dominus.* Exhilarat enim hoc Sacramentum ægrotos, quando attendunt ad promissiones diuinas, quæ in hoc venerabili Sacramento exprimuntur : atque ea de causa, non deberet differri ad extremum illud tempus, quo ægrotus nihil audit,

vel

vel nihil intelligit.

Quanta verò ſit vtilitas huius Sacramenti, ex ipſa forma verborum intelligi poteſt. Inunguutur enim Sacro oleo præcipuè quinque loca corporis, in quibus ſedes ſunt quinque ſenſuum, videlicet ſenſus videndi, ſenſus audiendi, ſenſus olfaciendi, ſenſus guſtandi, & ſenſus tangendi; & interim Sacerdos dicit, *Indulgeat tibi Dominus quicquid deliquiſti per viſum, auditum,* & ſic de alijs. Et quoniam oratio illa eſt forma Sacramenti; ſine dubitatione vlla efficaciter operatur id, quod verba ſonant, niſi aliquid impediat ex parte ſuſcipientis.

Quanta verò ſit in hoc Sacramento liberalitas, & benignitas Dei noſtri; facilè intelliget, qui cogitauerit, quanta multitudo peccatorum profluat ex his quinque fontibus peccatòrum. Atque hæc cauſa eſt, cur Sanctus Malachias Epiſcopus Hibernus, cuius vitam ſcripſit Sanctus Bernardus,

cùm

cùm diſtuliſſet ad aliquot horas miniſtrare Sacramentum vnctionis extremæ cuidam nobili feminæ ægrotanti, & illa interim vitam cum morte commutaſſet: tanto dolore correptus ſit, vt in cubiculo mulieris defunctæ cum ſuis presbyteris tota nocte iacuerit orans, & lugens; culpæ ſuæ deputans, quod illa pia mulier per Sacramentum extremæ vnctionis, vel non conualuiſſet, vel tam largam indulgentiam peccatorum de Domini liberalitate non percepiſſet. Quia verò Sanctus ille Epiſcopus, amicus Dei erat, à Domino ſuo precibus & lacrymis obtinuit, vt mulier illa reſurgeret, & ab eodem Sancto viro cum ingenti deuotione inuncta, vtrumque effectum Sacræ vnctionis acciperet. nam & planè conualuit, & ad multos annos ſuperuixit, & indulgentiam peccatorum, vt piè credimus, non amiſit. Hoc exemplum tanti viri, & ab alio Sanctiſſimo viro fideliter literis commen-

men-

mendatum; potest omnibus facilè persuadere, quanti fieri debeat hoc venerabile Sacramentum.

Cap. IX.

De nono præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de prima tentatione Diaboli, idest, de hæresi.

PRopinqvante morte, diabolus aduersarius noster, *tanquã leo rugiens* non deest sibi, sed tãquam ad prædã velox accurrit, & totis viribus in extrema illa lucta, moribundum aggreditur. Primum verò prælium inchoare solet à tentatione circa fidem. Nam & res quas credimus, non solùm supra sensum, sed etiam supra rationem naturalem ascendunt; & ipsa eadem fides, fundamentum

iu-

iustificationis nostræ est;& eo fundamento euerso omnis ædificatio bonorum operum corruit. Est autem hæc tentatio facilè omniũ grauissima, quia prælium nobis est cum aduersario, non solùm doctissimo,& acutissimo,sed etiam eiusmodi prælijs assueto ab exordio mundi. Ipse omnes Principes hæreticorum seduxit, quorum non pauci, viri optimi, & sapientissimi fuerant. Rectè igitur Apostolus nos admonet dicens, *Non* Ephe.6. *est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem*, id est, aduersus homines; *sed aduersus spiritualia nequitiæ in cælestibus*; idest, aduersus dæmones, qui spiritus sunt: & spiritus nequissimi, & astutissimi, & ex cælo aereo nos omnes vident. Arma nostra in hoc prælio non sunt disputationes, sed simplex veritatis fides. Sic enim Principes Apostolorum nos docent. Apostolus Petrus, *Aduersarius*, inquit, *vester diabolus, tanquam leo rugiens cir-* 1. Pet.5

cuit quærens quem deuoret; cui resistite fortes in fide. & Apo-
Ephes. 6 stolus Paulus, *In omnibus*, inquit, *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Itaque ex doctrina Apostolorum non oportet cum Diabolo disputare, sed clypeo fidei excipere, & retorquere omnia tela ipsius quantumuis ignita, & ardentia, id est, efficacia, & subtilia esse videantur.

Habemus exemplum valdè tremendum apud Petrum Barocium, Episc. Patauinum, qui scripsit libros tres de ratione bene moriẽdi. Is in libro secundo sic loquitur, *Fuere, quemadmodum audiui, duo quondam viri eruditissimi, & omnium, qui ex eodem gymnasio essent, in disputando facilè principes: ac ijdem bene morati, maximèque religiosi. E quibus vnus cùm excessisset è viuis, ei qui superstes erat, in sua fortè bibliotheca, scripturæ sacræ studijs incumbenti, totus ardẽs ap-*

pa-

paruit; territoque, ac quæ nam ei tam grandis pœnæ causa foret, interroganti; gemens, dolensque respondit: Cùm essem migraturus è vita, venit ad me hostis antiquus; & quoniam apprimè eruditum nouerat, sciscitari cœpit, de fide quid crederem. Ego, quæ in Apostolorum symbolo sunt, credere me respondi. Ille exponi sibi quædam, quæ minus lucida viderentur, rogauit. Exposui, vt in Symbolo Athanasij legeram. Neque enim lucidius, aut verius exponi posse putabam. Tum ille, non est, ait, vt putas: sed quæ ad Patrem pertinent, partim aperta, & vera; partim obscura & falsa sunt. Nam ipse quidem æternus est, non tamen vt semper Deus, sic semper & Pater: sed prius Deus postea Pater. Ad hæc cùm ego exclamarem hæreticum esse documētum, doctrinamque diabolicam: non est, inquit ille, clamoribus differendum, sed rationibus, si veritatis indagandæ studio duci-

mur. Ego quid pro mea sententia sit dicere facilè possum: tu quid pro tua sit, explicare si poteris, ab errore me grandi liberaueris. Ipse miser, qui ingenio, & doctrinæ meæ magis, quàm æquum erat, confiderem, cum eo tanquam cum vno quolibet hominum cæterorum disputare cœpi; tandemque rationibus, quas mihi ex aduerso plurimas ingerebat, &, quod magis admiratus sum, scripturæ sacræ testimonijs in errorem me paulatim tam nefarium misit, vt iam neque Filium, neque Spiritum sanctum Deum putarem. Interim rapuit animam mors, & qualem reperit, Iudici obtulit. Ab eo discedere in hunc ignem sum iussus: quem, & si maximus est, tolerabilem tamen vtcumque putarem, si post mille annorum millia finiendus foret. Sed æternus est, idemque tantus, quantum nulla apud nos vidit ætas: vt me in singulas fermè horas scientiæ meæ pœniteat, quæ

in

in tam immane præcipitium me deiecit; & hæc dicens euanuit. At ille tum rei nouitate, tum verò amici damno permotus, vt in se primum reuersus est, cum ijs, qui sibi amicissimi erant, quod viderat contulit; petijtque quid nam aduersus eiuscemodi rem factu optimum ducerent. Decretum in commune est, vt ad eam se quisque fidem referret, quam Catholica seruat Ecclesia. Paulo post in ægrotationem, ex qua mortuus est, incidit. Et ecce ad eum itidem antiquus hostis, prioris disputationis successu animosior venit; quærit de fide, quid credat. Respondet credere se, quæ Mater Ecclesia credit. Rursus antiquus hostis, quid nam credat Mater Ecclesia, sciscitatur. Et ille, quod ego, inquit; atque in hunc modum, audientibus his, qui astabant, veluti ab aliquo interrogatus, credo, quæ credit Ecclesia; & Ecclesia credit, quæ ego credo, tantisper dicere non cessa-

uit, dum animam redderet. Ita factum est, vt delusa inimici versutia, ipse in cœlum migraret. Et post paucos dies amicis, quos, quidnam in huiuscemodi re factu optimum videretur consuluerat, longè alio habitu corporis apparens, gratias egit, quòd eorum consilio ad cæleste Regnum ascenderat. Quæ nos vti sunt gesta describere superfluum arbitrati non sumus, vt horum vel infortunio, vel successu discere vnusquisque posset, de fide cum Diabolo disputari non oportere: sed satis esse, si ad eam vnusquisque se referat fidē, quam Catholica seruat Ecclesia. Hæc Barocius, cui nihil est, quod addamus.

CAP.

Cap. X.

De decimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de secunda tentatione, idest, de desperatione.

Altera tentatio solet esse de desperatione, qua tentatione Diabolus solet non solum improbos homines, sed etiam valdè pios aliquando vexare. Et quidem homines valde improbos satis facile, imminente morte in desperationis barathrum detrudit. Subijcit enim ante oculos mētis omnia omnino crimina, quæ dum viuerent, gesserunt: vt de quodam milite scribit venerabilis Beda in libro quinto historiæ gentis suæ, cuius hæc sunt verba. *Fuit quidam temporibus Coenredi, qui post Edilredum regnauit,* Lib. 5. c. 14.

vir in laico habitu, atque officio militari positus: sed quantum pro industria exteriori Regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulò, vt confiteretur, & emendaret, ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superuentu, tempus omne pœnitendi, & emendandi perderet. Verum ille, licet frequenter admonitus, spernebat verba salutis; se seque tempore sequenti pœnitentiam acturum esse promittebat. Inter hæc tactus infirmitate cecidit in lectum, atque acri cœpit dolore torqueri. Ad quem ingressus Rex (diligebat enim eum) multum hortabatur, vt vel tunc antequam moreretur, pœnitētiam ageret commissorum. At ille respondebat, non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cùm ab infirmitate resurgeret; ne fortè exprobrarent sibi sodales quòd timore mortis faceret ea, quæ sospes facere noluerat. Fortiter quidem,

vt

vt sibi videbatur locutus, sed miscrabiliter, vt postea patuit, dæmoniaca fraude seductus est. Cùmque morbo ingrauescente, denuò ad eum inuisendum, ac docendum Rex intraret, clamauit statim miserabili voce, Quid vis modò? quid hùc venisti? non enim mihi aliquid vtilitatis, aut salutis potes vltra conferre. At Rex, noli, inquit, ita loqui, vide vt sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi conscientiam certus præ oculis habeo. Paulo ante intrauerunt ad me duo pulcherrimi iuuenes, & resederunt circa me, vnus ad caput, & vnus ad pedes: protulitque vnus libellum perpulchrum, sed valde modicum, ac mihi ad legendum dedit, in quo omnia, quæcunque bona feceram intuens scripta reperi: & hæc erant nimis pauca & modica. Tunc subito superuenit exercitus malignorum, & horrendorum spirituum. Tunc ille, qui obscuritate tenebrosæ faciei,

& primatu sedis maior esse videbatur, proferens codicem horrendæ visionis, & magnitudinis enormis, & ponderis penè importabilis, iussit vni ex satellitibus suis mihi ad legendum deferri. Quem cùm legissem, inueni omnia scelera, non solum quæ opere, vel verbo, sed etiam quæ tenuissima cogitatione peccaui, manifestissimè in eo tetris esse descripta litteris. Sic loquebatur miser desperans; & non multo post defunctus, pœnitentiam, quam ad breue tempus cum fructu veniæ facere supersedit, in æternum sine fructu pœnis subditus facit. hæc venerabilis Beda. Vbi manifestè videmus, hostem nostrum Diabolum, primum egisse cum isto miserabili milite, vt non ageret pœnitentiam, spe vitæ longioris; deinde adegisse eum ad desperationem.

Lib. 5. c. 15. hist. Alterũ exemplũ habetur apud eumdem auctorem in sequenti capite, vbi sic loquitur, *Noui*, inquit, *ipse fratrem, quem vtinam*

non

non nossem, cuius etiam nomen, si hoc aliquid prodesset, dicere possem, positum in monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter viuentem. Hic percussus languore, atque ad extrema perductus, vocauit fratres, & multum mœrens, ac damnato similis cœpit narrare, quia videret inferos apertos, & satanam immersum in profundum tartari: Caipham quoque cum cæteris qui occiderunt Dominum iuxta eum flammis vltricibus contraditum; in quorum vicinia, inquit, heu misero mihi locum aspicio æternæ perditionis esse præparatum. Audientes hæc fratres, cœperunt diligenter hortari, vt vel tunc adhuc positus in corpore pœnitentiã ageret. Respondebat ille desperans, Non est mihi modò tempus vitam mutandi, cùm ipse viderim iudicium meum iam esse completum. Talia dicens sine viatico abijt, & corpus eius in vltimis est monasterij locis humatum. hæc Beda. Quod autem hic miserabilis mo-

nachus dicit, non fuisse tunc sibi tempus vitam mutandi; non ex veritate, sed ex Diaboli persuasione dicit. Spiritus enim sanctus apertissimè clamat per Ezechielem Prophetam, Deum semper esse paratum amplecti eos, qui conuertuntur à peccato ad pœnitentiam. quod apertius docet sanctus Leo Papa in epistola ad Theodorum Foroiuliensem Episcopum his verbis, *Misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere, nec tēpora definire; ad quem nullas patitur venire moras cōuersio, dicente Spiritu Dei per Prophetam, Cùm conuersus ingemueris, tunc saluus eris.*

Ezech. 18. & 33

Addam exemplum vnum, vel alterum, quibus demonstretur, à Dæmone tentari etiam pijssimos viros in exitu de hac vita, de peccato desperationis. Extat apud Laurentium Surium Vita B. Comitis Elzearij, qui vixit in virginitate cum coniuge sua Dalphina, & post sanctissimam mortem multis

Tom. 5. ad diem 27 Sept.

multis ſignis, & miraculis claruit. Is tamen in exitu de hac vita tentationes grauiſſimas tolerauit. Sic enim ſcribit auctor in vltimo capite. *Ad extremum in agone poſitus vultum prætulit valde terribilem, vnde colligi liceret, eum in magno verſari labore ob quædam illi obiecta: atque ſub eiuſmodi conflictu exclamauit, magna eſt Dæmonum vis: ſed eam penitus eneruarunt virtus, & merita ſacroſanctæ incarnationis, & paſſionis* IESV *Chriſti. Poſt paululùm rurſus exclamans ait, planè vici. poſt aliquantulum temporis ſpatium, cum ingenti clamore dixit, totum me diuino iudicio committo. Atque bis dictis reparatus eſt vultus eius, & quodam rubore, atque ſplendore, multaque elegantia perfuſus reddidit ſpiritum.*

Alterum exemplum multo adhuc terribilius, extat apud Ioannem Climacum, qui refert, monachum quemdam valde venerabi-

bilem, nomine Stephanum, cùm annos circiter quadraginta in eremo vixisset ieiunijs, vigilijs, lacrymis, precibus, alijsque virtutibus exornatus; ad exitum tandem peruenisse. Cùm autem in extremo illo agone constitutus, à Dæmonibus multorum criminũ reus fieret, vt ad desperationem impelleretur; repente obstupuisse animo, & apertis oculis clara voce respondere cœpisse, aliquando quidem, *Ita sanè re vera ita est, sed pœnitentia, & lacrymis crimen dilui*. aliquando verò, *non est ita, mentimini*. Deinde rursum, *Verum loquimini, sed fleui, sed ministraui*. In quibusdam tamen, *verè me accusatis, & quid respondeam non habeo*. Atque ita obijt ambiguum relinquẽs, saluus ne, an reprobus esset. Hæc igitur & alia eiusdem generis exempla nos monent, vt ante horam illam sollicitè conscientiam nostram expurgemus, & nunquam de misericordia Domini diffidamus.

CAP.

Cap. XI.

De vndecimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de tertia tentatione, id est odio Dei.

ADVERSARIVS noster Diabolus non solum nititur quantum potest, vt moribundos spoliet fide, & spe, & inducat in hæresim, & desperationem; sed etiã contendit, amicos Dei ab amicitia eius separare, & inducere in odiũ Dei, & blasphemias, & magicas artes. Isti vt plurimum non timent mortem, nec pœnas gehennæ. Sperant enim se apud inferos felicem vitam acturos, vtpotè socios dæmonum, quos in inferis regnare arbitrantur. Scribunt de hac re Grillandus in libro de sortilegis quæstione nona, num. 2. &

ex

ex eo Martinus del Rio libro ſexto diſquiſitionum magicarum, capite primo, ſectione tertia. Sic igitur loquuntur hi auctores. Poſtquam captæ ſunt maleficæ, vt ipſæmet ſæpè faſſæ ſunt, tunc Diabolus nihil aliud ſatagit, nec laborat in alio, niſi in perſuadendo, vt perſiſtant in ſententia vſque ad mortem. Adducantur licet in ſupplicij locum, ignisque ſuccendatur; ſe illorum corpora, & laqueo, & flammis palam erepturū, facturumque, vt ex flammarum contactu nullum dolorem percipiant. Quòd ſi mori illas contingat incendio, mortem illam cruciatus expertem fore; migraturas ex huius vitæ miſerijs abſque ſupplicij ſenſu, vt in futuræ vitæ beatitudinem transferantur. illic eas dæmonibus ſimiles fore, eodem robore, ſcientia, diuitijs, potentia, voluptate, quibus ipſe dæmon potitur ac pollet, fore donandas; ſic diabolus mendax fallit.

Sunt præterea quidam alij, qui quam-

quamuis malefici, vel magi propriè non sint; tamen sic ab auaritia excœcati sunt, vt parum omnino ab infidelibus absint. Neque enim sine causa beatus Apostolus auaritiam appellauit, idolorum seruitutem. Ephes 5. Colos. 3

Ego ipse inuisens aliquando ægrotum morti propinquum, cùm inciperem loqui de præparatione ad exitum de præsenti vita: respondit constanti animo, & sine vllo metu, ac dixit, *Ego Domine cupiui alloqui te, non pro me, sed pro coniuge mea, & filijs meis. Ego enim propero ad inferos, neque est quod aliquid pro me agas.* hæc verò protulit animo tranquillo, ac si de itinere ad villam, vel oppidum aliquod loqueretur. Ita nimirum Diabolus animam eius sibi subiecerat, vt non cuperet, nec vellet ab eo diuelli. Nec tamen magus, aut necromanticus erat, sed artem exercebat valde periculosam; & intentus lucro per fas, & nefas, oblitus videbatur

non

non solùm Dei, sed etiam animæ suæ. Summa est, cùm multis verbis illum ad meliorem mentem reuocare tentassem, nihil efficere potui. Cupiet fortasse aliquis nosse, quam ille artem exerceret. dicā vt eius interitus alijs hominibus eiusdem artis, si qui sunt ei similes, resipiscant. Procurator caussarum erat, ex illorum numero, qui non multum laborant, vtrum causam iustam, an iniustam defendendam suscipiant. Atque interim vtrique parti iniuriā faciunt, modò ipsi marsupium impleant.

Addam vnum, quando in hunc sermonem incidi. Vir quidam apprimè doctus cùm mecum ageret, & merita causæ cuiusdam exponeret, ego sermonem eius interrumpens aio, videris mihi caussam iniustam fouere: ille assentiens respondit, ego non sum aduocatus veritatis, aut iustitiæ, sed clientis mei: meum est exponere merita causæ, quam defendendam suscepi: Iudex viderit, pro qua par-

parte ſententiam ferat. At ego, nolo, inquam, mihi fidem habeas, ſed ſancto Thomæ Aquinati, Doctori ſummo & ſanctiſſimo. is enim in ſecunda parte ſummæ Theologicæ ſic loquitur, *Reſpondeo, dicendum, quòd illicitum eſt alicui cooperari ad malum faciendum, ſiue conſulendo, ſiue adiuuando, ſiue qualitercunque conſentiendo. quia conſilians, & coadiuuans quodam modo eſt faciens: & Apoſtolus dicit ad Romanos ſcribens, quòd digni ſunt morte non ſolùm qui faciunt peccatum, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. vnde, vt ſupra dictum eſt, omnes tales ad reſtitutionem tenentur. Manifeſtum eſt autem, quòd Aduocatus auxilium, & conſilium præſtat ei, cuius cauſæ patrocinatur. vnde ſi ſcienter iniuſtam cauſam defendit, abſque dubio grauiter peccat, & ad reſtitutionem tenetur eius damni, quod contra iuſtitiam per eius auxilium altera pars incurrit.*

22 q. 71. art. 3.

Rom. 1.

rit. ſi autem ignoranter iniuſtam cauſam defendit, putans eſſe iuſtam; excuſatur ſecundum modum, quo ignorantia excuſari poteſt. hæc Sanctus Thomas: explicat autem Caietanus Cardinalis vltima verba Sancti Thomæ, dicens, *Qui omnino defendiſſet, ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam cauſam, quamuis neſciat iniuſtam eſſe, non ex ignorantia, ſed cum ignorantia, quæ non excuſat; patrocinatur iniuſte. qui etiam non curat diſcernere, & penetrare, an iuſtam, vel iniuſtam cauſam ſuſcipiant; manifeſtè negligunt ſcire id, quod tenentur ſcire.* hæc ille.

Ad has tentationes addi poteſt alia, quæ non tam nocet, quàm prodeſt, quamuis diabolus ea vtatur, vt noceat. Solet enim ipſe hoſtis generis humani plerunque adeſſe, ſeque terribili facie oſtendere morituris; vt eos ſi decipere non poteſt, ſaltem impediat ab alacritate, & ſtudio orationis. Sic de B. Martino ſcribit Seuerus Sulpi-

pitius, morienti apparuisse diabolum, eique à Sancto Martino dictum, *quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies.* Scribit quoque venerabilis Petrus Damiani in vita Sancti Odilonis; apparuisse prædicto Odiloni paulo ante mortem diabolum teterrima specie, de quo sic ipse B. Odilo locutus dicitur, *In ipsa meæ decessionis hora, in illo angulo (ostendebat enim quasi digito locum) vidi figuram quamdam trucem nimis atque terribilem, quæ mihi teterrimæ suæ visionis horrorem, atque formidinem tentauit, incutere: sed Christi confortante virtute, nulla me potuit infestatione nocere.* Scribit etiam sanctus Adelelinus Sagiensis Episcopus apud Laurentium Surium in vita Sanctæ Opportunæ virginis, morienti S. Opportunæ apparuisse diabolū in specie nigerrimi Æthiopis, cuius capilli, & barba distillabant quasi picem calidam, & liquidam, oculi eius erant quasi ferrum ignitum,

22. Aprilis.

quod

quod de fornace multis ſcintillis emicans producitur: de ore & naribus eius flamma exibat,& vapor ſulphureus.

Cur autem Deus permittat, ſanctos viros eiuſmodi viſionibus exerceri; docet Angelus Domini in vita Sancti Aicardi, quæ extat apud Laurentium Surium,ad diem quintumdecimum Septembris. Nam cùm diabolus eſſet in quodam monaſterio intentus ad prædam, Angelus ſanctus eius monaſterij cuſtos, dixit ad diabolum, *Habebis hic miniſterium monachis quidem fructuoſum, ſed non tibi proficuum: illis ad expiationem, ſed tibi ad confuſionem.* & reſpondente diabolo, *Numquid ego his, aut vllis chriſticolis debitor ſum ad ſalutem?* reſpondit Angelus, *In hoc*, inquit, *his debitor es; quia ſi quid in eis eſt, quod reſecari debeat, horrore viſionis tuæ purgabitur.* Deinde paulo poſt idem Angelus Sancto Aicardo, de diabolo dixit, *Ne verearis à facie*

cie eius: nulla ei in hac Christi familia ad nocendum data potestas est, præterquam quod animabus è corpore exituris visio illius expiabilem terrorem incutiet: vt si in eis aliquid est, quod resecari debeat, horrendæ illius visionis terrore expietur.

Cap. XII.

De duodecimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de remedio primo aduersus tentationes diaboli.

EXPOSVIMVS capitibus superioribus tentationes quatuor, quæ moribundos grauiter vexare solent. aduersus eas tentationes duo remediorum genera adhiberi possunt. Vnum est pro

ijs

ijs, qui compotes sunt rationis,& audire, & intelligere possunt quæ ipsis dicuntur. Alterum est generale pro omnibus, idque vtilissimum atque tutissimum.

Quod ad primum attinet, si tentatio fidem catholicã impugnat, nullo modo expedit, vt supra diximus cum diabolo disputare. Sed generatim admonendi sunt, qui tentantur, vt si tentatio versatur circa naturam Dei, qui vnus in essentia, & trinus in personis credendus est: docendus est ægrotus, vt cogitet quàm multa ignoramus de rebus creatis, non solùm spiritualibus, sed etiam corporalibus: siquidem magna pars hominum non facilè credere potest, stellas firmamenti singulas maiores esse toto orbe terrarum: & tamen hoc ipsum Mathematici facilè demonstrant esse verissimum. Quod si res ista, quæ corporalis est, non intelligitur à plurimis, qui tamen fidem habent hominibus doctis: cur non credent de natura

Dei

Dei, id quod ipse Deus per Apostolos, & Prophetas reuelauit, & signis, ac miraculis plurimis, & maximis confirmauit?

Quòd si tentatio ad ea pertineat, quæ Deum fecisse, & in dies facere credimus, quale in primis est transmutatio panis, & vini in corpus, & sanguinem Christi, remanentibus accidentibus panis, & vini; adhibenda sunt exempla rerum innumerabilium, quas credimus Deum fecisse, cùm earum nullam rationem reddere possimus. Quis capiat, mundum vniuersum solo Dei nutu ex nihilo fieri potuisse? & tamen multi id credunt, qui mysterium Eucharistiæ adduci non possunt, vt credant. Quis itidem crederet, corpora omnium defunctorum redacta in cineres, vel in pulueres, aut à bestijs vorata, vel in herbas conuersa; iussu Domini in momento resurrectura? Et tamen hoc omnes Catholici facilè credunt, & in symbolo confitentur, & credidit

O hoc

hoc ipsum Iob ante aliquot anno-
Iob 19 rum millia. ait enim, *Scio quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum; & rursum circundabor pelle mea*. Ex his igitur, & alijs id genus mirandis operibus Dei, quæ superant captum nostrum; facilè credi possunt alia, quæ nobis Ecclesia Catholica credenda proponit; cùm sit Ecclesia, Apostolo te-
1.Tim.3 ste, columna & firmamentum veritatis. Hæc & similia proponi possunt ijs, qui tentantur circa fidem.

Qui verò tentationes patiuntur circa spem, ijs proponenda est magnitudo planè infinita misericordiæ Dei, quæ longe superat numerum, & molem omnium peccatorum. Sic enim loquitur Spiritus sanctus per Dauidem in psalmo 144. *Miserator, & misericors Dominus, patiens & multum misericors. Suauis Dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius*. Item pro-

po-

ponenda est propitiatio mediatoris, de qua sanctus Ioannes dicit, *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.* 1. Io. 1.
Proponenda quoque est virtus pœnitentiæ, quæ si ex corde verè contrito procedat; nunquam apud Deum repulsam accipiet: verissimè enim scripsit Propheta, *Cor contritum, & humiliatum Deus non despiciet.* Ps. 50.
Proponendum etiã est exemplum filij prodigi, qui vix illa verba protulerat, *Pater peccaui in cælum & coram te*: cùm statim patris viscera commota sunt, & in complexum filij ruit; & iussit indui tunica pretiosa, & imponi annulum in digitum eius, & parari conuiuium solemne, quia filius eius perierat, & inuentus erat. Luc. 15.

Denique proponendũ est exemplum Sancti Pauli, qui dum adhuc Ecclesiam persequeretur, præuentus à gratia Dei mutatus est de persecutore in prædicatorem.

Id quod ipſe idem ſcribit factum eſſe, vt omnes peccatores eius exemplo conuerterentur, & nemo, quantumuis ſceleſtus, deſ-
1.Tim. 1 peraret de miſericordia Dei. *Fidelis, inquit, ſermo, & omni acceptione dignus, quòd Chriſtus* IESVS *venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere; quorum primus ego ſum: ſed ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet Chriſtus* IESVS *omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri ſunt illi in vitam æternam.*

Qui autem tentantur à dæmone tentatione grauiſſima contra charitatem Dei, & incitantur ad odiũ Dei, & amorem Diaboli; docendi ſunt primo loco, Diabolum eſſe mendacem, dicente Domino,
Io. 8. *Cùm loquitur Diabolus, mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater eius.* Vbi illud, *& pater eius*, ſignificat, diabolum eſſe patrem mendacij, vt ſanctus Auguſtinus, & ſanctus Ioã-

nes Chrisostomus docent. Diabolus enim primum omnium mentiri cœpit, cùm ait Euæ, & per illam Adamo, *Nequaquam moriemini*. Deus enim dixerat Adamo, vt non comederet de ligno vetito, si vellet nunquam mori: Diabolus autem contra, dixit vt comederent, quia non morerentur. Itaque diabolo nulla fides haberi debet, cùm sit mendax, & pater mendacij. Deinde Diabolus iam iudicatus est ad ignẽ æternum, cum omnibus, qui illum sequuntur. Sic enim Dominus dicet in die Iudicij, *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius*. Errant igitur quicũque Diabolo se subijciunt, sperantes, se cum Diabolo post mortem apud inferos regnaturos, & opes, ac voluptates maximas habituros. Denique experimento constat, omnia Diaboli promissa esse fallacia; nemo enim ex ijs, qui ad notitiam nostram venire potuerunt, adhuc inuentus

Tract. 41 in Ioan. Hom. 42 in Ioan.

Gen 3.

Mat. 25.

est, qui thesauros ingentes à Diabolo promissos acceperit; neque qui adiudicati ad carceres, vel triremes, vel ad ipsam mortem à legitima potestate, per Diabolum eripi potuerint.

Hæc tria si à cupidis hominibus seriò cogitarentur, fortasse pauci, aut nulli essent, qui à Deo vero, verèque omnipotente, & sapientissimo, & optimo, ad Diabolum mēdacissimum, & mendicissimum, nec non miserrimum deficere auderent.

De quarta tentatione nihil est quod dicamus, cùm iam satis abūdè constiterit, eam tentationem non tam noxiam, quàm salutarem morientibus esse. Si quis tamen velit remedium ex scripturis, ad eam facilius tolerandam: legat ipse, vel iubeat sibi legi, dum horribilis illa visio durat, psalmum vigesimumsextum, qui incipit, *Dominus illuminatio mea, & salus mea.*

CAP.

Cap. XIII.

De tertiodecimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de secũdo remedio aduersus tentationes diaboli.

Explicavimus remedium primum aduersus singulas tentationes Diaboli: nunc explicabimus remedium secundum, quod erit commune omnibus tentationibus. Hoc magnum, & salutare remedium in oratione positum est, siue ipse pro se ægrotus orare possit, siue alij pro ipso orent, siue ipsius ægroti, & astantium oratio coniungatur. Id enim constat, multum valere orationem timentium Deum; præsertim cùm pro cõperto habeamus, non posse Diabolum tentare, nisi quantum Dominus illi permittit.

Eſt enim quaſi leo rugiens, vel canis rabidus cathena ferrea alligatus, qui non poteſt pro arbitrio mordere, ſed quantum Deus, qui cathenam manu ſua potentiſſima regit, illum mordere ſinit. Hoc docet in primis ſanctus Auguſtinus exponens verba illa pſalmi,
Pſ. 34. *Dic animæ meæ, ſalus tua ego ſum*. Et adferens exemplum ſancti Iob. *Oſtendit*, inquit, *hoc Deus in cauſa vera illius ſancti Iob, quia & ipſe Diabolus auferendi hæc temporalia non habet poteſtatem, niſi cùm acceperit à ſumma illa poteſtate. Inuidere potuit ſancto: nunquid nocere potuit? accuſare potuit, damnare nunquid potuit? numquid valuit aliquid tollere? numquid vel vnguem? numquid vel capillum lædere, niſi Deo diceret, mitte manum tuam? quid eſt, mitte manum tuam? Da poteſtatem: accepit. ille tentauit, ille tentatus eſt: tentatus tamen vicit, tentator victus eſt. Deus enim, qui* *Dia-*

Diabolo permiserat, vt illa tolleret, ille seruum suum interius non deseruerat, & ad ipsum Diabolum superandum, animam serui sui frameam sibi fecerat. Quantum valet hoc? de homine dico. Victus in Paradiso, vicit in stercore. Ibi victus est à Diabolo per mulierem; hic vicit Diabolum, & mulierem.

Hoc ipsum, quod sanctus Augustinus docet, nihil posse Diabolum, nisi quantum permittit Deus: exẽplo suo docuerunt sanctus Antonius, & sanctus Franciscus. De sancto Antonio sic loquitur sanctus Athanasius, qui eius vitam scripsit, *Antonius multitudine dæmoniorum vallatus, quasi de inimicis luderet, dicebat, Si virium aliquid haberetis, sufficeret vnus ad prælium. Sed quoniam Domino vos eneruante frangimini, multitudine tentatis inferre terrores; cùm hoc ipsum infirmitatis indicium sit, quòd irrationabilium induitis formas bestiarũ.*

Rursumque confidens aiebat, Si quid valetis, si vobis in me potestatem Dominus dedit, deuorate concessum: si verò non potestis, cur frustra nitimini? signum enim crucis, & fides ad Dominum inexpugnabilis nobis murus est.

De sancto Francisco eadem ferè narrat sanctus Bonauentura. *Loca*, inquit, *solitaria quærens ad solitudines, & Ecclesias derelictas oraturus nocte pergebat: vbi dæmonum pugnas horribiles frequenter sustinuit, qui secum sensibiliter confligentes, nitebantur ipsum ab orationis studio perturbare. Ipse verò armis munitus cælestibus, quanto vehementius impetebatur ab hostibus, tanto fortior in virtute, & feruentior reddebatur in opere, fidenter dicens ad Christum, Sub vmbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum, qui me afflixerunt. Ad dæmones autem, facite quicquid in me valetis maligni spiritus, & fallaces. Non enim potestis, nisi quantum*

S. Bon in vita S Frã-ciſci c 10

vos

vos manus superna relaxat. & ego ad perferendum omnia quæ ille infligenda decreuerit, cum omni iucunditate paratus assisto. Quam mentis constantiam superbi dæmones non ferentes, abscedebant confusi. Hoc igitur iacto solidissimo fundamento, quod Diabolus nihil possit, nisi quantum ei Deus permittit; dubitari non potest, quin oratio feruens ad Deum, siue ægroti, siue adstantium, multum omnino valeat, præsertim si ij, qui orant, sint amici Dei.

Habemus huius rei præclarissimum exemplum apud sanctum Gregorium in libro quarto dialogorũ, qui etiam hoc ipsum exemplum in monasterio suo contigisse, & inter concionandum narrasse se dicit. Hæc sunt eius verba. *Is,* inquit, *de quo in homilijs corã populo me narrasse iã memini, inquietus valde puer fuit, Theodorus nomine, qui in monasterium meum fratrem suum necessitate magis, quàm voluntate sequutus est. Cui* Li.4.c 37 dial.

nimirum graue erat, si quis pro salute sua aliquid loqueretur. Bonæ enim non solū facere, sed etiam audire non poterat. nunquam se ad sanctæ conuersationis habitum venire, iurando, irascendo, deridendo testabatur. In hac autem pestilentia, quæ nuper huius vrbis populum magna ex parte consumpsit, percussus in inguine, est perductus ad mortem. Cùmque extremum spiritum ageret; conuenerunt fratres, vt egressum illius orando protegerent. Iam corpus eius ab extrema parte fuerat præmortuum. in solo tantum pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem fratres tanto cœperunt pro eo enixius orare, quanto eum iam videbant sub celeritate discedere. Tunc repente cœpit eisdem fratribus assistentibus clamare, atque cum magnis vocibus orationes eorum interrumpere, dicens, recedite, recedite, Ecce draconi ad deuorandum datus sum, qui propter ve-

vestram præsentiam deuorare me non potest. caput meum iam suo ore absorbuit: date locum vt me non amplius cruciet, sed faciat quod facturus est. Si ei ad deuorandum datus sum, quare propter vos moras patior? tunc fratres cœperunt ei dicere, quid est quod loqueris frater? signum tibi sanctæ crucis imprime. Respondit ille dicens, volo me signare, sed non possum, quia squamis huius Draconis premor. Cùmque hoc fratres audirent, prostrati in terram cũ lacrymis cœperunt pro ereptione illius vehementius orare. Et ecce subito cœpit æger clamare dicens, Gratias Deo, ecce Draco ille, qui me ad deuorandum acceperat, fugit, orationibus vestris expulsus stare non potuit. pro peccatis meis modò intercedite, quia conuerti paratus sum, & sæcularem vitam funditus relinquere. Homo ergo, qui iam, sicut dictũ est, ab extrema corporis parte fuerat præmortuus, reseruatus ad vi-

tam,

tam, toto corde ad Deum conuersus est: & postquã mutatus mente, diu est flagellis adstrictus, tum eius anima carne soluta est. Hæc ſanctus Gregorius.

Diſcant igitur qui morientibus aſſiſtunt, non tam cum ægroto loqui, quàm Deum pro eo ardenter orare. Neque quoſcunque homines ad viſendum ægrotum, in extremis conſtitutum admittere, ſed viros pios, & probos, qui ſuffragijs ſuis multum valeant apud Deum. Multum enim valet oratio iuſti aſſidua, & feruens. Et quemadmodum Diabolus, quia modicum tempus habet, omnem mouet lapidem in eo temporis articulo: ſic etiam, & multo amplius debent fideles amici iuuare precibus, & lacrymis fratres ſuos de præſenti ſæculo exeuntes.

CAP.

Cap. XIV.

De quartodecimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de ijs, qui non ex consueto morbo, sed ex alia causa moriuntur.

DOCVIMVS hactenus, qua ratione comparare se debeant ad mortem, qui ex morbo diuturno decumbunt. Nunc addere visum est, quid illis faciendum sit, qui non ex morbo diuturno, sed aliunde in periculo mortis versantur. Sunt autem tria hominum genera, quibus extra morbũ consuetum imminet mortis discrimen. Alijs enim adest mors propinqua, improuisa & certa, quales sunt, qui corripiuntur apoplexia, vel feriuntur cæle-

sti

ſti fulmine. Alijs adeſt mors propinqua, nec improuiſa, nec certa, ſed valde probabilis, quales ſunt, qui vel bellum gerunt cum hoſtibus; vel in alto mari cum fluctibus, & ventorum flatibus pugnant. Alijs denique propinqua mors eſt nec improuiſa, nec incerta, quales ſunt, qui decreto Iudicis à carnifice feriuntur.

Primi generis homines nullum aliud remedium habent, niſi quotidianam, vel potius continuam mortis memoriam. Atque ad hos propriè pertinet grauiſſima illa Domini Saluatoris admonitio, Mat 25 *Vigilate, quia neſcitis diem, neque horam*. Grauis quidem, ſed pretioſa neceſſitas, quæ ad optima, & vtiliſſima compellit. Si diceret Dominus, vigilate nudi in aere frigidiſſimo, donec congeletis, & diſruptis vndique carnibus extinguamini, vt quadraginta martyres olim vigilauerunt: non ne id faciendum eſſet, vt ſecuri ad æternam felicitatem læti per-

perueniremus? & si diceret, Vigilate nudi, & craticulæ alligati, donec à subiecto igne ardenti cũ intimo, & acerrimo dolore cõsumpti de vita recedatis, vt quõdam cum sancto Laurentio actum fuisse legimus: non ne id quoque alacri animo faciendum esset, vt gehennam ignis æterni euaderemus? At non hoc iubet Dominus Deus noster omnibus nobis; sed vt vigilemus, ne dormientibus nobis, fur nocturnus adueniat, & aurum charitatis, vel gemmas pretiosissimæ castitatis, vel thesaurum fidei, aut alia veræ virtutis bona nobis in peccato dormiẽtibus eripiat: & somno peccati lethalis oppressi, & morte præoccupati, regni cælestis iacturam faciamus, & in gehennam igne inextinguibili ardentem proijciamur. At pauci sunt, qui sic repente moriantur, vt nullum eis remedium afferri queat. Esto pauci sint, vnde nosti, te non futurum vnum ex illis? & si de illis paucis vnus eris, quid pro-

proderit tibi multitudo eorum, qui eiuſmodi periculum euaſerunt? Audi ergo, quando licet tibi tam horrendum malum euadere, conſilium Patris noſtri Dei clamantis, & dicentis, *Vigilate, vigilate, quia neſcitis diem neque horam.*

Alteri generi hominum, qui vel in bello repente mortui cadunt, vel in mari vi tempeſtatis ab vndis abſorpti extinguuntur: tria videntur eſſe neceſſaria vt feliciter moriantur. Primum eſt, vt ad bellum non accedant, niſi conſtet eis, bellum eſſe iuſtum, aut ſi non ſponte, ſed coacti à proprio Principe arma capiunt, ſaltem non ſciant, bellum eſſe iniuſtum. Sic enim docet ſanctus Auguſtinus in libris contra Fauſtum Manichæum. Li. 22. c. 75. Scribit enim, aliam eſſe rationem Principis imperantis, aliam militis obſequentis. Ac principem non poſſe bellare docet, niſi ſciat bellum eſſe iuſtum: militem autem poſſe, modo non ſciat, bellum eſſe iniuſtum. Alterum eſt, vt in bel

bello leges obseruent sancti Ioannis Baptistæ, qui interrogatus à militibus, quid agendum illis esset, vt salui fierent; respondet, *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris*. Luc 3. Postremum est, vt non patiantur peccatum lethale in corde suo vnquam hærere: alioqui facile erit, vt mors quæ in prælijs multos de medio tollit, illos imparatos inuadat, & ad mortem æternã perpetuo cruciandos amandet. Itaque milites in castris positi, in periculo maximo versantur amittẽdæ vitæ sempiternæ, nisi perpetuò vigilent, & pugnent non minus aduersus dæmones tẽtantes ad peccata, quàm aduersus hostes mortales pro temporali gloria dimicantes.

Hæc eadem dici possunt ad eos, qui non sine periculo nauigant mare. Primum enim, cauere debent, ne ad malum finem nauigare incipiant, vt ad capiendos, & spoliandos quoscunque obuios, vt

piratæ faciunt. Deinde si bellandi causa suscipitur nauigatio, obseruent etiam ipsi leges acceptas à sanctissimo Præcursore Domini. Denique vt ipsi quoque non audeant lethali crimine Deum offendere, cùm non longius distent à morte, quàm nauis eorũ ab aquis.

Tertij generis homines felices dici posse videntur, si bona sua nouerint. Nam vel occiduntur iure damnati, vel iniuria: si iure, mors illis ad satisfactionẽ coram Deo prodesse poterit, modò seriò peccatum suum detestentur, & libenter mortem ad peccata sua expianda suscipiant. Si iniustè occidantur, & ignoscant ex animo ijs, qui causa exitij illis fuerunt; imitatores Redemptoris erunt, qui pro crucifixoribus suis Patrem orauit, dicens, *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant*. Adde quòd isti longè minus patiuntur in morte, quam ij, qui graui, & diuturno morbo laborant. Deinde isti integris sensibus, & cere-

bro

bro non vitiato cùm ſint, facilius poſſunt ſacræ confeſſioni, & ſacramento corporis Domini ſuſcipiendo, & orationibus operam dare, quàm ij, qui detinentur in lecto doloribus varijs tolerandis occupati, & virtute naturali vt plurimnm debilitata, vel etiam proſtrata. Denique nõ deſunt multis in locis homines docti, & pij, qui ſumma diligentia, & ſollicitudine aſſiſtunt eiuſmodi hominibus ſupplicio extremo afficiẽdis, eosq. docent, quo modo ſe comparare debeãt ad mortem piè ſuſcipiendam; vt cùm mori incipiunt vitæ mortali, viuere incipiant beatæ immortalitati.

Cap. XV.

De felici morte eorum, qui artem bene moriendi didicerunt.

Explicatis præceptis artis bene moriendi, illud vnum superesse videtur, vt breuiter explicemus, quæ sit vtilitas in arte bene moriendi. Res est facilis, & tamen maxima: qui enim bene moritur, feliciter moritur. Neque quomodocunque feliciter moritur, qui bene moritur, neque quomodocunque infeliciter moritur, qui malè moritur. Sed qui bene moritur, transit à vita mortali, & misera ad vitam æternam, & omni ex parte beatissimam. Et contra qui malè moritur, transit à vita, quæ videtur diuturna, & felix, ad vitam omni labore, & dolore plenissimam, quæque finem laboris, & doloris nullum inueniet,

niet, vt inde mors æterna ſit potius dicenda, quàm vita; erunt enim homines reprobi, mortui ad omnem lætitiam, & voluptatem: ſed viui ad omnem laborem, & dolorem.

Rem ita ſe habere Scripturæ ſanctæ apertè nos docent. De illis, qui bene moriuntur, loquitur Sanctus Ioannes in Apocalypſi dicens. *Audiui vocem de cælo dicentem mihi, ſcribe, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodò iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis. opera enim illorum ſequuntur illos.* Hanc ſententiam non deſunt ex ſcriptoribus, qui ad ſolos martyres pertinere exiſtiment: ſed communior, & verior explicatio, ad omnes ſanctos, qui piè moriuntur in Chriſto, verba ſancti Ioannis pertinere docet. Certè ſanctus Bernardus in Epiſtola quadam, quæ inſcribitur de Machabæis, ſic loquitur, *Beati mortui, qui in Domino moriuntur: non ſoli, qui pro Domino,*

Apoc. 14.

Epiſt. 98.

ſicut

sicut martyres; sed qui in Domino moriuntur, sicut confessores, profectò beati sunt. Duæ proinde res mihi videntur mortem facere pretiosam, vita, & causa, sed amplius causa, quàm vita; porrò illa erit pretiosissima, quam & causa commendat, & vita. hæc ille. Hùc accedit, quòd Ecclesia, quæ optima interpres est Scripturarũ, ex hoc loco Apocalypsis, lectionem legi iubet in Missa pro defunctis omnibus. Ait igitur sanctus Ioannes, *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*. hoc est, *beati* sunt illis omnes, qui cùm moriuntur, inueniuntur *in Domino*: idest, inueniuntur coniuncti Domino per veram charitatem, vt membra viua capitis, quod est Christus. Sic de Sancto Stephano moriente scripsit Sanctus Lucas, *Ob-*
Luc.7. *dormiuit in Domino*; id est, coniunctus Domino, vt membrum capiti.

Cur autem sint beati, qui moriuntur in Domino, explicat San-

ctus

ctus Ioannes dicens, *Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis*. Spiritus enim ſanctus apertè declarat, in morte ſanctorum, finem imponi laborioſis operibus omnibus, & inchoari requiem ſempiternam; nec ſolum ceſſare labores omnes, ſed etiam inchoari vitam feliciſſimam, plenam omni genere voluptatis: quia opera illorum ſequuntur illos. Opera enim bona, & meritoria omnis conſolationis, & voluptatis, non temporariæ, ſed æternæ, non remanent in terra, ſed ſanctos operarios ſequuntur in cælum. iuxta illud Prophetæ, *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi*. Opes quidem ſancti viri relinquũtur in terra, vel potius conſumuntur in terra; ſed *iuſtitia*, liberalitas, miſericordia, qua opes terrenæ communicatæ ſunt pauperibus, *manet in ſæculum ſæculi*; nec ſolùm manet, ſed ditiſſimum facit eum, qui diuitias perituras in egenos di-

ſtribuit ſuper terram. Nec ſolùm opera liberalitatis ſequuntur eos, ſed etiam opera ſapientiæ, opera fidei, opera ſpei, opera charitatis, opera timoris Domini, opera temperantiæ, opera fortitudinis, opera caſtitatis, opera religionis; denique opera omnia bona ſequuntur eos, & præmia ampliſſima, & perpetua illis acquirunt. Verè igitur feliciſſimus eſt, qui bene moritur; cùm & requiem à laboribus, & ſummam omnium bonorum in æternum acquirat. Accedunt ad hoc Scripturæ veriſſimum teſtimonium, viſitationes ſanctorum, qui adeſſe ſolent morientibus pijs hominibus, vt eos in exitu de corpore conſolentur, & adiuuent; & dæmonia quæ terrorem ipſo tempore incutere ſolent, compeſcant: quæ viſitatio inter felicitates piè morientium non modica eſt.

Poſſem hoc loco hiſtorias plurimas recenſere, ſed contentus ero exemplis, quæ extant in dialo-

gis,

gis sancti Gregorij. Igitur in quarto libro, sic ipse Beatus Gregorius de Vrsino presbytero loquitur. *Vrsinus presbyter vicinus morti, cum magna cœpit lætitia clamare, dicens, Bene veniant Domini mei, quid ad tantillum seruulum vestrum estis dignitati conuenire? venio, venio, gratias ago. Cùmque hoc iterata crebro voce repeteret, quibus hoc diceret, qui illum circumsteterant, requirebant. quibus ille admirando respondit dicens, Nunquid hic conuenisse sanctos Apostolos non videtis? B. Petrum, & B. Paulum primos Apostolorum non aspicitis? Ad quos iterum conuersus dicebat, Ecce venio, ecce venio. atque inter hæc verba animam reddidit. Et quia veraciter sanctos Apostolos viderit, eos etiam sequendo testatus est. Quod plerunque contingit iustis, vt in morte sua sanctorum præcellentium visiones aspiciant; ne ipsam mortis suæ pœnalem sententiam pertimescant: sed* Li. 4 dialog. c. 11.

dum eorum menti supernorum ciuium societas ostenditur; à carnis suæ copula sine doloris, & formidinis fatigatione soluantur.

Idem sanctus Gregorius in eodem libro capite sequenti narrat, ad Probum Reatinæ Ecclesiæ Episcopum moribundum venisse sanctum Iuuenalem, & sanctum Eleutherium martyres cum ingenti splendore; & mox venerabilem Probum carne solutum cum illis, qui ad eum venerant, in cælum abijsse. Idem capite sequenti, refert sanctæ Gallæ ancillæ Dei ægrotanti, & morti proximæ apparuisse sanctum Petrum; eique significasse, dimissa illi fuisse omnia peccata, vt securè de mundo recederet. Idem sequenti capite refert, moriente Seruulo paralytico, audita fuisse in cælo cantica Angelorum, & odorem mirificum effusum. Idem sequenti capite narrat de Romula ancilla Dei, ingentem numerum animarum sanctarum de cælo ad eam venisse

cum

eum inæstimabili claritate luminis, & suauissimi odoris fragrantia. In sequenti capite refert de amita sua Tharsilla, quòd primùm viderit apparentem sibi Felicem Pontificem, affinem suum, dicentem, *Veni, quia in hac te lucis mansione recipio*: Deinde mox febri correpta, & ad extrema deueniens, IESVM ad se venientem viderit, & in eum intendens expirauerit. Tantam autem odoris fragrantiam in eo loco relictam fuisse, vt ipsa quoque suauitas ostenderet, illic auctorem suauitatis fuisse. Idem in sequenti capite scribit, Musæ puellæ B. Virginem Dei matrem cum Virginum choro apparuisse, eamque morientem ad Regna cælorum secum duxisse. Denique in sequenti capite scribit, morienti Stephano Angelos sanctos adfuisse.

Habemus igitur teste sancto Gregorio, viris, aut mulieribus pijs de hac vita migrantibus assistere solitos, non solùm Angelos,

ſed etiam martyres iam defunctos, vel Apoſtolorum Principes, vel ipſam Reginam cælorum, vel denique Chriſtum ipſum, Regem æternæ gloriæ. Quanta autem hæc ſit felicitas, quanta gloria, quanta cordis lætitia ijs, qui bene viuere, & feliciter mori didicerunt; ij ſoli explicare poſſunt, quibus datum eſt, hæc tam ingentia Dei beneficia experiri.

Cap. XVI.

De infelici morte eorum, qui artem bene moriendi diſcere neglexerunt.

DE Iuda proditore Dominus ait, *Bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille.* Nihil enim infelicius cogitari poteſt homine, qui à fine ſuo, ad quem creatus erat, culpa ſua aberrat. Res enim cæteræ, ſiue animantia bruta, ſiue plantæ, ſiue res inani-

Mat. 26.

nimæ, si finem suum non consequantur, nihil tamen molestiæ patiuntur, cùm esse desinunt: homo verò si à fine suo aberret, qui est vita beata, & sempiterna, non desinit esse, & viuere, sed vitam ducit omni morte deteriorem, vt perpetuò quærat mortem, & nunquam inueniat. Proinde omni stulto stultior est, & omni insipiente insipientior, qui non contendit omnibus viribus ad felicitatem æternam peruenire: cùm nemo possit ab æterna felicitate excidere, quin incidat in æternæ damnationis abyssum.

Ad hoc ipsum summi momenti negocium verè capiendum, operæ pretium esse duxi verba illa Apostoli Pauli breuiter considerare, quæ habentur in epistola posteriore ad Corinthios: *Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ; supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis* 2.Cor.4.

quæ videntur, ſed quæ non videntur; quæ enim videntur, temporalia ſunt; quæ non videntur, æterna. Hæc Apoſtolica, & planè aurea verba homini ſpirituali apertiſſima ſunt; & ex ijs potiſſimum ſpiritualis homo diſcit facillimo negocio artem bene viuendi, & artem bene moriendi; ſed homini carnali, vel animali, verba iſta ſunt meræ tenebræ, eæque cimmeriæ, ac ſi homini latino, vel græco hebraica, vel arabica eſſent.

Homo ſpiritualis ex his verbis colligit, tribulationes, quamuis grauiſſimas, pro Deo ſuſceptas, eſſe leuiſſimas, & breuiſſimas, etiãſi per multos annos tolerãdæ eſſent: quia omne quod finem habet, non poteſt eſſe diuturnum. Eaſdem verò tribulationes efficere apud Deum meritum tanti pretij, vt inde ematur immenſus, & ſempiternus gloriæ, & bonorum omnium theſaurus. Ex quo intelligunt homines ſapientes, non eſſe

ti-

timendas tribulationes, ſed timenda eſſe peccata, neque eſſe magnifacienda bona temporalia, ſed æterna. Ex quo ſequitur, vt bene viuant in terris, vt feliciter regnent in cælo; & per hoc piè viuant, & feliciter moriantur.

Sed homines animales, & ſpiritum non habentes, qui verbis dicunt, ſe credere verbis ſcripturæ diuinæ, *factis autem negant*: ij prorſus inuertunt verba Apoſtolica, & dicunt, ſi non voce, ſaltem corde, egeſtatem, ignominiam, iniurias, tribulationes eſſe grauiſſimas, & omni animi prouiſione cauendas, & propulſandas, etiamſi oporteat mentiri, fraudare, homicidia perpetrare, Deum offendere, & gehennã poſt obitũ tolerare. Quis enim ſcit, inquiunt, an ſit vſquam gehenna? & quis nam vidit æternũ glorię pondus? At egeſtatem, ignominiã, iniurias eſſe malas, experimur, certò ſcimus, manibus palpamus. Hæc mundus, & qui de mundo ſunt, nõ

quidem ore pronunciant,sed operibus testantur. & ea causa est, cur magna pars hominum malè viuat, & infelicissimè moriatur.

Ac vt exemplum vnum, vel alterum mortis infelicissimæ hominis perditi afferamus: extat apud sanctum Gregoriũ in libro quarto dialogorum,exemplum cuiusdã Crisorij, qui cùm esset vnus de illis, quos paulò ante descripsi, homo politicus, prudens, & ad res mundi, vt sanctus Gregorius loquitur, valde idoneus,superbus tamen,& auarus. Hic ad extrema vitæ cùm venisset, apertis oculis, vidit teterrimos spiritus coram se assistere,& vehementer imminere, vt ad inferni claustra eum raperet. Cœpit tremere,pallescere,sudare, & magnis vocibus inducias petere. Clamans, & dicens, *inducias, vel vsque mane;inducias vel vsq; mane*. Sed cùm hæc clamaret, in ipsis vocibus, de habitaculo suæ carnis euulsus est. De quo nimirum constat, quia pro nobis ista,

non

non pro ſe viderit, vt eius viſio nobis proficiat. Ita nimirum accidere ſolet ijs, qui conuerſionem ſuam ad extremam vitæ horã differre volunt;& de illorum numero ſunt, qui,vt idem ſanctus Gregorius initio quarti libri docet, quæ non vident,non facilè credunt;vel ſi credunt,non ita credunt, vt eos ad vitam probè agendam inducant.

Alterum exemplum in eodem loco idem ſanctus Gregorius narrat de monacho quodam hypocrita, qui ieiunare credebatur, cũ interim ſecretò comederet, & biberet.Hunc enim ad inferos dãnatum fuiſſe ſcribit ſanctus Gregorius, ipſo confitente peccatum ſuum, nec tamen pœnitentiam agente. Voluit enim Deus,vt appareret hypocriſis eius;nec tamen gratiam pœnitentiæ illi conceſſit, vt alij diſcerent non differre confeſſionem, & pœnitentiam vſque ad finem.

Sed his dimiſſis, qui culpa ſua

artem bene viuendi non didicerunt, & ideo felicem de hac vita exitum non habuerunt: Redeo ad verba sancti Apostoli Pauli, quæ grauida sunt mysterijs, & saluberrimis documentis.

Primum igitur obseruare par est, quàm vehementer extenuet Apostolus merita sua, idest, labores pro Christo susceptos; & extollat gloriam Regni cælorũ, quæ merces est meritorum. *Quod*, inquit, *est momentaneum, & leue tribulationis nostræ.* Hæc est meritorum suorum extenuatio. Laborauit Apostolus totis viribus ad annos circiter quadraginta. Nam cùm accessit, vocatus à Christo, ad obsequium, adolescens erat. Sic enim scribitur in Actis Apostolorum,
Act. 7. *Deposuerunt vestimenta sua* (lapidatores sancti Stephani) *secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* Vixit autem in obsequio Christi vsque ad senectutem, ipso scribente de se ad Philemonem, *Cùm sis, sicut Paulus, se-*

senex. Itaque consumpsit Apostolus Paulus in obsequio Christi annos omnes iuuentutis, & virilis ætatis, & partem senectutis;& tamen dicit, tribulationes suas, quæ perpetuæ illi fuerunt à conuersione sua vsque ad martyrium, fuisse momentaneas. Et verum dicit, si comparentur ad æternitatem sempiternæ felicitatis: tamen absolutè longo tempore durauerunt.

Adiungit breuitati leuitatem, dicens, *Momentaneum, & leue tribulationis nostræ*. Quàm autem fuerint crudeles, & asperæ tribulationes, ipse indicat, cùm ait in priore epistola ad Corinthios, *Vsque in hanc horam esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, om-* 1.Cor.4.

nium

nium peripsema vsque adhuc. Idem ipse in posteriore epistola ad eosdem Corinthios, hæc addit, *In*
2.Cor.11 *laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. à Iudæis quinquies quadragenas, vna minus, accepi: ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum. Ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui. In itineribus sæpè, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gẽtibus, periculi in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore & ærumna, in vigilijs multis, in fame & siti: in ieiunijs multis, in frigore & nuditate.* Hæ sunt tribulationes, quas appellauit leues, quæ quamuis in se grauissimæ sint; tamen amor Christi, & magnitudo præmij non sine causa fecit videri leuissimas.

Adiungit Apostolus magnitudinem præmij dicens, *Supra mo-*

dum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Vbi more scripturarum sanctarum, quæ se nostræ capacitati accommodare solent, describit Apostolus præmium laborum ad similitudinem magnitudinis rei corporalis. Res enim corporalis tunc magna esse dicitur, cùm est sublimis, diuturna, ampla, & profunda. De sublimitate felicitatis Beatorum dicit, *Supra modum in sublimitate*; idest, præmium laborum nostrorum, erit sublime supra modum, idest, celsissimum, sic, vt nullus honor, nulla dignitas, nulla sublimitas cogitari possit maior. De longitudine, dicit, *æternum*; quod videlicet, finem nullum habebit, ad cuius comparationem omnis duratio breuissima, & momentanea dici poterat. De latitudine, & profunditate dicit, *gloriæ pondus*. Nomen, gloriæ, significat, beatitudinem similem fore splendori, vel lumini, quod vbique diffunditur, & omnia replet.

No-

Nomen, ponderis, designat profunditatem rei solidæ, & plenæ; quæ non est superficialis, & inanis, sed solidissima, atque plenissima. Erit igitur beatitudo Sanctorum res quædam supra omnem modum & mensuram sublimis, æterna, solidissima, atque plenissima.

Quia verò ista non capiunt homines animales, quales sunt ciues mundi huius, addidit, *Non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videtur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ non videntur, æterna.* Hæc est tota, & vera ratio, cur tam pauci discant artem bene, & feliciter viuendi, & moriendi. Quia vel non cogitant, vel non seriò cogitant ea, quæ non videntur, & æterna sunt; sed toti sunt occupati in consideranda pulchritudine, vel vtilitate rerum corporalium, & transeuntium, quæ videntur. Itaque hoc solum interest inter animantia bruta, & homines animales spiritum non ha-

habentes; quòd illa non considerant, nisi præsentia; quia non habent mentem rationis capacem, qua sola considerari possunt res futuræ & sempiternæ: homines autem carnales, & animales non cogitant, neque considerant res futuras, & sempiternas; quia visco concupiscentiæ carnalis capti, non volunt mentem auertere à rebus præsentibus, & conuertere ad res futuras, quæ solæ sunt verè magnæ, pretiosæ, & sempiternæ. Atque hæc de prima consideratione sententiæ Paulinæ.

Altera consideratio non minus vtilis, & salutaris, ad illos pertinet, qui ad inferos descenderunt; illi enim, quibus pœna iam oculos mentis aperuit, quos in hoc sæculo culpa clauserat; illi, inquam, iam apertissimè intelligunt, bona mundi huius, diuitias, honores, delitias, Regna, & Imperia fuisse pro ipsis momentanea, & leuia; & tamen propter illa amisisse se bona eminentissima, & perpe-

petuò duratura. Vnde perpetuò gement, & consolationem nullam inuenient, quòd cùm in terris essent, tam stulti fuerint, vt propter bona fragilia, & peritura, & non tam bona, quàm vmbras bonorũ; amiserint bona cælestia, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus habentia.

Audiamus voces eorum ex libro Sapiẽtiæ: placuit enim Spiritui sancto in lib. Sapientiæ nobis referre voces insipiẽtium illorum, quę illis quidẽ inutiles sunt; nobis autẽ fru-
Sap. 5. ctuosæ esse poterunt, si velimus. *Ergo errauimus*, inquiunt, *à via veritatis, & iustitiæ lumen nõ luxit nobis: & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Laxati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tanquã vmbra; & tanquam nuncius præcurrẽs; & tanquam nauis, quæ pertransit,* *flu-*

fluctuantem aquam, cuius cùm præterierit, non est vestigium inuenire; aut tanquam auis, quæ transuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris. hæc Sapiens. Ex quibus non solùm intelligimus, animales homines in inferno pœnitentiam acturos, quòd propter bona exigua, & temporalia amiserint magna, & æterna: sed etiam quòd multum laborauerint vsque ad magnam defatigationem in bonis perituris acquirendis, vel conseruandis. Quod planè verissimum est. & sæpè accidit, vt contemptores temporalium bonorum viuant hilariores, & lætiores, quàm ij, qui diuitijs, & honoribus abundant.

Certè Apostolus Paulus, cuius verba explicanda suscepimus, de se ipse dicit, *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* De sancto Antonio, qui temporalia bona omnia dimiserat, sanctus Athanasius in eius vita refert, eum nun- 2. Cor. 7

quam

quam visum fuisse tristem. Quod idem de sanctis omnibus dici potest, quamuis pauperrimis, & laborantibus perpetuò in oratione, & ieiunio, & carnis propriæ mortificatione. Itaque qui propter bona temporalia comparanda, vel conseruanda, vel augenda non timent amittere bona sempiterna: ij non solùm sempiterna bona penitus amittunt, sed magna ex parte propter ipsa temporalia, lætitiæ, & consolationis internæ iacturam faciunt; & dum felicitatem terrenam quærũt, felicitatem terrenam, & cælestem perdunt.

An non igitur æquum esset, vt nos qui adhuc in via sumus, exemplo eorum, qui nos præcesserunt, sapere inciperemus. Certè si dum iter facimus, admoneret nos aliquis viam, quam ingressi sumus, non ducere ad locum, ad quem peruenire desideramus, sed ad præcipitium, vel ad speluncam latronum: nemo nostrùm esset, qui nõ cum gratiarum actione acciperet admo-

admonitionē, & dicto citius aliud iter arriperet. Quòd si in corporali, & temporali periculo facimus; æquum profecto est, vt multo libentius, & alacrius id faciamus in periculo spirituali simul & corporali, temporali, & sempiterno.

Postremò restat consideratio pro illis hominibus, qui vsque adeo carnales, & animales sunt, vt detrimentum æternæ vitæ, & gloriæ cælestis exuperantis omnē sensum, non magnifaciant. Isti verò admonendi sunt, vt si non magnifaciunt gloriam cælestem, quā nunquam viderunt; saltem non despiciant ignem, & sulphur, & alias corporales pœnas, quas nouerunt, quæque in gehenna atrocissimæ inueniuntur. Verè enim *quod est in præsenti momentaneū & leue* voluptatis carnalis; *supra modum* in profunda gehenna *æternum* miseriæ *pondus operatur* in impijs. Et quidem Dominus Christus in die nouissima, paucis verbis

ape-

Mat. 25 aperiet hoc ipsum dicens, *Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo, & Angelis eius.*

Sed Beatus Ioannes in Apocalypsi copiosius explicauit, qualia sint tormenta parata Diabolo, & Angelis eius, & hominibus ab ipso circumuentis, & seductis. De Diabolo principe impiorum, sic
Apoc. 20 legimus in Apocalypsi, *Et Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi & bestia, & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.* & capite sequenti de reliquis ad inferos damnatis dici-
Apoc. 21 tur, *Timidis, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda.* Ex quibus verbis, primum solum indiget explicatione, reliqua enim manifesta peccata sunt. Timidos igitur vocat sanctus Ioannes,

nes, eos, qui non audent resistere tentatori, siue Diabolo, siue hominí; sed continuo dant manus, & consentiunt tentatori. Quibus sanctus Iacobus ait, *Resistite diabolo, & fugiet à vobis*. Sunt autem non pauci, sed ferè innumerabiles, qui non didicerunt bellare bella Domini; sed absque vlla resistentia suscipiunt vulnera Diaboli, & moriuntur morte prima, quæ est peccatum lethale: & quia timidi sunt etiam in agenda pœnitentia, cùm non audeant castigare, & in seruitutem redigere corpus suum: ideo incidunt in mortem secundam, quæ est gehenna. Itaque rectè posuit Ioannes primo loco timidos; quia timiditas infinitos homines ad inferos perducit. Iac. 4.

Quid igitur hic dicent homines carnales? momentanea, & leuia esse bona temporalia, experimento aliorum, & nostro omnes didicimus: grauissima, & sine fine duratura esse tormenta gehennæ scri-

ſcriptura diuina, in qua falſitas eſſe non poteſt, apertè teſtatur. Ex quibus ſequitur, vt ſumma totius artis bene moriendi,ſit ea, quæ tribus ſequentibus propoſitionibus continetur; ſiue quæ ſequenti ratiocinatione cõcluditur.

CAP. XVII.

Summa totius artis bene moriendi.

MOMENTANEA, & modica eſt tam conſolatio, quàm tribulatio vitæ præſentis: ſempiterna & maxima eſt tam conſolatio, quàm tribulatio vitæ futuræ: Igitur ſtulti ſunt,qui conſolationem, vel tribulationem vitæ futuræ contemnunt. Huius argumentationis propoſitio prima nota eſt per experimentum: ſecunda notiſſima eſt per ſcripturam Spiritus ſancti; tertia ſequitur ex duabus præcedentibus. Si

quis

quis igitur velit artem bene moriendi facilè & cito perdiſcere, non ſit contentus lectione libri huius, aut aliorum ſimilium: ſed attentè conſideret; non ſemel, ſed ſæpius; non animo diſcendi, ſed intentione bene viuendi, & feliciter moriendi; quantum diſtent à momẽtaneis ſempiterna, & à grauiſſimis leuiſſima. Et ſi in hac vtiliſſima veritate ſolidiſſimè confirmari cupit; conſideret exempla eorum, qui fuerunt ante nos, ſiue ſapientes, ſiue ſtulti illi fuerint; hoc eſt, ſiue bene viuendo feliciter mortui ſint, ſiue malè viuendo perierint in æternum. Ac vt laborem quærendi exempla, lectoribus demam, adferam ego tria paria exemplorum, vnum Regũ, alterum hominum priuatorum, tertium eccleſiaſticorum; & omnia ex diuinis literis deprompta proponam.

Primum erit Saulis, & Dauidis. Saul primus Rex hebræorum, cùm eſſet homo priuatus, & pauper,

vsque adeo probus erat, vt scriptura testante, non esset inter fi-
1 Reg. 9 lios Israel melior illo. Creatus Rex, mutauit vitam, & mores, vt iam non inueniretur illo deterior. Persequutus est Dauidem innocentem vsque ad mortem, nō alia de causa, nisi quia suspicabatur, eum post se Regem futurum. Tandem cùm regnauisset annis viginti occisus in bello ad gehennam descendit. Dauid fidelis, & pius post diuturnam persecutionem Saulis, Rex declaratus, Regnum annis quadraginta iustissimè gubernauit, in quibus multas tribulationes perpessus, tandem in pace quieuit.

Conferamus nunc vtriusque consolationes, & tribulationes; & videamus, vter artem bene viuendi, & feliciter moriendi melius didicerit. Saul dum vixit, voluptatem imperandi, quæ maxima esse solet, non liquidam, nec solidam habuit, propter odium, quo Dauidem prosequebatur. Itaque vi-

ginti

ginti annis regnandi dulcedinem, non ſine felle inuidentiæ, deguſtauit. Annis illis euolutis fugit ab eo omnis vitæ iucunditas, & ſucceſſit pura, & ſempiterna calamitas;& nũc vſque ad annos circiter bis mille, & ſeptuaginta, viuit pars eius nobilior, ideſt, animus, in doloribus maximis, & quod miſerabilius eſt, ſine fine vllo duraturis. Dauid contra, vixit annis ſeptuaginta, quadraginta regnauit. Et quãuis tribulationes non exiguas, nec paucas guſtauerit; tamen conſolationes etiam maximas, & frequentiſſimas expertus eſt ex reuelationibus diuinis, quas in pſalmis ſuis dulciſſimis expreſſit; & poſt obitum non ad pœnas, ſed ad refrigerium, in ſinum Abrahæ cũ ſanctis Patribus conceſſit: & poſt Chriſti Domini reſurrectionem, cum ipſo Chriſto ad regna cælorum ſempiterna conſcendit.

Iudicet nunc lector, an non ſit infeliciſſimus exitus de corpore, hominum iniquorum, quamuis

Regum, vel Imperatorum; & feliciſſimus exitus iuſtorum, etiamſi Regum vel Imperatorum. Saul, vt dixi, annis viginti regnauit, poſt obitum annorum duobus millibus, & eo amplius in igne gehennæ abſque vllo refrigerio manſit. Quæ comparatio eſt annorum viginti cum duobus millibus annorum? Quis optaret viginti annos ſummæ & liquidiſſimæ voluptatis, ſi certò ſciret, ob eam voluptatem in ardentiſſima fornace manſurũ ſe ad annos bis mille, & amplius? Et eſſet ne vllus homo tam vecors, qui tormentum omnium maximũ ſubire vellet ad annos, non dicam, bis mille, ſed bis centum, vt poſtea ad annos viginti voluptate quantumuis maxima potiretur? Quid ſi nunc addamus, tormentum gehennæ non annos bis mille duraturum, ſed finem nullum habiturum? Hæc certè ſola tormentorum æternitas ſine vlla ceſſatione, & ſine vllo refrigerio duratura, eiuſmodi eſt, vt cor ferreũ, & pe-

& pectus æneum ad pœnitentiam flectere possit. Eandem considerationem lector per se adiungere poterit de tribulatione Dauidis momentanea, & leui, cum gloria, & voluptate maxima, & sempiterna, quam post obitum is ipse Dauid in cælesti regno consequutus est; quamuis magis nos moueant tormenta gehennæ, quàm gaudia paradisi.

Alterum exemplum erit Epulonis, & Lazari ex euangelio sancti Lucæ. Diues Epulo ad modicum tempus lætatus est cũ amicis suis, quippe qui *induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendidè*: Lazarus è contrario mendicus, & æger iacebat ad fores Epulonis *vlceribus plenus, & cupiebat saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat*. Sed paulo post mutata sunt omnia. Diues Epulo mortuus est, atque ad gehennam descendit: mortuus est etiam Lazarus, & ab Angelis in locum refri-

gerij, & sinum Abrahæ delatus est. Et quidem Epulo post breuissimam consolationem, in flamma ignis æterni cruciari cœpit, & nūc etiam cruciatur, & sine vllo refrigerio, vel cessatione cruciabitur in sæcula sæculorum. Lazarus pius, & patiens post breuem tribulationem ad quietem in sinu Abrahæ concessit; deinde post Christi resurrectionem ad cælestia, & felicissima regna migrauit, vbi beatus sine fine erit. Certè quidem, si tempore illo nos quoq. fuissemus in viuis, pauci, aut nulli ex nobis similes Lazari; sed omnes, aut plurimi ex nobis similes esse cupiuissemus Epulonis. Et nunc tamen omnes Lazarum felicissimum; & Epulonem miserrimū iudicamus. Cur igitur nunc, cùm nobis optio detur, non eligimus virtutem Lazari potius, quàm vitia Epulonis? neque enim vituperandæ sunt diuitiæ, cùm Abraham, & Dauid, & alij multi sanctorum, ditissimi fuerint: sed damnanda est crapula,

la, luxus, vanitas, immisericordia, & alia vitia, quæ Epulonem ad gehennam perduxerunt. Neque in Lazaro solam pauperiem, & vlcera consideramus, sed patientiam, & pietatem extollimus. Illud autem est valde mirandū, quòd cùm ista omnia nouerimus, & Epulonē stultissimum, & Lazarum sapientissimum iudicemus; tamen adhuc non pauci reperiuntur, qui viuendo, Epulonem imitari non desinãt, cùm certissimi esse possint, similes illi se futuros esse in pœnis, cuius similitudinem in vitijs exprimere voluerunt.

Restat exemplum tertium Iudæ proditoris, & sancti Matthiæ, qui Iudæ in Apostolatu successit. Iudas prorsus infelix in hoc mundo, & infelicissimus in alio, tribus annis Dominum Saluatorem sequutus, ex furto sacrilego marsupium implere satagens, non contentus ijs pecunijs, quas ex communi eleemosyna sibi accipiebat; auaritiæ morbo stimulante, eò peruenit, vt

Do-

Dominum & Magiſtrum venderet. Sed paulo poſt à Diabolo in deſperationem adductus, pecunias reſtituit, & ſe ipſe ſuſpendio necauit, vitamq; temporalem, & ſempiternam ſimul amiſit. Itaque Dominus de Iuda horribilem illam

Mat. 26 ſententiam protulit, *Bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet*. Sanctus Matthias, qui Iudæ ſucceſſit, id eſt, in locum eius electus, momentaneum laborem, & dolorem, non ſine affluentia cæleſtium delitiarũ, ſuſtinuit: nunc verò omni labore, & dolore finito, cum Chriſto felix regnat in cælis, cui fideliſſimè ſeruiuit in terris.

Hæc Iudæ cum Matthia collatio ad Epiſcopos, & Regulares pertinet. Fuit enim Iudas Chriſti Apoſtolus, ac per hoc Epiſcopus deſignatus. Nam de Iuda, & Matthia ſanctus Petrus illa verba pſalmi

Pſ. 109. expoſuit, *Epiſcopatum eius accipiat alter*. Et idem Iudas inter viros regulares numerabatur, cùm de Apoſtolis omnibus ſanctus Petrus

Petrus dixerit, *Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. quid ergo erit nobis?* Iudas ergo omnium hominum infelicissimus, ex altissimo perfectionis statu cũ cecidisset, id parum lucri, quod malè acquisierat, restituendo, amisit; & sibi ipse carnifex factus, ad pœnas sempiternas damnatus; exẽplo esse potest ecclesiasticis, & regularibus omnibus, vt videant, quomodo ambulent, & quale periculũ illis immineat; nisi perfectioni status sui, sanctè viuendo, respondeant. Nam Saul, & Epulo de felicitate temporali ad ærumnam sempiternam moriendo venerunt: Iudas verò temporalem felicitatem nullam habuit, sed vmbram solum, siue spem felicitatis; & tamen ad sempiternum exitium, & quidem horribilius, quàm Saulis, & Epulonis exitium fuerit, semet ipsum occidendo, descendit. Sed etiam si Iudas ditescendo diuitias omnium mortalium superasset, & postea tamen ad æternam pauperiem, &

sup-

supplicia gehennæ sine fine duratura venisset, vt re ipsa iam venit: quid illi diuitiarum cumulus profuisset?

Maneat ergo stabilis, & vera ratiocinatio, quam initio capitis posuimus, & quam nunc verbis Apo-
2 Cor. 4 stolicis repetimus, QVOD IN PRÆSENTI EST MOMENTANEVM, ET LEVE TRIBVLATIONIS NOSTRÆ, SVPRA MODVM IN SVBLIMITATE ÆTERNVM GLORIÆ PONDVS OPERATVR IN NOBIS: NON CONTEMPLANTIBVS NOBIS QVÆ VIDENTVR, SED QVÆ NON VIDENTVR: QVÆ ENIM VIDENTVR, TEMPORALIA SVNT; QVÆ NON VIDENTVR, ÆTERNA SVNT.

FINIS.

ERRATA CORRIGE.

Pag.30.lin.	13.	còm	cùm
ibid.	15	præcingebũt,	præcingebant
276	penult.	ſtrata	ſtrato
283	4	certe	certa
306	9	reſipiſcãt,	proſit vt reſipiſcant